

TÜRKİYE BÖLÜM III

Prosedüre Boğup, Başarısızlığa Mahkûm Etmek: Türkiye'de Sivil Topluma Yönelik İdari Taciz

Haziran 2022

FIDH ve OMCT Avrupa, Avrupa Birliği'ne bu raporun basılmasını mümkün kıldığı için teŖekkür eder. Hem FIDH hem OMCT uluslararası sivil toplum tarafından yürütölen, Avrupa Birliği İnsan Hakları Savunucuları Destek Mekanizması, ProtectDefenders.eu üyesidir. Bu rapor AB fon desteği ile yürütölen "Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularına Kapsamlı Destek Destek" (<https://protectdefenders.eu/en/turkey.html>) programı kapsamında hazırlanmıştır. Aralarında FIDH ve OMCT Avrupa'nın da olduğu bir konsorsiyum tarafından yönetilen bu program, içinde bulunulan durumu ve karşılaşılan zorlukları belgelemek dahil çeŖitli araçlarla Türkiye'deki sivil toplumu ve insan hakları savunucularını desteklemeyi ve savunucuların kapasitelerini geliŖtirmeyi amaçlar. Raporun içeriğinden sadece FIDH ve OMCT Avrupa sorumludur ve bu rapor hiçbir koŖul altında Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtır biçimde yorumlanamaz.

Kapak fotoğrafı: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu üyeleri ve pek çok kadın ve LGBTİ+ hakları savunucusu Platform'a açılan kapatma davasını protesto etmek için 16 Nisan 2022'de İstanbul'da toplandı. (Fotoğraf: Erhan Demirtas/NurPhoto)

Yayının yöneticileri: Alice Mogwe, Gerald Staberock

Raporun yazarı: Güley Bor

Koordinasyon: Elena Crespi, Hugo Gabbero, Arzu Mammadova, Miguel Martín Zumalacárregui

Dizayn: FIDH

Çeviri: Murat Özbank / Edit: Güley Bor

Dépôt légal juin 2022

FIDH (Türkçe edisyon) = ISSN en cours – Fichier informatique conforme à la loi du 6 janvier 1978 (Déclaration N°330675)

İçindekiler

I - Giriş	4
II. Metodoloji	7
III. İHS'lerin Korunmasına Yönelik Uluslararası Standartlar	8
IV. Türkiye'de Sivil Topluma Yönelik İdari Taciz: Sistematik Baskı Örgüsünün Tespiti	10
A. Tüzel Kişiliği Haiz STK'lara Yönelik İdari Taciz	10
a. "Milli Hassasiyetlerimize Bağlı STK'lar" "Yurtdışındaki Çevrelerle İlişki İçindeki Gruplara" Karşı: Bağımsız STK'ların ve Yabancı Fonların Yaftalanması	10
b. Bulanık Sular: STK'ların Türk Hukukundaki Yasal, Mali ve İdari Yükümlülükleri	16
c. "Demokles'in Kılıcı": 7262 Sayılı Kanun'un Yürürlüğe Girmesinin Ardından İdari Denetimler, Bunların Sonucunda Uygulanan Yaptırımlar ve Bunların Etkisi	20
i. Bağlam	20
ii. 7262 sayılı Kanun'un Sonrasında STK'ların Deneyimleri	24
iii. 7262 Sayılı Kanun'un Caydırıcı Etkisi	25
iv. İdari Taciz Uygulamalarına Karşı Savunuculuk Yapmanın Güçlükleri	30
B. İHS'lere Yönelik İdari Taciz	31
a. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleriyle İlgili İdari İşlemler ve Yaptırımlar	31
b. Çalışma Hakkını İhlal Eden İdari İşlem ve Yaptırımlar	36
C. İdari ve Yargısal Tacizin Birbiriyle Bağlantılı Olması	41
V. Sonuçlar ve Tavsiyeler	46
A. Sonuçlar	46
B. Tavsiyeler	48
a. Türkiye Hükümeti'ne	48
b. Uluslararası Aktörlere	50
c. Uluslararası Bağışçılara	55

I. Giriş

Türkiye'nin sivil topluma yönelik baskıları, Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından ilan edilen olağanüstü hal döneminde ("OHAL") daha da sertleşti ve yoğunlaştı. Yürütme organının iki yıl süren OHAL kapsamında kendi uhdesinde topladığı birçok yetki, OHAL'in Temmuz 2018'de kaldırılmasının ardından kalıcılaştırıldı, hatta denge ve kontrol mekanizmalarını baltalayan "Türk tipi" başkanlık sistemi¹ altında daha da güçlendirildi. Türkiye'de insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi alanlarında yaşanan daha geniş kapsamlı gerilemenin bir parçası olarak, İnsan Hakları Savunucularının (İHS) ve muhaliflerin ifade ile toplanma ve örgütlenme özgürlükleri sürekli bir saldırı altında ve sivil alanın daralması, sivil toplumun kritik önemdeki çalışmalarına büyük güçlükler çıkartıyor.

Kime insan hakları savunucusu denir?

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile tanınan ve çeşitli uluslararası sözleşmelerle teminat altına alınan insan haklarını ve temel özgürlükleri bireyler veya gruplar adına geliştirmek, savunmak ve korumak amacıyla bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte barışçıl faaliyetlerde bulunan insanlara İnsan Hakları Savunucusu denir. Hak savunucuları, insan haklarını etkin bir şekilde savunmak konusunda gösterdikleri kararlılık sebebiyle, hem devletlerle ilişkili hem de devlet dışı aktörlerin misillemelerine, tacizlerine ve hak ihlallerine maruz kalabilirler.

İnsanların "bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve gerçekleştirilmesini destekleme ve bunun için gayret gösterme hakkı" ile birlikte, devletlerin "insan hakları ve temel özgürlükleri koruma, geliştirme ve uygulamaya ilişkin" sorumluluk ve görevlerinin genel çerçevesini Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından 9 Aralık 1998 tarihinde kabul edilmiş bulunan BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi belirler.

Yargının iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi ("AKP") ile onun koalisyon ortağı Milliyetçi Hareket Partisi'nin ("MHP") etkisi altında kalmayı sürdürdüğü bir ortamda, hükümeti eleştiren İHS'lere yönelik yargısal tacizler yaygınlaştı.² İHS'leri hedef alan keyfi gözaltılar ve tutuklamalar, soruşturmalar, kovuşturmalar ve mahkumiyet kararları gibi yargısal taciz uygulamaları, özellikle Türkiye'nin İHAM'ın iş insanı, hayırsever ve İHS Osman Kavala'nın

1 Venedik Komisyonu, Turkey Opinion on the Amendments to the Constitution Adopted by the Grand National Assembly on January 21, 2017, and to be Submitted to a National Referendum on April 16, 2017, CDL-AD(2017)005 (13 Mart 2017). Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2017\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2017)005-e).

2 Bkz. TİHV, Fact Sheet: HRDs in Turkey Face Oppression, Obstacles and Challenges (1 Mart - 31 Ağustos 2021). Erişim için: <https://en.tihv.org.tr/alternative-shadow-reports/fact-sheet-hrds-in-turkey-facing-excessive-oppression/>; TİHV, Information Note on Repression, Obstacles and Challenges Faced by HRDs in Turkey (1 Eylül - 31 Aralık 2021). Erişim için: <https://en.tihv.org.tr/alternative-shadow-reports/information-note-on-repression-obstacles-and-challenges-faced-by-human-rights-defenders-in-turkey-sept-1-dec-31-2021/>. Yargısal taciz uygulamaları, muhalif politikacılara, özellikle Halkların Demokrasi Partisi'nin (HDP) yöneticilerine ve üyelerine karşı da, siyasi temsil ve katılım haklarının ihlali pahasına, yaygın bir şekilde kullanıldı. Bkz. FIDH, Turkey: Harassment of Opposition Figures Must Stop (23 Mart 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-harassment-of-opposition-figures-must-stop>; İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ("İHAM"), Encü ve Diğerleri/Türkiye davası, Başvuru No. 56543/16 vd. (1 Şubat 2022). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%7B%22encu%22%7D%22languageisocode%22:%7B%22FRE%22%7D%22itemid%22:%7B%22001-215340%22%7D%7D>. Bu yargısal taciz silsilesinin son halkası HDP'ye açılan ve bağımsızlığı konusunda kuşkular bulunan Anayasa Mahkemesi'nde halen görülmekte kapatma davası oldu. Bkz. Joint Statement on the Closure Case Against HDP (31 Mart 2022). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-right-to-political-representation-peoples-democratic-party>.

derhal tahliye edilmesine yönelik kararına uymayı reddetmesinin ardından, büyük dikkat çekti ve uluslararası alanda bir çok kez eleştirildi.³

Buna mukabil idari taciz uygulamaları, yani İHS'lerin ve sivil toplumun insan hakları alanındaki faaliyetlerine misilleme olarak ve bu tür faaliyetleri engellemek ve yaftalamak amacıyla, devlet kurumları tarafından idari süreçlerin ve yaptırımların kullanılması, bakanlar kurulu tarafından çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile binlerce derneğin, vakfın ve medya kuruluşunun kapatıldığı, aralarında İHS'lerin de bulunduğu devlet memurlarının kamu görevinden çıkarıldığı OHAL'in kaldırılmasının ardından, nispeten daha az dikkate alındı.⁴ Oysa, hem bireysel İHS'lere, hem de Türkiye'de yürürlükte olan dernekler ve vakıflar kanunlarına uygun olarak kurulmuş sivil toplum kuruluşlarına⁵ (STK) karşı, OHAL dönemini çağrıştıran, bazı durumlarda doğrudan OHAL döneminin hukuki kalıntıları sayesinde uygulanan idari tacizler, daha küçük bir ölçekte de olsa, hala sürüyor. Bu türden idari tacizler, özellikle 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine İlişkin Kanun'un ("7262 sayılı kanun") yürürlüğe girmesinden sonra daha da dikkat çekici bir hal aldı. Adı ve ileri sürülen amacı başka olsa da, söz konusu kanunla sivil toplumu ilgilendiren mevzuatta kanunun meşru kapsamını aşan çok sayıda değişiklikler yapıldı.

Aşırı biçimsel yasal düzenlemeler ve kamu otoritelerine tanınan geniş takdir yetkileri, hükümetin ve hükümet yanlısı medyanın İHS'leri giderek daha düşmanca bir üslupla hedef göstermesiyle birleşerek, sivil toplumun taciz edilmesi, yaftalanması, baskı altına alınması ve insan hakları alanındaki faaliyetlerin kriminalize edilmesi için zemin oluşturuyor. Sonuçta uygulanan kamu görevinden ihraç, fahiş idari para cezaları ve derneklere karşı kapatma davası açılması gibi idari yaptırımlar, sadece bu yaptırımların doğrudan uygulandığı İHS'leri ve STK'ları değil, caydırıcı etkileri sayesinde, çok daha geniş bir sivil toplum kesimini de etkiliyor. Yasaların açık ve net olmaması ve şeffaflığın noksan olması, hukuki belirlilik ilkesini hukukun uygulandığı kişilerin aleyhine zayıflattığı gibi, yargının bağımsız olmamasıyla, dolayısıyla hukuk yollarının etkisiz oluşuyla⁶ birleşerek, idari taciz uygulamalarının İHS'lerin ve sivil toplum örgütlerinin (STÖ) faaliyetlerini ciddi ölçüde aksatabilecek bir etkinlik kazanmasına yol açıyor. Bu da İHS'lerin ve STÖ'lerin toplanma ve örgütlenme özgürlükleriyle birlikte, uluslararası hukukun tanıdığı insan haklarını savunma haklarının, haksız bir şekilde kısıtlanmasıyla sonuçlanıyor. Dahası idari taciz zaman zaman olduğu gibi, adli tacizden önce, sonra veya onunla birlikte uygulandığında, İHS'lerin ve onların aileleri üzerindeki mali, psikolojik ve toplumsal etkileri daha da artıyor.

Bu rapor ("Rapor") Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu ("FIDH"), İşkenceye Karşı Dünya Örgütü ("OMCT") ve Türkiye'deki üyeleri İnsan Hakları Derneği'nin ("İHD") ortak bir programı olan İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlemevi ("Gözlemevi")

3 Kavala 2017 yılından beri hapiste ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Türkiye'nin İHAM kararına uymaması sebebiyle, 2 Şubat 2022 tarihinde Türkiye'ye karşı ihlal sürecini başlattı. Bkz. Ayşe Bingöl Demir, 2022: A Testing Year for the Council of Europe and Turkey, European Implementation Network (21 Ocak 2022). Erişim için: <https://www.einnetwork.org/ein-voices/2022/1/21/2022-a-testing-year-for-the-council-of-europe-and-turkey>.

Buna rağmen 25 Nisan 2022'de Kavala "hükümeti devirmeye teşebbüs" suçundan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Aynı davada Mücella Yapıcı, Çiğdem Mater, Hakan Altınay, Mine Özerden, Can Atalay, Tayfun Kahraman ve Yiğit Ali Ekmekçi ise, 18'er yıl hapis cezasına çarptırıldılar ve duruşmanın hemen ardından tutuklandılar. Bkz. Gözlemevi, Turkey: Sentencing to aggravated life imprisonment of Osman Kavala (29 Nisan 2022). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-sentencing-to-aggravated-life-imprisonment-of-osman-kavala>. İHS'lere ve STÖ'lere karşı yapılan son yargısal taciz örnekleri arasında İHD'nin Diyarbakır şubesine yapılan hukuksuz polis baskını, İHD eş başkanı Öztürk Türkddoğan'a karşı açılan ceza davaları, Boğaziçi Üniversitesi protestocuları Ersin Berke Gök ile Caner Perit Özen'in maruz kaldığı keyfi gözaltı ve kötü muamele ve kadın hakları savunucusu ve Özgür Kadın Hareketi (Tevgera Jinên Azad - TJA) dönem sözcüsü Ayşe Gökkan için verilen mahkumiyet kararları sayılabilir. Bkz. <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/>.

4 Gözlemevi ve İHD, A Perpetual Emergency: Attacks on Freedom of Assembly in Turkey and Repercussions for Civil Society (Temmuz 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-attack-on-freedom-of-assembly-undermines-work-of-human-rights>.

5 Bu raporda STK ifadesi, kar amacı gütmeyen, tüzel kişilik kazanmış kuruluşları kapsayacak şekilde, dar anlamda kullanılmaktadır. STÖ ise yasal statüleri ne olursa olsun, inisiyatifler, meslek örgütleri, sendikalar, medya kuruluşları gibi geniş bir yelpazedeki tüm grup ve örgütleri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır.

6 Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Dunja Mijatović'in Türkiye'ye 1-5 Temmuz 2019 tarihinde yaptığı ziyaret ile ilgili raporu (19 Şubat 2020). Erişim için: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-turkey-by-dunja-mijatovic-council-of-europe-com/168099823e>.

.....

tarafından sivil alanın daralması üzerine geçtiğimiz iki yılda yayınlanmaya başlayan üç raporluk dizinin⁷ son bölümünü oluşturuyor. Rapor, bir yandan Türkiye'deki İHS'leri hedef alan idari taciz uygulamalarını belgelendirir ve teşhir ederken, bir yandan da bu tacizlerin iç hukuktaki zeminini oluşturan yasal ve idari çerçeveye genel bir bakış sunmayı amaçlıyor. Toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne odaklanan ilk iki raporda yer verilen bulgular ile Şubat - Mart 2022'de İHS'ler, sivil toplum temsilcileri ve ilgili diğer aktörlerle yapılan yarı yapılandırılmış uzaktan görüşmelerden toplanan verilere dayanan Rapor'da, Türkiye'de insan hakları alanında yaşanan daha geniş kapsamlı gerileme ile sivil toplum alanının daralması bağlamında, üzerine nispeten daha az eğilinmiş idari taciz uygulamalarıyla ilgili deneyimlere ve bunların etkilerine ışık tutuluyor. Rapor, her ne kadar hak ihlallerinin ve/veya mevzuatın tamamına ilişkin kapsamlı bir liste sunma iddiasında olmasa da, 7262 sayılı Kanun'un 31 Aralık 2020'de yürürlüğe girmesini izleyen döneme odaklanarak, sivil topluma karşı sistematik bir taciz örgüsünün varlığını ortaya koyuyor. Raporda ayrıca, uluslararası insan hakları standartlarının ve İHS'lerin korunmasına yönelik uluslararası hukuk çerçevesi esas alınarak, idari taciz uygulamalarının hukuki zeminini oluşturan kilit önemdeki yerel yasal düzenlemeler ve bunların uygulanmasının sivil toplum ve Türkiye'deki toplanma ve örgütlenme özgürlüğü üzerindeki etkileri analiz ediliyor. Rapor'da, son olarak, önceki iki raporda dile getirilen tavsiyelere ek olarak, hem ulusal düzeydeki karar alıcıların, hem de uluslararası örgütler, insan haklarını korumaya yönelik uluslararası ve bölgesel mekanizmalar ve uluslararası bağışçılar başta olmak üzere uluslararası düzeydeki karar alıcıların, diğer taciz biçimlerinin yanı sıra, idari taciz uygulamalarının İHS'ler ve STÖ'ler üzerindeki özgül etkilerini nasıl ele almaları gerektiğine ilişkin yeni tavsiyelere de yer veriliyor.

.....

7 Toplanma özgürlüğü hakkına ve Türkiye'de bu hakkı kullanan sivil toplum örgütlerinin ve İHS'lerin karşılaştığı güçlüklerle odaklanan ilk rapor içiniz bkz. yukarıda 4. dipnot. Örgütlenme özgürlüğüne odaklanan ve sivil toplumun ve İHS'lerin Türkiye'de bu hakkı kullanırken karşılaştıkları yasal ve pratik güçlüklerle ayrıntılı bir genel bakış sunan ikinci rapor için bkz. Gözlemevi ve İHD, Turkey's Civil Society on the Line: A Shrinking Space for Freedom of Association (Mayıs 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-ongoing-crackdown-poses-existential-threat-to-independent-26851>.

II. Metodoloji

Bu rapor, Gözlemevi çerçevesinde FIDH ve onun Türkiye'deki üye kuruluşları İHD ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı ("TİHV") tarafından, Türkiye'de sivil alanının daralması üzerine yürütülen önceki araştırmalara dayanmaktadır. 2019, 2020 ve 2021'de gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilere ek olarak, Mart 2022'de dört İHS, yedi STK temsilcisi, iki medya kuruluşu ve bir milletvekili ile 14 yarı yapılandırılmış görüşme yapıldı. Katılımcılar aksini özellikle talep etmedikçe, kimlikleri anonim tutuldu ve bilgilendirilmiş onam alındı. Katılımcılar İHD ve TİHV ile istişare edilerek seçildi ve aralarında coğrafi konum, odaklanılan alanlar ve STK'lar söz konusu olduğunda, tüzel kişilik statüsü açısından çeşitliliğin sağlanmasına özen gösterildi. Türkiye'de Omicron varyantının yayılmasıyla birlikte Covid-19 vakalarında yeni bir artış görüldüğü için tüm görüşmeler video konferans yoluyla, çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü FIDH'in bu araştırma kapsamında görüşme talep etmek amacıyla yazdığı yazılara yanıt vermedi.

Masa başında yapılan araştırma ise, Gözlemevi, İHD ve TİHV tarafından, düzenli izleme ve belgeleme faaliyetlerinin bir parçası olarak yayınlanan raporlar, açıklamalar ve acil çağrılarla birlikte, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile İHS'lerin korunmasını izleyen diğer hak temelli STK'ların ve medyanın yayınlarını içeriyordu.

Araştırma AB tarafından finanse edilen üç yıllık "Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularına Kapsamlı Destek" programı çerçevesinde yürütülmüştür. 2019'da başlayan program FIDH tarafından, Türkiye'de sivil toplumun ve İHS'lerin desteklenmesi ve kapasitelerinin, belgeleme, savunuculuk ve kapasite ve ağ oluşturma ile alt hibe faaliyetleri aracılığı ile geliştirilmesi amacıyla, aralarında OMCT Avrupa'nın da bulunduğu uluslararası bir konsorsiyumla birlikte yönetilmektedir.

Gözlemevi bu çalışmaya katılarak deneyimlerini, görüşlerini ve taleplerini paylaşan kişi ve kurumlar ile birlikte, İHD ve TİHV'e de Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularına Kapsamlı Destek programı ve diğer programlar kapsamındaki faaliyetler boyunca sundukları sürekli destek için teşekkür eder.

III. İHS'lerin Korunmasına Yönelik Uluslararası Standartlar

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde, eşitliğin teşvik edilmesinde ve demokrasinin güçlendirilmesinde İHS'lerin oynadığı önemli rol göz önüne alındığında, devletlerin insan hakları alanındaki genel yükümlülükleri "dışında ve bunlara ek olarak," insan hakları savunucularının haklarına saygı duymak, bunları korumak ve desteklemekle ilgili özel bir yükümlülükleri de vardır.⁸ İHS Bildirgesi İHS'lerin hak ve özgürlükleri ile devletlerin ve devlet dışı aktörlerin bu bağlamdaki yükümlülüklerini ayrıntılandırır. Bildirge, kendi başına hukuken bağlayıcı olmasa da, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ("MSHS") Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi ("CEDAW") ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ("İHAS") gibi devletler açısından bağlayıcı olan çeşitli uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde yer alan ilke ve haklara yer verir.⁹

Bildirge, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü, eleştirme özgürlüğü, bilgi edinme özgürlüğü ve mali kaynaklara erişim özgürlüğü gibi, insan haklarının savunulmasında büyük önem taşıyan bir dizi hak ve özgürlüğü teyit eder.¹⁰ Bildirgenin 17. maddesinde bu hakların kısıtlanmasının hukuka uygun görülebilmesi için uyulması gereken standartlar yinelenir ki, bu standartlar İHAM kararlarında da yerleşikleştirilmiştir. Söz konusu haklar ancak kanunla sınırlandırılabilir, bu tür sınırlamaların ulusal güvenlik veya kamu güvenliğinin sağlanması, kargaşanın veya bir suç işlenmesinin önlenmesi, halk sağlığının veya ahlakın korunması veya başka insanların hak ve özgürlüklerinin korunması meşru amaçlarına hizmet etmesi ve bu amaçlarla orantılı ve demokratik bir toplumda gerekli olması gerekir.¹¹ İnsan hakları savunucularının durumu özel raportörü konu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "İnsan hakları örgütlerinin kurulması ve tüzel kişilik kazanmasında yaşanan güçlükler, tüzel kişilik kazanmamış gruplarca yapılan faaliyetlere cezai yaptırımlar uygulanması, STK faaliyetlerine hükümetler tarafından müdahale edilmesi, bunların denetlenmesi ve izlenmesi, ve mali kaynaklara erişim konusunda yaşanan güçlükler örgütlenme özgürlüğünü sınırlandırabilirler, dolayısıyla bunların kabul edilebilir görülebilmesi için [MSHS'nin örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen] 22. madde[sin]de belirlenen çok yüksek eşiğe ulaşılmış olmaları gerekir."¹²

Negatif yükümlülükler ek olarak, Bildirge'de devletlerin pozitif yükümlülüklerine de atıf yapılır. Devleti "çoğulculuk ilkesinin nihai teminatı"¹³ olarak tanımlayan İHAM da bu pozitif yükümlülükleri vurgular. Devletler "mevcut bildirmede atıf yapılan hak ve özgürlüklerin etkin bir şekilde güvence altına alınması için gerekli tüm hukuki, idari ve diğer adımları atmalıdır" (Bildirge'nin 2. Maddesi). 12. Madde, İHS'lerin devlet ve devlet dışı aktörler tarafından işlenenler dahil olmak üzere insan hakları ihlallerine karşı çıkmayı da içeren faaliyetler yüzünden "şiddet, tehdit, misilleme, fiili veya hukuki negatif ayrımcılık, baskı veya diğer keyfi uygulamalara" maruz kalmaktan ayırım gözetmeksizin korunmalarını sağlamanın devletlerin görevi olduğunu belirtir. 9. Madde, İHS'lerin hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmesi durumunda, onlara etkili bir başvuru yolunun sağlanmasının bir insan hakkı

8 Center for Justice and International Law (CEJIL), The International Legal Framework Applicable to Threats Against Human Rights Defenders: A Review of the Relevant Jurisprudence in International Law (Temmuz 2019), s. 40. Erişim için: <https://cejil.org/wp-content/uploads/2021/10/Protocolo-Esperanza-FINAL-051021.pdf>.

9 BM İnsan hakları savunucularının durumu özel raportörü, Commentary to the Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms (Temmuz 2011). Erişim için: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Defenders/CommentarytoDeclarationondefendersJuly2011.pdf>.

10 Bu ilkelerin antlaşma organları tarafından nasıl yorumlandığı ile ilgili olarak bkz. yukarıda 8. ve 9. dipnotlar.

11 Bkz. yukarıda 10. dipnot; İHAM, Guide on Article 11 of the Convention: Freedom of assembly and association (31 Aralık 2021). Erişim için: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_ENG.pdf.

12 İHS'lerin durumu özel raportörü Margaret Sekaggya'nın raporu, A/64/226 (4 Ağustos 2009), para. 58. Erişim için: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/441/98/PDF/N0944198.pdf?OpenElement>.

13 İHAM, Baçzkowski ve diğerleri/Polonya Davası, Başvuru No. 1543/06 (3 Mayıs 2007), para. 64. Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-80464%22%5D%7D>.

.....
olduğunu vurgular. Etkili bir başvuru yolu sağlama yükümlülüğü "devletin hak ihlali iddialarına yönelik olarak, gecikmeksizin, hızlı ve tarafsız bir soruşturma yürütmesini, statüleri ne olursa olsun faillerin kovuşturulmasının ve mağdurlar için tazminat gibi uygun onarım yöntemlerinin sağlanmasını ve mahkeme kararlarının ve hükümlerinin gerekirse zorlayıcı yaptırımlarla uygulanmasının temin edilmesini içerir."¹⁴

Dolayısıyla, devletler yalnızca İHS'lerin haklarını haksız yere kısıtlamaktan kaçınmamalı, aynı zamanda İHS'leri insan hakları alanındaki faaliyetleri nedeniyle şiddet görmekten veya devlet dışı aktörlerin diğer saldırılarından koruduğu gibi, insan haklarının savunulmasına elverişli bir yasal çerçeve ve güvenli ortam da oluşturmalıdır. Çeşitli iç hukuk metinlerini ve bunların nasıl uygulandığına ilişkin örnekleri, Bildirge'de yer alanlar ve diğer ilgili uluslararası ve bölgesel standartlarla karşılaştıran bir sonraki bölüm, Türkiye'deki idari organların, hükümete karşı eleştirel bir tutum sergileyen İHS'leri hedef alan devlet görevlilerinin ve hükümet yanlısı medya kuruluşlarının etkisi altında kalarak ve külfetli, açık ve net olmayan yasal düzenlemeleri kullanarak, İHS'leri, hem bireysel olarak, hem de, başta tüzel kişilik sahibi STK'lar olmak üzere, gruplar halinde nasıl taciz ettiklerini, onların etkili hukuk yollarına başvurmalarını engelleyerek, haklarını nasıl ihlal ettiklerini, İHS'lerin faaliyetlerini nasıl sekteye uğrattıklarını ve genel olarak sivil toplum üzerinde nasıl bir caydırıcı etki yarattıklarını gösteriyor.

.....
14 İHS'lerin durumu özel raportörü Margaret Sekaggya'nın raporu,, A/65/223 (4 Ağustos 2010), para. 44. Erişim için: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N10/475/01/PDF/N1047501.pdf?OpenElement>.

IV. Türkiye'de Sivil Topluma Yönelik İdari Taciz: Sistemik Baskı Örgüsünün Tespiti

A. Tüzel Kişiliği Haiz STK'lara Yönelik İdari Taciz

Dernek ve vakıflara yönelik idari taciz uygulamalarının ortaya çıkışını, yaygınlığını ve ağırlığını etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bağımsız STK'lar ve medya kuruluşları, hem devlet yetkilileri hem de hükümet yanlısı medya tarafından yaftalayıcı ve kriminalize edici açıklamalarla hedef gösterilmekte, bu da idari kurumların STK'lar üzerindeki yetkilerini kötüye kullanmak konusunda kendilerini rahat hissetmelerine olanak veren bir ortamın oluşmasına yol açmaktadır. Hukuki ve siyasi ortam da insan haklarının savunulması için elverişli değildir ve STK'lar açısından kamu otoriteleri karşısında ek kırılganlıklar yaratmaktadır, zira yasal düzenlemelerin aşırı ölçüde muğlak olması yüzünde yasaların ne şekilde uygulanacağını öngörmek konusunda STK'lara aşırı ve haksız bir külfet yükleyen böyle bir ortamda seyretmek son derece zordur. Hukuki çerçeve, STK'ların toplum nezdindeki itibarlarına ve imajlarına zarar veren yaftalayıcı anlatılarla birleştiğinde, İHS'lere düşmanca yaklaşılacak bir ortamın yaratılmasına katkıda bulunmakta ve onların insan hakları alanındaki asıl faaliyetlerini yürütmelerine engel olmaktadır. Dahası kamu yetkilileri, giderek daha uzun ve külfetli denetimler yürütmekte ve bu denetimler genellikle orantısız ve öngörülemez yaptırımların uygulanmasıyla sonuçlanmaktadır. Tüm bunlar aşağıda sırayla incelenmektedir.

a. "Milli Hassasiyetlerimize Bağlı STK'lar" "Yurtdışındaki Çevrelerle İlişki İçindeki Gruplara"¹⁵ Karşı: Bağımsız STK'ların ve Yabancı Fonların Yaftalanması

Türkiye'de son yıllarda, bir yandan bağımsız, hak temelli STK'lar kriminalize edilir ve yaftalanırken, bir yandan da, eş zamanlı olarak, hükümet tarafından kurulan veya kurdurulan STK'ların ("GONGO") yükselişe geçtiği görüldü.¹⁶ Bağımsız STK'ların erişemediği kamu kaynaklarından öncelikli olarak yararlandırılan GONGO'lar ile devlet arasındaki işbirliği ve GONGO'ların politika oluşturma süreçlerindeki rolü, Türkiye'nin bağımsız sivil topluma yönelik baskılarını maskeleyen ve "hükümet ve kamu yetkilileri tarafından benimsenen alternatif insan hakları anlatılarını"¹⁷ yaygınlaştırmak amacıyla güçlendirildi.

STK'lar arasında ayrımcılık yapan bu söylem, devlete karşı eleştirel bir tutum alan STK'ları itibarsızlaştırmak ve onlara yönelik baskı ve saldırıları meşruymuş gibi göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Bağımsız İHS'ler, insan hakları, kadın hakları ve LGBTİ+ hakları alanında faaliyet gösteren örgütler, ekoloji ve çevre örgütleri ve sendikacılar, en üst düzeydeki devlet görevlileri ve hükümet yanlısı medya tarafından, kamuoyu önünde, alenen ve sürekli hedef gösterildiler. Bu durum birçok vakada yargısal taciz uygulamalarına ve bazıları insanların öldürülmesine varan saldırılara yol açtı; bunlar karşısında başvurulabilecek etkili hukuk yolları

15 AKP genel başkan yardımcısı ve İstanbul milletvekili Numan Kurtulmuş, TBMM'deki bütçe görüşmeleri sırasında, 17 Aralık 2021 tarihinde yaptığı konuşmada "...Türkiye'nin takdirle karşılayacağı bir diğer grup da Türkiye'nin millî hassasiyetlere bağlı sivil toplum kuruluşlarıdır... Ayrıca, bizim millî hassasiyetlerimize bağlı sivil toplum kuruluşlarının yanında; maalesef bazı vesayet odaklarıyla, bazı yurt dışı çevrelerle de ilişkiler içerisinde, Türkiye'nin sivil toplum alanını zehirlemeye çalışan grupların olduğunu da biliyoruz" demişti. Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 39. Birleşim (17 Aralık 2021). Erişim için: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem27/yil5/ham/b03901h.htm>.

16 Bkz. "Counter Human Rights Narratives and Pro-Government Civil Society" yukarıda 7. dipnot; yukarıda 6. dipnot.

17 EuroMed Rights, The Rise and Impact of Government-Organised Non-Governmental Organisations (GoNGOs): another tool of repression of independent civil society (Şubat 2021), s. 34. Erişim için: https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2021/02/GoNGOS-Report_Final.pdf. Bunun belki de en iyi örneklerinden biri Türkiye'nin ilk kadın GONGO'su olan Kadın ve Demokrasi Derneği'nin ("KADEM") Mart 2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme süreci sırasında ve sonrasında sergilediği tavrıdır. Bkz. Agy.

ise mevcut değil.¹⁸ STK temsilcileriyle yapılan görüşmeler bu karalama kampanyalarının hak temelli STK'ların yaftalanmasıyla sonuçlandığını ve yargısal ve idari tacizlere yol açarak, sivil toplum üzerinde caydırıcı bir etki yarattığını ortaya koyuyor.

İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun kamuoyuna yaptığı açıklamalarda insan hakları alanında faaliyet gösteren STK'ları hedef göstermesi gayet iyi belgelenmiş durumdadır.¹⁹ Avrupa Konseyi insan hakları komiseri Dunja Mijatović Temmuz 2019'da Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından Soylu'nun "henüz haklarında suçlarını sabit gören bir mahkumiyet kararı bulunmayan insanları terörist olarak yaftalayarak masumiyet karinesi ilkesini hiçe saydığını ve bunun kolluk güçlerinin hiyerarşik silsile içindeki en üst amiri konumundaki bir kişiden gelmesinin özellikle endişe verici olduğunu"²⁰ kayda geçirmişti. Soylu, en son Şubat 2021'de mecliste yaptığı bir konuşmada İHD'ye "canı çıkarsa" ifadesini kullanarak saldırdı.²¹ Bu sözlerin meclis kürsüsünden sarf edilmesinin hemen ardından, hükümet yanlısı medyanın da yoğun bir şekilde yer vererek tırmandırdığı bu saldırı, İHD'nin, onun yöneticilerinin ve üyelerinin güvenliklerini tehdit eden bir boyuta ulaştı: "Bu söylem [Soylu'nun Şubat 2021'de İHD'yi hedef göstermesi] hem bizlerde hem dernek çalışanlarında, üyelerinde ciddi bir can güvenliği kaygısına yol açtı, ve İHD'li olmanın hedef gösterilecek bir şey olduğu, zarar göreceklere dair kaygı oluştu."²² Bundan kısa bir süre sonra, İHD'nin eş başkanı Öztürk Türkdoğan keyfi bir şekilde göz altına alındı, daha sonra adli kontrol şartı ile serbest bırakıldı. Türkdoğan halen İHS olarak çalışmaları nedeniyle "kamu görevlisine hakaret" suçundan yargılanıyor ki, söz konusu davada hakarete uğradığı iddia edilen kamu görevlisi Soylu'nun bizzat kendisi ve dava 2020 yılında İçişleri Bakanlığı'nın İHD'de yürüttüğü bir idari denetimin sonucunda açılmıştı.²³ Türkdoğan "silahlı örgüt üyesi olma" suçundan yargılandığı bir davada, yakın bir tarihte beraat ederken, hakkında "Türk milletini, Türkiye Cumhuriyeti devletini, devletin kurum ve organlarını aşağılama" suçundan iki ceza soruşturması daha açıldı, ancak bu soruşturmalar kovuşturma aşamasına evrilmedi.²⁴ Hakkında 143 ayrı ceza davası açılmış olan İHD eş başkanı Eren Keskin²⁵ ise, Şubat 2021'de "silahlı örgüt üyesi olma" suçundan altı yıl üç ay hapis cezasına çarptırıldı; mahkeme kararını "gerçek ve milli insan hakları anlayışının ve kavramının" gözetilmesi gerektiğini vurgulayarak gerekçelendirdi.²⁶ Keskin hakkında verilen mahkumiyet kararı Nisan 2022'de istinafta onandı.²⁷

Kürt bölgesinde faaliyet gösteren hak temelli STK'lar ile, Kürt nüfusa yönelik hak ihlallerini belgeleyen ve raporlayan STK'lar düzenli olarak "terörist" olarak yaftalanır ve bu yaftalama da genellikle adli taciz uygulamalarına yol açarken,²⁸ özellikle kadın ve LGBTİ+ hakları konusunda faaliyet gösteren ve hükümet karşısında eleştirel bir tutum sergileyen diğer STK'lar, giderek artan bir şekilde, devlet görevlileri ve hükümet yanlısı medya tarafından "yabancı fonlardan

18 Bkz. yukarıda 7. dipnot, "Stigmatisation and Discrediting of Civil Society Actors"; yukarıda 4. dipnotta anılan kaynağın 7. dipnotu.

19 İHD, Press Statement for Immediate Release: Interior Minister Süleyman Soylu's Public Statements (29 Haziran 2018). Erişim için: <https://ihd.org.tr/en/press-statement-for-immediate-release-interior-minister-suleyman-soylu-public-statements/>.

20 Yukarıda, 6. dipnot, para. 150.

21 Gözlemevi, Türkiye: Stigmatisation and targeting of İHD must stop! (26 Şubat 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-stigmatisation-and-targeting-of-the-human-rights-association>.

22 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme.

23 Joint Statement, Human rights advocacy cannot be put on trial (22 Şubat 2022). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-human-rights-advocacy-cannot-be-put-on-trial>.

24 Gözlemevi, Türkiye: Arbitrary detention and subsequent release of İHD Co-Chairperson Mr. Türkdoğan (26 Mart 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-arbitrary-detention-and-subsequent-release-of-ihd-co>; Gözlemevi, Türkiye: Acquittal of Mr. Öztürk Türkdoğan (21 Nisan 2022). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-acquittal-of-mr-ozturk-turkdogan>.

25 Sessiz Kalma, Eren Keskin. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/eren-keskin>.

26 Bianet, Özgür Gündem trial: Reference to 'national human rights' in justified ruling (30 Mart 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/law/241579-ozgur-gundem-trial-reference-to-national-human-rights-in-justified-ruling>.

27 İHD, Statement on Eren Keskin's Conviction (16 Nisan 2022). Erişim için: <https://ihd.org.tr/en/ihd-statement-on-eren-keskins-conviction/>.

28 Bkz. "HRDs based in the South-East" yukarıda 8. dipnot. Ayrıca bkz. 1995'den bu yana zorla kaybedilen yakınları için hakikat ve adalet talebiyle İstanbul'un Galatasaray meydanında her hafta bir gün nöbet tuttukları için İçişleri Bakanı Soylu tarafından hedef gösterilen ve maruz bırakıldıkları adli taciz uygulamaları hala süren Cumartesi anneleri/insanları. Yukarıda 4. Dipnotta "Box #1 – Saturday Mothers/People's Weekly Vigils"; Gözlemevi, Türkiye: Judicial harassment of the Saturday Mothers/People movement (25 Nisan 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-judicial-harassment-of-the-saturday-mothers-people-movement>.

para aldıkları" için hedef gösteriliyor ve bu da idari taciz uygulamalarına yol açıyor. İdari taciz uygulamalarına maruz bırakılmak, sadece yabancı kaynaklardan fon sağlayan STK'lara özgü bir durum olmasa da, idari taciz uygulamalarıyla mali kaynaklara odaklanan karalama kampanyaları arasında bir bağlantı olduğu görülüyor. Bu karalama kampanyaları, Macaristan, Polonya ve Romanya gibi ülkelere benzer bir şekilde²⁹ Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden çekilmesini de savunan, Türkiye'deki toplumsal cinsiyet karşıtı hareket ile yakından ilgili.³⁰

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının resmi olarak yürürlüğe girdiği 1 Temmuz 2021 tarihinde eylemciler çekilme kararına karşı Ankara'da protestoya katıldı. (Fotoğraf: Adem Altan/AFP)

Türkiye'nin kanunlarına göre, dernekler ve vakıflar, sırasıyla İçişleri ve Kültür ve Turizm Bakanlıklarına harcama yapmadan evvel bildirimde bulunmak koşuluyla, yurtdışından mali destek alabilirler. Ne var ki, yabancı kaynaklardan fon alan STK'lar, sık sık Türkiye hükümetinin ve "milli değerlerin" altını oymaya çalışan Batılı başışçıların ve "dış güçlerin" ideolojilerini yaymakla suçlanıyorlar.³¹ Örneğin Soylu, Şubat 2021'de Avrupa ve ABD'nin "LGBT"yi pazarlamak" ve "Türkiye'yi parçalamak" için LGBTİ+ örgütlerine 12 milyon Dolar fon sağladığını iddia etmişti.³² Soylu, 2022 Martında, il sivil toplumla ilişkiler müdürlükleri için düzenlenen bir hizmet

29 European Parliament Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Backlash in Gender Equality and Women's and Girls' Rights (Haziran 2018). Erişim için: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604955/IPOL_STU\(2018\)604955_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604955/IPOL_STU(2018)604955_EN.pdf).

30 Alev Özkazanç, The new episode of anti-gender politics in Turkey, LSE, 20 Mayıs 2019. Erişim için: <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2019/05/20/new-episode-anti-gender-turkey/>; Berfu Şeker & Ezel Buse Sönmezocak, Withdrawal from the Istanbul Convention: War on Gender Equality in Turkey, Freedom House (Haziran 2021). Erişim için: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-06/06292021_Freedom_House_Turkey_Policy_Brief-2-Withdrawal-from-the-Istanbul-Convention.pdf.

31 İnsan hakları savunucularının durumu özel raporörü şu gözlemlerde bulunmuştur: "kadın hakları, toplumsal cinsiyet meseleleri ve LGBT hakları gibi alanlarda çalışanlara karşı yaygın olarak kullanılan suçlamalardan biri, bu savunucuların milli veya bölgesel kültürle çelişen, "yabancı" veya "Batılı" değerleri savundukları ya da bu değerleri ithal etmeye çalıştıkları iddiasıdır. Bu tür yaftalamalardan genellikle devlet görevlilerinin veya temsilcilerinin sorumlu olduğu iddia edilmektedir." İnsan hakları savunucularının durumu özel raporörü Margaret Sekaggya'nın Raporu, A/HRC/16/44 (20 Aralık 2010), para. 85. Erişim için: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G10/178/70/PDF/G1017870.pdf?OpenElement>.

32 Cumhuriyet, Süleyman Soylu'dan Boğaziçi açıklaması: Rektör seçimlerinin demokratik olması mı gerekiyor? (2 Şubat 2021). Erişim için: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/suleyman-soyludan-bogazici-aciklamasi-kay-yim-rektor-ataadiniz-demek-fasist-bir-yaklasim-1810862>.

.....
içi eğitim seminerinin kapanış konuşmasında ise söz konusu tutarın 20 milyon Dolar olduğunu iddia etmiş ve "iyi" ve "kötü" sivil toplum anlayışları arasında bir ayırım yaparak, sivil toplumun "LGBT'cilik, FETÖ'cülük, PKK'cılık, DHKPC'cilik" yapmak için kullanıldığını, bunların hepsinin "kökünün dışarıda" olduğunu söylemişti.³³ Bu açıklamalar, "hak savunucularının devlet ve devlet dışı aktörler tarafından meşru hedefler olarak algılanmasına katkı" yapmaktadır.³⁴ Bunun en önemli örneklerinden biri, Açık Toplum Vakfından ("ATV") fon alan örgütlerin hedef gösterilmesi ve devamında bu örgütlere yönelik gerçekleşen vergi denetimleridir.³⁵ Benzer suçlamalar Türkçe yayın yapan yabancı medya kuruluşları ile yabancı kuruluşlardan fon alan yerli medya kuruluşlarına da yöneltilmektedir; öyle ki bir GONGO yabancı kuruluşlardan fon alan gazetecilerin ve uluslararası haber sitelerinin bir listesini yayınlamış ve bazı basın özgürlüğü grupları bunu bir "fişleme" girişimi olarak nitelendirerek eleştirmiştir.³⁶

Temmuz 2021'de merkezi ABD'de Texas'ta bulunan Chrest Vakfından fon almış medya kuruluşları ve STK'lar da, ATV'ninkini andıran bir karalama kampanyasına maruz bırakıldılar. Türkiye'nin mülteci politikalarıyla ilgili bir tartışmayla sosyal medyada başlayan söz konusu kampanyada, Chrest Vakfı'ndan fon alan bir medya kuruluşu ulusal bir haber sitesi tarafından hedef gösterildi.³⁷ Haberde ayrıca, aynı bağışçıdan fon alan diğer medya kuruluşları ve STK'lar hakkında, hem bağışçının hem de yararlanıcıların web sitelerinde kamuoyuna açık bir şekilde yer alan bilgilere de yer verildi. Söz konusu haber, hükümet yanlısı medya tarafından da geniş çapta alıntılanarak yayımlandı ve bu da hem hedef alınan dernekler, hem de medya kuruluşları açısından, denetlemelere maruz kalmak ve sorunlu yasa tasarılarının sunulması gibi ciddi sonuçlar doğurdu (medya için bkz. aşağıda, 1. Kutu). Bir katılımcı bu karalama kampanyasının "dış fonlarla iş yapan sivil toplum veya medyanın kriminalize edilmesi dalgalarının daha sıklaştığı, bunun popüler alandan yasama yürütme alanlarına da sıçrayabildiği bir eşik olduğunu"³⁸ söyledi.

Kısa bir süre sonra İçişleri Bakanlığı denetçileri, Chrest Vakfı'ndan fon alan derneklerin tümünde değilse bile önemli bir çoğunluğunda idari denetimler yürüterek, bunların yabancı kaynaklardan aldıkları fonları sorguladılar.³⁹ 3 Aralık 2021'de İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, resmi hesabından attığı bir tweet ile paylaştığı basın açıklamasında, bağışçı hakkında medyada çıkan haberlere dikkat çekerek, söz konusu bağışçının "Türkiye'de faaliyet gösteren onlarca medya kuruluşuna ve STK'lara yüz binlerce dolar bağışta bulunduğu haberlerine yer verildiğini" belirtti.⁴⁰ Açıklamada fon alan bu derneklerden İçişleri Bakanlığı tarafından denetlenen, birçoğu düşünce kuruluşu, medya ve gazetecilik derneği ve araştırma kuruluşu olan bazılarının adları verildi. Açıklamada ayrıca "bazı derneklerin" hukuki, idari ve mali yükümlülüklerini yerine getirilmediğinin tespit edildiği ve bunlara yaptırım uygulanacağı da belirtildi.

.....
33 T24, Soylu Yine LGBTİ+'ları Hedef Aldı: Bizim Böyle Zararlı Alışkanlıklarımız Yok, Hepsinin Kökü Dışarıdadır (31 Mart 2022). Erişim için: <https://t24.com.tr/haber/soylu-yine-lgbti-lari-hedef-aldi-bizim-boyle-zararli-aliskanliklarimiz-yok-hepsinin-koku-disaridir,1024774>. Son üçü Türkiye tarafından terör örgütü olarak sınıflandırılmıştır.

34 Yukarıda, 9. dipnot, s. 16.

35 Bkz. "Structural Challenges: Access to Funding and Resources", yukarıda 7. dipnot. ATV'den fon alan kuruluşlara suç sayılabilecek herhangi bir eylem isnat edilmemiş olsa da, bu kuruluşların Gezi davasının iddianamesinde de anılmış olmaları özellikle dikkat çekicidir: "[Mali Suçları Araştırma Kurulu] raporlarının bu iddianameye dahil edilmesinin tek sebebinin Türkiye Açık Toplum Vakfı'ndan ve Anadolu Kültür'den [Kavala'nın kurduğu ve yöneticiliğini yaptığı bir kültür kuruluşu] kimin para aldığını ifşa etmek olduğu anlaşılıyor. Söz konusu fonların suç işlemek amacıyla kullanıldığına işaret eden bir delil olmadığı için, MASAK raporlarına iddianamede yer vermenin, adı geçen iki kaynaktan birinden para almış kişi veya kurumları itibarsızlaştırmak gibi siyasi bir amaca hizmet ettiği yorumunu yapmak mümkün." Human Rights Watch, Turkey: Baseless Charges Over Landmark 2013 Protests (25 Mart 2019). Erişim için: <https://www.hrw.org/news/2019/03/25/turkey-baseless-charges-over-landmark-2013-protests>.

36 Diego Cupolo, Pro-state think tank targets foreign media in Turkey, Al-Monitor (8 Temmuz 2019). Erişim için: <https://www.al-monitor.com/originals/2019/07/pro-state-think-tank-turkey-targets-foreign-media.html>.

37 Bianet, Turkey's broadcast regulator says foreign-funded media can cause "national security problems" (26 Temmuz 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/media/247671-turkey-s-broadcast-regulator-says-foreign-funded-media-can-cause-national-security-problems>.

38 17 Şubat 2022 tarihinde medya temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 7 numaralı görüşme.

39 Uluslararası Af Örgütü, Turkey: Terrorism Financing Law has Immediate "Chilling Effect" on Civil Society, Impact of Law No. 7262 on Non-Profit Organizations (Ekim 2021). Erişim için: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/4864/2021/en/>.

40 İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (3 Aralık 2021). Erişim için: <https://twitter.com/icisleriSTI/status/1466687526467424260>. İçişleri Bakanlığının iddialarının aksine, sağlanan fonlar bağış değil, hibe niteliği taşıyordur.

Bağımsız STK'ların çoğunun kamu kaynaklarına erişimi olmadığı ve bağış toplama faaliyetlerini düzenleyen mevzuat çerçevesi de çok kısıtlayıcı olduğu için, Türkiye'deki İHS'ler genellikle çok sınırlı kaynaklarla faaliyet gösteriyorlar.⁴¹ Bu da, birçok STK'nın faaliyetlerini sürdürebilmesi için dış finansmanı tek seçenek haline getiriyor.⁴² Örgütlenme Özgürlüğüne İlişkin Ortak Yönerge'nin 7. ilkesine göre "derneklerin faaliyetlerini sürdürmek için yerli, yabancı veya uluslararası mali, maddi ve insan kaynağı desteği arama, alma ve kullanma özgürlüğü olmalıdır."⁴³ İçişleri Bakanı ve Bakanlığı'nın bile katıldığı bu türden karalama kampanyaları ve bunları takiben yapılan idari denetimler ise, STK'ları yasal faaliyetlerine misilleme olarak taciz ederek ve yaftalayarak, onların kaynak arama özgürlüğünü ihlal ediyor.

Dahası, bunun sivil toplum üzerinde caydırıcı bir etkisi de oluyor. Örneğin bir STK temsilcisine göre, "bugün Chrest, yarın başka bir şey... Hepimiz bunun farkındayız."⁴⁴ Bu caydırıcı etki, birçoğu bir noktada yurtdışından fon kullanmış hak temelli STK'ları sürekli bir tehdit ve endişe algısıyla baş başa bıraktığı gibi, hedef gösterilmekten ve taciz edilmekten korkan STK'larda yabancı kaynak arama konusunda muhtemel bir isteksizliğin doğmasına yol açıyor. Bu, ayrıca, hedef gösterilen STK'ları yalnızlaştırıyor da, zira diğer STK'lar idari tacizin kendi üzerlerine de "sıçrayabileceğinden" endişe ediyorlar.⁴⁵

Bu tür olaylar aynı zamanda büyük çoğunluğu hükümet yanlısı olan medya kuruluşlarının STK'ların yaftalanmasında oynadıkları rolü de vurguluyor ki, genellikle idari ve/veya yargısal taciz uygulamaları bu tür yaftalamaların hemen peşinden geliyor (bu konudaki diğer bir çarpıcı örnek için, bkz. aşağıda, 4. Kutu). Medya kuruluşlarının, STK'lar tarafından kamuoyu ile zaten açık bir şekilde paylaşılan bilgileri kullanarak onları hedef göstermesinin, sivil toplumda görünürlük ve şeffaflık açısından daha bir geniş çaplı bir etkisi de oluyor, zira örgütler hükümet yanlısı medya tarafından alıntılanarak kendilerine karşı kullanılacak bilgileri paylaşmak konusunda daha isteksiz davranmaya başlıyorlar.⁴⁶ İHS Bildirgesi, medya kuruluşları da dahil olmak üzere devlet dışı aktörleri "savunucuların haklarını kullanmalarını engelleyebilecek önlemler almaktan kaçınmakla," bunun yerine, insan haklarının desteklenmesine ve korunmasına katkıda bulunmakla yükümlü kılar.⁴⁷ Bir yandan bağımsız medya hak temelli habercilik yaptığı için giderek daha kısıtlayıcı bir ortamla karşı karşıya kalırken, bir yandan da hükümet yanlısı medyanın karalama kampanyalarına karşı başvurulabilecek etkili bir hukuk yolunun bulunmaması, hükümetin kendisini eleştirenlere karşı giriştiği saldırıları meşruymuş gibi göstermeye çalışırken doğan başka bir çelişkiyi daha ortaya koyuyor.

1. Kutu – Medya kuruluşlarını tehdit eden yabancı fonlar yasa tasarısı

Chrest Vakfı'ndan fon alan kuruluşlara yönelik karalama kampanyası, basın özgürlüğünü tehdit eden yeni bir yasa tasarısının yolunu açtı. Karalama kampanyasının başlamasının hemen ardından Cumhurbaşkanlığı iletişim başkanı Fahrettin Altun yabancı devletlerden veya kuruluşlardan fon alan medya kuruluşlarına ilişkin yeni bir yasal düzenleme yapılacağını ima etti,⁴⁸ bunu takiben Radyo ve Televizyon Üst Kurulu da ("RTÜK") yabancılar tarafından fonlanan medya kuruluşlarının bir "milli güvenlik sorunu" teşkil edebileceğine ilişkin bir açıklama yayınladı.⁴⁹ Ağustos 2021'de MHP "Yabancı Kaynaklardan Fonlanan Bazı Faaliyetler Hakkında Kanun Teklifi" başlığını taşıyan bir kanun teklifini meclise sundu. Teklifte "her türlü basılı, görsel ve işitsel mecrada habercilik, yayıncılık, yorumculuk veya kanaat oluşturuculuğu gibi bilgi aktarım faaliyetlerinde bulunmak isteyen" ve yabancı fonlardan doğrudan veya dolaylı kaynak sağlayan herkesin bir "yabancı

41 Bkz. aşağıda Bağış Toplamada Ayrımcılık ve "Kamu Yararına" Statüsü başlıklı 2. Kutu.

42 Bkz. "Structural Challenges: Access to Funding and Resources", yukarıda 7. dipnot.

43 Venedik Komisyonu ve AGİT/ODIHR, Joint Guidelines on Freedom of Association, CDL-AD(2014)046 (December 17, 2014). Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)046-e#:~:text=The%20Guidelines%20aim%20to%20ensure,facilitating%20their%20aims%20and%20activities.](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)046-e#:~:text=The%20Guidelines%20aim%20to%20ensure,facilitating%20their%20aims%20and%20activities.)

44 10 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 5 numaralı görüşme.

45 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

46 Agy.; "Stigmatisation and Discrediting of Civil Society Actors", yukarıda 7. Dipnot.

47 Yukarıda, 9. dipnot, s. 11.

48 Bianet, "Regulation for media" statement by Presidency's Communications Director (22 Temmuz 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/politics/247542-regulation-for-media-statement-by-presidency-s-communications-director>.

49 Yukarıda, 37. dipnot.

merkez temsilcisi" görevlendirmesi ve bunu İçişleri Bakanlığı'ndaki "yabancı merkez siciline" kaydettirmesi öngörüldüğü gibi, ek bazı raporlama ve kamuoyunu aydınlatma yükümlülükleri de getiriliyor.⁵⁰ Teklifte ayrıca kanun hükümlerine uymayanlar için para ve beş yıla kadar hapis cezaları öngörülüyor. Teklifin kapsamının son derece muğlak ifadelerle belirlenmiş olması, medya kuruluşlarının yanı sıra STK'lara karşı da uygulanma olasılığını artırıyor.

Teklifin sunulduğu bağlam, amacın hükümete karşı eleştirel bir tutum sergileyen medya kuruluşları ile gazetecileri daha fazla yaftalamak ve uluslararası fonlardan yararlanan sivil toplum aktörlerinin maruz kaldığı şeytanlaştırmayı daha da ağırlaştırmak olduğunu gösteriyor.⁵¹ Bu yasa teklifinin, MHP'nin Türkiye'nin zaten sorunlu olan sosyal medya kanununa⁵² ek olarak sunduğu ve "yalan haberciliği" hapis ile cezalandırmayı öngören başka bir kanun teklifi ve ondan kısa süre sonra sunulan ve basın özgürlüğü ile sosyal medya üzerinde ilave kısıtlamalar getiren AKP-MHP ortak kanun teklifi ile çakışmış olması da oldukça manidar.⁵³ Kanun tekliflerinin ikisi de henüz kanunlaşmamış olsalar da, sunulmuş olmaları dahi caydırıcı bir etki doğurmak için yeterli.

Bu kanun teklifleri, basın özgürlüğünü zaten ciddi bir şekilde kısıtlayan mevcut idari politikalara ve uygulamalara, yeni cezai düzenlemeler eklenmesi tehdidini doğuruyor. Söz konusu politika ve düzenlemeler arasında, reklam cezalarının (yani kamu reklam kaynaklarının kesilmesinin) Basın İlan Kurumu tarafından hükümete eleştirel yaklaşan gazetelere karşı bir silah olarak kullanılması,⁵⁴ yani bu gazetelerin ilanlar için ayrılan kamu kaynaklarından yararlandırılmaması, ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının basın akreditasyonlarının verilmesi ve yenilenmesi konusundaki keyfi kararları başı çekiyor.⁵⁵ RTÜK, Şubat 2022'de, kendisine yabancı yayın kuruluşlarının internete yayınlanan haber içeriklerini denetleme yetkisi veren bir düzenlemeyi, zorlayıcı yaptırımlarla uygulamaya karar verdi.⁵⁶ Söz konusu düzenlemenin yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra ve yabancı fonlara ilişkin yaşanan yoğun tartışmaların hemen arkasından gelen bu müdahalenin zamanlaması, bağımsız medya kuruluşlarının maruz kaldığı düşmanca ortamın, idare organlarını da, önceden beri mevcut olan yasal çerçevelerini yabancı fonlardan kaynak alan medya kuruluşlarına karşı kullanmak için teşvik ettiğini gösteriyor.

STÖ olarak kurulmuş olan bir medya kuruluşu temsilcisi şöyle dedi: "[Yasal çerçeveye] idari olarak bize yansımada, ama bunların masaya gelmiş olması bile... bu tip tehditler muhalif olmanın zaten üzerimizde bulunan yükünü ağırlaştırdı. İleriye dönük ihtimallerin neler olabileceğini ortaya koydu."⁵⁷ Aynı temsilci, ayrıca, bu düşmanca ortamın, hem haber kaynaklarının hem de okuyucuların gözünde kendilerini yaftaladığını belirtti.⁵⁸ Bu örnekler, idari taciz uygulamalarının STK'ların yanı sıra bağımsız medyayı susturmak için de bir araç olarak kullanıldığını ortaya koyuyor.

Bu çalışma için görüşülen İHS'ler Türkiye'deki STK'ların yararlandığı dış fonların çoğunun kaynağı olan Avrupa Birliği'nin ("AB") tutarsız politikalarının da, kamuoyu nezdinde yaftalanmalarına katkıda bulunduğunu belirttiler. Katılımcıların birçoğu, AB'nin Türkiye'deki sivil topluma fon tahsisinin yıllar içinde artmış olmasının da, 2016 yılında Türkiye ile yapılan

50 Yabancı Kaynaklardan Fonlanan Bazı Faaliyetler Hakkında Kanun Teklifi (6 Ağustos 2021). Erişim için: <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-3778.pdf>.

51 Venedik Komisyonu, Report on Funding of Associations, CDL-AD(2019)002 (18 Mart 2019). Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)002-e).

52 Sınır Tanımayan Gazeteciler, Tighter control over social media, massive use of cyber-censorship (1 Ekim 2020). Erişim için: <https://rsf.org/en/news/tighter-control-over-social-media-massive-use-cyber-censorship-0>.

53 Bianet, Report: Turkey to establish regulatory body for social media (17 Ağustos 2021). Erişim için: <https://m.bianet.org/english/media/248915-report-turkey-to-establish-regulatory-body-for-social-media>; 5651 Sayılı Kanun'da ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2 Şubat 2022). Erişim için: <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-4130.pdf>; Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (26 Mayıs 2022). Erişim için: <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-4471.pdf>.

54 Bianet, Five newspapers got 88 percent of ad penalties by Press Advertising Agency (8 Şubat 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/media/238926-five-newspapers-got-88-percent-of-ad-penalties-by-press-advertising-agency>; Bianet, Evrensel newspaper hasn't received public ads for over 900 days (9 Mart 2022). Erişim için: <https://bianet.org/english/media/258836-evrensel-newspaper-hasn-t-received-public-ads-for-over-900-days>.

55 Sınır Tanımayan Gazeteciler, Turkey using press accreditation to pressure journalists (28 Haziran 2021). Erişim için: <https://rsf.org/en/news/turkey-using-press-accreditation-pressure-journalists>.

56 Bianet, RTÜK orders international news websites to apply for a license within 72 hours (9 Şubat 2022). Erişim için: <https://m.bianet.org/english/media/257489-rtuk-orders-international-news-websites-to-apply-for-a-license-within-72-hours>; Bianet, Turkey may block access to DW, VoA as Euronews allowed to operate without licensing (13 Nisan 2022). Erişim için: <https://bianet.org/english/media/260444-turkey-may-block-access-to-dw-voa-as-euronews-allowed-to-operate-without-licensing>.

57 17 Şubat 2022 tarihinde medya kuruluşu temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 7 numaralı görüşme.

58 Agy.

göç anlaşmasıyla yakından ilgili gözüktüğünü söylediler ki bu anlaşma insan hakları grupları tarafından, "mültecilerin korunmasının metalaştırılabileceği, taşeronla devredilebileceği ve böylece bu yükümlülükten kaçınılabileceği mesajını verdiği için" eleştirilmişti.⁵⁹ Katılımcılar söz konusu fonları, Türkiye - AB ilişkilerinde insan haklarının önceliğinin düşürülmesi de dahil olmak üzere Türkiye'de otoriterliği güçlendiren göç anlaşmasını "tazmin etme" çabası olarak algılıyorlar.⁶⁰ AB'nin ve AB üyesi devletlerin insan hakları pahasına jeopolitik çıkarlara öncelik veren ve göç yönetimi sorumluluğunu Türkiye gibi insan hakları sicili kötü olan AB dışı ülkelere devreden göç politikası, Türkiye'deki İHS'ler tarafından paylaşılan bu algıyı pekiştiriyor.⁶¹ AB'nin politikaları ve uygulamaları arasındaki çelişkilere dikkat çeken İHS'ler, bunların toplumun gözünde "insan hakları mücadelesinin Batı'nın sömürge aracı haline geldiği algısını" körüklediğine işaret ediyorlar ki, hükümetin araçsallaştırarak kullandığı da zaten bu algı.⁶² Mülteci hakları savunucularına karşı sosyal medyadan eşgüdüm içinde yürütülen saldırılar ve Türkiye'nin mültecilere yönelik insan hakları ihlallerine, örneğin geri gönderme ilkesinin ihlal edilmesine⁶³ itiraz eden İHS'lerin, 2016 yılında yapılan anlaşmayı savunmak için AB tarafından yabancı fonlarla beslenen sözcüler olarak yaftalanması, bu bağlantıyı açıkça ortaya koyuyor.

b. Bulanık Sular: STK'ların Türk Hukukundaki Yasal, Mali ve İdari Yükümlülükleri

*"Sistem dernekleşmeye zorluyor, bu sefer de prosedüre boğuyor."*⁶⁴

Tüzel kişilik kazanmamış grupların insan hakları alanında faaliyet göstermesine karşı herhangi bir hukuki engel bulunmamakla birlikte, tüzel kişilikten yoksun olmanın, fon ve diğer kaynaklara erişim konusu başta olmak üzere, çok sayıda dezavantajı bulunuyor, bu da grupları tüzel kişilik kazanmaya yönlendiriyor. Türk hukuku kar amacı gütmeyen tüzel kişilikleri biri dernek, diğeri vakıf olmak üzere iki biçimle sınırlandırıyor. Vakıf kurmak çok külfetli ve maliyetli bir süreç içerdiğinden, birçok grup dernekleşmeyi tercih ediyor. Bir dernek kurmak için en az yedi, derneğin kurulduktan sonra faaliyet gösterebilmesi içinse en az 16 kişi gerekiyor.⁶⁵ Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü özel raportörünün, bir derneğin kurulması için gerekli insan sayısının iki olarak belirlenmesini "en iyi uygulama" olarak nitelendirdiği göz önüne alındığında, Türkiye'de söz konusu olan eşik, tek başına bile, külfetli ve uluslararası standartlara aykırı bir düzenlemeye işaret ediyor.⁶⁶

Dernekler ve vakıflar, Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Yönetmeliği, Vakıflar Kanunu ve Yönetmeliği, Gelir Vergisi Kanunu, Yardım Toplama Kanunu ve Ceza Kanunu gibi,

59 İnsan Hakları İzleme Örgütü, Q&A: Why the EU-Turkey Migration Deal is No Blueprint (14 Kasım 2016). Erişim için: <https://www.hrw.org/news/2016/11/14/qa-why-eu-turkey-migration-deal-no-blueprint>. Ayrıca bkz. Nils Muiznieks, Stop Your Backsliding, Europe, The New York Times (14 Mart 2016). Erişim için: <https://www.nytimes.com/2016/03/15/opinion/stop-your-backsliding-europe.html?searchResultPosition=2>.

60 10 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 5 numaralı görüşme; EuroMed Rights, Human Rights or No Deal: The "Modernisation" of the EU-Turkey Customs Union (24 Haziran 2021). Erişim için: <https://euromedrights.org/publication/human-rights-or-no-deal-the-modernisation-of-the-eu-turkey-customs-union/>. Aynı doğrultuda bkz. TİHV, Türkiye'de İnsan Hakları Mücadelesinin Değişim Hatları: İnsan Hakları Derneği Örneğinde Uluslararası Mekanizmalar, Yerelleşme ve Dayanışma (Kasım 2021), s. 68. Erişim için: https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/I%CC%87nsan_Haklari_Mucadelesinin_Degisim_Hatlari.pdf.

61 Judith Sunderland, Europe's Deadly Border Policies, EUObserver (27 Ekim 2021). Erişim için: <https://euobserver.com/opinion/153345>; UNHCR, Stop violence at European borders and protect refugees (21 Şubat 2022). Erişim için: <https://news.un.org/en/story/2022/02/1112342>.

62 3 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 1 numaralı görüşme.

63 Syrians for Truth & Justice, Turkey Continues to Forcibly Return Refugees, Ignoring International Warnings that Syria is Still Unsafe (14 Şubat 2022). Erişim için: <https://stj-sy.org/en/turkey-continues-to-forcibly-return-refugees-ignoring-international-warnings-that-syria-is-still-unsafe/>.

64 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

65 Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), Outlook of Freedom of Association in Turkey-II (Şubat 2022). Erişim için: https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2022-02/outlook-of-freedom-of-association-in-turkey-ii_0_2.pdf.

66 İnsan hakları savunucularının durumu özel raportörü Margaret Sekaggya'nın Raporu, A/HRC/20/27 (21 Mayıs 2012), para. 54. Erişim için: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/135/86/PDF/G1213586.pdf?OpenElement>.

günlük işleyişlerini düzenleyen çok sayıda kanuna ve yönetmeliğe tabidir.⁶⁷ Tüm bu yasal düzenlemeler, uyulmaması halinde idari ve hatta cezai yaptırımların uygulandığı, çok sayıda defter tutma ve beyanda bulunma yükümlülüğü getirirler. Bu kısımda insan hakları alanında çalışan STK'ların tabi olduğu yasal, mali ve idari çerçevenin genel etkileri tartışılmakta ve bu çalışmada görüşülen katılımcıların örgütlenme özgürlüğü açısından kısıtlayıcı olduğunu düşündüğü belli bazı yasal düzenlemelere işaret edilmektedir.

Tüm dernekler en az dört mali ve idari defter tutmakla yükümlüdür. Derneğin gelirinin 500 bin TL'nin üzerinde olması halinde veya dernek kamu yararı statüsüne sahipse, tutulması gereken defter sayısı artmaktadır (Bkz. aşağıda, 2. Kutu). Vakıfların tutmak zorunda olduğu defterlerin sayısı ise beştir. Bu defterleri tutmak, hak temelli örgütlerin günlük işleyişlerine, yürüttükleri faaliyetlerin hızlı temposu ile uyumlu olmayan epeyce bir evrak işi yüküyor. Bu yük, birçok örgütün söz konusu defterlerin fiziksel olarak muhafaza edilmesi gereken merkez ofislerine düzenli olarak erişemediği Covid-19 pandemisi döneminde daha da arttı.⁶⁸ Hem derneklerin, hem de vakıfların temsilcilerine göre günlük idari işler önemsiz gibi görünseler de "dev bir kartopu gibi büyüyorlar."⁶⁹

Söz konusu defterleri tutmak hukuk veya muhasebe eğitimi almamış kişiler için büyük güçlükler içeriyor. Hem derneklerin, hem de vakıfların temsilcileri, özellikle de mali prosedürlere uymamanın cezası çok yüksek olduğundan, mali defterlerin tutulması için bir muhasebeci ile çalışmaktan başka çarelerinin olmadığını söylüyorlar.⁷⁰ Bu da zaten kaynak sıkıntısı içindeki örgütlere, ek bir mali külfet getiriyor. Ayrıca kuralların karmaşık olması ve kolay anlaşılır yönergelerin bulunmaması sebebiyle, STK'lar yönetim kurulu karar defteri ve evrak kayıt defteri gibi idari defterlerin tutulması için de nitelikli iş gücü çalıştırmak zorunda kalabiliyorlar. İdari personel istihdam edecek mali kaynakları olmayan örgütler açısından bu tür idari yükümlülükleri tam olarak yerine getirmek neredeyse imkansız gibi. Küçük şehirlerdeki STK'lar ile tarihsel ve sistematik olarak eğitim ve istihdam olanaklarından mahrum kalmış, dolayısıyla benzeri idari işlerle ilgili deneyimi olmayan ötekileştirilmiş gruplar, bu sorundan orantısız bir şekilde etkileniyorlar. Kürt kentlerindeki STK'lar da bu sorundan orantısız bir şekilde etkilenenlerden, zira STK'ların idari ve mali işlerini yönetmek konusunda yılların deneyimine sahip birçok İHS ve aktivist 2016 yılından bu yana hapse atılmış durumda ve birçok örgüt iç uzmanlık yapılarını sıfırdan yeniden kurmak zorunda kaldı.⁷¹

Defterlerin doğru ve usulüne uygun bir şekilde tutulmaması durumunda, dernek veya vakıf yöneticileri, hem mali hem de idari mevzuat uyarınca para cezalarına çarptırılabilirler. Ayrıca Dernek yöneticileri hakkında Dernekler Kanunu'nun bir yıla kadar hapis veya para cezası öngören 32(d) maddesi uyarınca, aynı nedenle kovuşturma da açılabilir. Bunun dışında, mali kayıtların usulüne uygun tutulmaması durumunda, dernek ve vakıf yöneticileri hakkında, Ceza Kanunu'nun 155. maddesi uyarınca, güveni kötüye kullanma suçundan da kovuşturma açılabilir.

Dernekler ve vakıflar, kayıt tutma yükümlülüklerinin yanı sıra, çok sayıda beyanname verme ve bildirimde bulunma yükümlülüğüne de tabidir. Her ikisi de faaliyetleri ile gelir ve giderlerine ilişkin ayrıntılı yıllık beyannameler vermek ve edindikleri mülkler ile kurdukları temsilcilikler konusunda idareyi bilgilendirmek zorundadır. STK'lar ayrıca yurt dışına yaptıkları yardımları ve yurtdışından aldıkları fonları harcama yapmadan evvel idareye bildirmekle yükümlüdür. Dernekler ayrıca, dernek yöneticilerinin adları da dahil olmak üzere genel kurul toplantılarının sonuçlarını ve yöneticiler arasındaki değişiklikleri idareye bildirmelidir. Tüm bu beyannamelerin ve bildirimlerin belli bir süre zarfında

67 Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), Dernekler için Yasal Mevzuat Rehberi (Mart 2019). Erişim için: https://www.tusev.org.tr/usr/files/images/DerneKlerIcinYasalMevzuatRehberi_TUSEV.pdf; TÜSEV, Yeni Vakıflar için Yasal Mevzuat Rehberi (Haziran 2020). Erişim için: https://siviltoplum-kamu.org/tr/wp-content/uploads/2020/06/YeniVakifMevzuatRehberi.Final_.pdf.

68 17 Şubat 2022 tarihinde Rosa Kadın Derneği'nden Gözde Engin ile çevrimiçi yapılan 9 numaralı görüşme. STK'ların faaliyetlerinde bir ölçüde dijitalleşme başlatılmış olsa da, altyapı henüz kurulmuş değildir ve STK'ların dijital altyapının güvenliği konusundaki kuşkuları sürmektedir.

69 10 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 5 numaralı görüşme.

70 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

71 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme.

.....
yapılması gerekmekte, doğru ve zamanında yapılmamaları durumunda idari para cezaları kesilmektedir. Söz konusu beyanlar ve bildirimler çevrimiçi portallardan da yapılabilmektedir, ancak bunların kullanımına ilişkin erişilebilir ve ayrıntılı yönergeler bulunmaması ve bu portallarda düzensiz aralıklarla değişiklikler yapılması, yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışan STK'lara ek külfetler getirmektedir.

2018 yılında Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan bir değişiklikle, derneklerin her bir üyesinin kişisel bilgilerinin çevrimiçi portal üzerinden paylaşılmasını öngören yeni bir beyan yükümlülüğü daha getirilmiştir. Bu değişiklikten önce dernekler yıllık beyannamelerinde üye sayılarına ilişkin istatistikleri paylaşıyorlardı. Sivil topluma önceden danışmadan yapılan bu yönetmelik değişikliği, gizlilik hakkını ve örgütlenme özgürlüğü hakkını ihlal ettiği ve caydırıcı bir etkisi olabileceği gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁷²

Söz konusu yönetmelik hükümleri temel hak ve özgürlüklerin ancak kanunla sınırlanabileceği gerekçesiyle Eylül 2021'de Danıştay tarafından iptal edildi.⁷³ Ancak bu değişiklik, Mart 2020'de bir torba yasa ile Dernekler Kanunu'na zaten eklenmişti.⁷⁴ Bu yasal dayanak geriye dönük olarak işletilemeyecek olsa da, idari para cezalarının tehdidi altındaki birçok derneğin üyelerine ilişkin tüm bilgileri çoktan paylaşmış olduğu gerçeğini değiştirmek artık mümkün değildir. Türkiye'de sivil alanın daralmasında ve derneklere üye olan toplam kişi sayısının 2017'deki 11.2 milyondan 2019'da 7.3 milyona düşmüş olmasında, bir çok başka faktörle birlikte, bu bildirim zorunluluğunun da önemli bir pay sahibi olduğu görülüyor.⁷⁵ Bu durum LGBTİ+ örgütlerine üyeliği özellikle etkiliyor, zira insanlar devlete "açılmaktan" endişe ediyorlar.⁷⁶

Dernekler ve vakıflar, ayrıca, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu veya sosyal güvenlik mevzuatı gibi, tüzel kişiliklerin ve/veya işverenlerin tabi olduğu diğer idari çerçevelere de tabidirler. STK'ların faaliyet gösterdikleri alanlara bağlı olarak tabi oldukları başka yasal düzenlemeler de bulunuyor; örneğin çocuklarla yönelik etkinlikler düzenleyen STK'lar eğitimle ilgili mevzuata da tabiler. Bu kanun ve yönetmelikler, ek kayıt tutma ve beyan yükümlülükleri getiriyorlar ve bu yükümlülüklerle uyulmaması durumunda, idare organlarının denetleme ve yaptırım uygulama konusunda çoğunlukla çok geniş yetkileri bulunuyor.

Bu örnekler, Türkiye'deki dernek ve vakıfları yöneten hukuki, idari ve mali çerçevenin insan haklarını savunmaya elverişli olmadığını göstermektedir. Çok sayıda farklı kanun ve yönetmelikten oluşan bu dağınık ve karmaşık çerçeve, hukuki belirlilik ilkesini baltaladığı gibi, STK'ların bir yandan günlük faaliyetlerini yürütürken, bir yandan da bu yükümlülükleri tam olarak yerine getirmelerini inanılmaz ölçüde külfetli bir hale getiriyor.⁷⁷ Venedik Komisyonu'na göre: "tüm mevzuatın özgürlük üzerindeki kümülatif etkisinin değerlendirilmesi gerekir, zira ek beyan yükümlülüklerinin, zaten mevcut olan diğer (mali veya başka nitelikteki) beyan yükümlülükleriyle örtüşmesiyle STK faaliyetlerinin devlet tarafından aşırı ölçüde izlendiği bir ortam doğması muhtemeldir ve bu da örgütlenme özgürlüğü açısından etkili bir ortamın oluşması için hiç de elverişli değildir."⁷⁸ Türkiye'nin iç hukukunda yer alan kayıt tutma ve beyan yükümlülükleri orantısız ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

72 Bkz. "The Amendments to Law on Association Regarding Notifications of Members to The Administration", STGM, Outlook of Freedom of Association in Turkey (Eylül 2020). Erişim için: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/migrationfiles/stgmduyuruen-files/017962/000008416-outlook-of-freedom-of-association-in-turkey.pdf>; yukarıda 43. dipnot, para. 167.

73 STGM, Cancellation Decision of the Council of State for Notification of Association Member and Employee Information (27 Eylül 2021). Erişim için: <https://www.stgm.org.tr/en/blog/cancellation-decision-council-state-notification-association-member-and-employee-information>.

74 7226 Sayılı, 25 Mart 2020 Tarihli Kanun, Madde 23.

75 Expert Council on NGO Law, Opinion on the Compatibility of Amendments to the Turkish Law on Associations with European Standards (Nisan 2020), para. 42. Erişim için: <https://rm.coe.int/expert-council-conf-exp-2020-2-opinion-amendments-to-turkish-law-on-as/16809e4387>.

76 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme.

77 Ayrıca bkz, yukarıda 6. dipnot, para. 131.

78 Ayrıca bkz. yukarıda 51. dipnot, para. 111.

2. Kutu – Yardım toplamada ayrımcılık ve “kamu yararı” statüsü

Türk hukuku bağış ve yardım arasında bir ayırım yapıyor ve STK'lar da dahil olmak üzere herkesin yardım toplamak için önceden izin almasını şart koşuyor. Ancak iki kavram arasındaki ayırım muğlak ve hangi kuralların uygulanacağı öngörülebilir değil. Mali sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla dünyanın her yerindeki STK'lar tarafından kullanılan kampanya veya etkinlik düzenlemek gibi kaynak yaratma faaliyetleri, Türkiye'deki yetkililer tarafından 'yardım toplama' faaliyetleri olarak görüldüğünden, önceden izin almayı gerektiriyor.

Yardım Toplama Kanunu'nun 3. maddesi derneklerin “kamu yararına uygun olarak, amaçlarını gerçekleştirmek, muhtaç kişilere yardım sağlamak ve kamu hizmetlerinden bir veya birkaçını gerçekleştirmek veya destek olmak üzere” yardım toplayabileceklerini hükme bağlıyor. Aynı kanunun 9. maddesine göre, izin vermeye yetkili yerel makamlar, yani valilikler veya kaymakamlıklar, “işin önemi, yardım toplama faaliyetine girişeceklerin yeterlikleri, yapılacak hizmetin amaca ve kamu yararına uygunluğu, yardım toplama faaliyetinin başarıya ulaşıp ulaşamayacağı ve gerekli görülen diğer konular üzerinde” inceleme yaparak, yapılan başvuruyu değerlendiriyorlar. Açık ve net olmayan bu kriterler ile kamu makamlarına tanınan geniş yetkiler keyfi kararların alınmasına yol açıyor. Yardım toplamak için yapılan izin başvuruları ile verilen izin sayıları hakkında herhangi bir istatistik veri bulunmamakla birlikte, hak temelli STK'ların yardım toplamak için yaptıkları izin başvurularının, örneğin toplanacak yardımlarda kamu yararı görülmediği gibi gerekçelerle reddedildiği biliniyor,⁷⁹ dolayısıyla STK'lar, zahmetli ve uzun süren başvuru prosedürüyle uğraşmamak için, reddedilmesi zaten muhtemel bir başvuruda hiç bulunmamayı bile tercih edebiliyorlar. Yardım Toplama Kanunu'na aykırılık ise, aşağıda incelenen 7262 sayılı yasa ile artırılmış fahiş para cezalarıyla cezalandırılıyor.

Dernekler Kanunu'nun 27. maddesi amaçları ve faaliyetleri niteliksel ve niceliksel olarak kamu yararına olduğu değerlendirilen kuruluşlara, cumhurbaşkanı (2017 referandumu öncesinde, bakanlar kurulu) tarafından özel bir “kamu yararına çalışan dernek” statüsü verilebileceğini hükme bağlıyor. Gerçek veya tüzel kişiler tarafından kamu yararına çalışan dernek statüsündeki kuruluşlara yapılan bağışlar belli limitler dahilinde vergiden düşülebiliyor ki bu da söz konusu kuruluşlara bağış yapılmasını teşvik ettiği gibi, kamuoyunun verdiği desteği de artırıyor.⁸⁰ Dahası Cumhurbaşkanı, kamu yararına çalışan dernek statüsündeki kuruluşlardan bazılarının önceden izin almaksızın yardım toplama faaliyetlerinde bulunabileceğini de belirleyebiliyor. Türkiye'de faaliyet gösteren⁸¹ 121 bin 981 dernekten 82'si, yani %0,3'ünden daha azı, kamu yararı statüsüne sahip.⁸² Toplam 11 dernek, yani tüm derneklerin %0,0009'u ise önceden izin almadan yardım toplayabiliyor.⁸³ Dernek veya vakıf olarak kurulmuş olsalar da, devlete bağlı olan kuruluşlar, örneğin Türk Kızılay'ı da bunların arasında yer alıyor.

Kaynak arama hakkına getirilen bu kısıtlama orantısız ve haksız. Bu kısıtlama, ayrıca, idarenin kamu yararı kavramını takdire bağlı ve keyfi bir şekilde yorumlaması nedeniyle, STK'lar arasında ayrımcılık yapılmasına da yol açıyor, zira dernek ile vakıfların ufak bir kısmına muafiyetler ve hatta teşvikler sağlanırken, diğer dernek ve vakıflar bu az bulunur lehte düzenlemelerden faydalandırılmıyorlar.

79 TÜSEV, Türkiye'de Yardım Toplama Mevzuatına Dair Değerlendirme: Sorunlar ve Engeller (Mart 2020). Erişim için: https://www.tusev.org.tr/userfiles/images/YardimToplamaBilgiNotu_Ulusal.pdf.

80 Aynı şey vergiden muaf statüsü bakımından vakıflar için de geçerlidir. Bkz. TÜSEV, Tax Legislation Related to Foundations and Associations in Turkey and Public Benefit Status: Current Situation and Recommendations (Temmuz 2018). Erişim için: https://tusev.org.tr/userfiles/images/VergiRaporuENG_27.09.18.pdf.

81 17 Mayıs 2022 itibarıyla. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>.

82 17 Mayıs 2022 itibarıyla. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, <https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-calisan-dernekler>.

83 Bkz. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, <https://www.siviltoplum.gov.tr/izin-almadan-yaritim-toplama-hakkina-sahip-kuruluslar>.

c. "Demokles'in Kılıcı"84: 7262 Sayılı Kanun'un Yürürlüğe Girmesinin Ardından İdari Denetimler, Bunların Sonucunda Uygulanan Yaptırımlar ve Bunların Etkisi

i. Bağlam

"OHAL'le birlikte artık sivil toplum kriminalize edildi zaten. [Sivil toplumun] terörle ilişkilendirilmesi KHK'larla birlikte ciddi bir korku yarattı. 7262 [sayılı Kanun ile] artık derneklerin kapatılabilecek olması o korkuyu artırdı. Şimdi biz [yöneticilere yönelik siyasi kovuşturmaların] derneğe zarar verir kaygısı hissediyoruz. Ben hissetmiyorsam bile [terör suçlamasıyla karşılaşan] o kişi hissedecek zaten, ben derneğe zarar verir miyim diye ve dernek görevlerinden ayrılmak zorunda kalacak veya dernekler yönetim organlarını belirlerken bu riski değerlendirmek zorunda kalacaklar."⁸⁵

Gezi Parkı protestolarını destekleyen STK'lar, meslek örgütleri ve şirketler, 2013 yılında bir vergi denetimi ve para cezası dalgasına maruz bırakılmış olsalar da, idari denetimler, 2016 yılındaki darbe teşebbüsünden evvel STK'ların gündeminde çok da büyük yer tutmuyordu.⁸⁶ O dönemdeki Dernekler Kanunu, derneklerin, gerekli görülmesi halinde valilikler veya İçişleri Bakanlığı tarafından denetlenebileceğini hükme bağlamış olsa da, dernekleri denetlemek yaygın bir uygulama değildi. STK'lar idari önlemlerle hedef alınabileceklerinden endişelenmeye, çok sayıda derneğin KHK'lar ile kapatılması ve sivil topluma yönelik baskıların artmasıyla birlikte, OHAL döneminde başladı. Katılımcılar, yukarıda anlatılan karmaşık çerçeve ile kaynak ve uzmanlık yetersizliği sebebiyle, o dönemde idari ve mali kurallara eksiksiz olarak uyduğu söylenebilecek neredeyse tek bir STK bile bulunmadığını aktardılar.⁸⁷

Yürütülen denetimlere ilişkin haberler gelmeye başladıkça, birçok STK evraklarını ve defterlerini düzene sokmak için mali ve idari konularda uzman personel aramaya başladı.⁸⁸ Bunun sebeplerinden biri de STK faaliyetlerinin büyük ölçüde hibelere dayanmasıydı. Bu durum, STK'ların yasal yükümlülüklerine eksiksiz olarak uymasını gerektirdiği gibi, ek bazı kayıt tutma ve beyan yükümlülükleri de getiriyordu. Bir İHS, STK'ların idari ve mali işleri üzerine uzmanlaşmak zorunda kaldığını şöyle ifade etti: "finansal ve idari işler son beş yıldır bir uzmanlık alanı olmak zorunda kaldı. ... bu fonları yürütebilmek ve [sivil topluma yönelik] baskıya daha az maruz kalmak için."⁸⁹

Derneklerin denetimler ve yaptırımlar yoluyla idari tacize uğrama riski, 27 Aralık 2020 tarihinde 7262 sayılı Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmesi ve 31 Aralık

84 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme; 3 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 1 numaralı görüşme.

85 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme.

86 Uluslararası Af Örgütü, Gezi Park Protests: Brutal Denial of the Right to Peaceful Assembly in Turkey (2013). Erişim için: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/eur440222013en.pdf>; Bianet, Human Rights Foundation Fined After Aiding Gezi Protestors (18, Mart 2015). Erişim için: <https://m.bianet.org/bianet/diger/163126-human-rights-foundation-fined-after-aiding-gezi-protestors>; T24, Koç Grubu'nun ardından TMMOB'a da vergi incelemesi (22 Ağustos 2013). Erişim için: <https://t24.com.tr/haber/koc-grubunun-ardindan-tmmoba-da-vergi-incelemesi.237621>.

87 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme; 3 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 1 numaralı görüşme.

88 Bakan Soylu, 31 Mart 2022 tarihinde, İçişleri Bakanlığı'nın darbe sonrası dönemde denetimlerini artırdığını, 2017 yılında 3682, 2018 yılında 5582, 2019 yılında 14639 ve 2020'de 10511 derneğin denetlendiğini, bu sayının 2020'deki sayının pandemi nedeniyle düştüğünü söyledi. Bkz. İçişleri Bakanlığı, Bakanımız Sn. Süleyman Soylu'nun Başkanlığında STK Temsilcilerinin Katılımıyla, Sivil Toplum İstişare Kurulu Toplantısı Gerçekleştirildi (31 Mart, 2022). Erişim için: <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylunun-baskanliginda-stk-temsilcilerinin-katimiliyla-sivil-toplum-istisare-kurulu-toplantisi-gerceklestirildi>. 7262 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden evvel yapılan denetimlere ilişkin örnekler için bkz. "Harassment of Associations Through Administrative Measures", Yukarıda 8. dipnot. Göç İzleme Derneği ve bu derneğin yöneticileri zorunlu göç alanındaki çalışmalar yüzünden, idari bir denetimi takiben başlatılan bir yargısal tacizle karşı karşıyalar. Sessiz Kalma, Migration Monitoring Association. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/migration-monitoring-association/>.

89 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme.

2020 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle birlikte daha da arttı. AKP milletvekillerinin sivil topluma ve muhalefet milletvekillerine danışmadan, alelacele oylattığı teklif,⁹⁰ değişik alanlarda faaliyet gösteren 694 STK'nın, getirilen düzenlemelerin anayasaya aykırı olduğu ve örgütlenme özgürlüğü hakkını ihlal ettiği yönündeki itirazlarına rağmen⁹¹ kanunlaştırıldı. Kara para aklama ve terör finansmanı ile mücadele amacıyla kurulmuş Mali Eylem Görev Gücü'nün ("FATF") tavsiyeleri ve Türkiye değerlendirme raporu ile, BM Güvenlik Konseyi'nin kitle imha silahlarının yayılmasının finansmanı ile mücadeleye ilişkin kararlarına uyum amacıyla çıkartıldığı iddia edilen 7262 Sayılı Kanun, Dernekler Kanunu ile Yardım Toplama Kanunu'nda sivil toplum faaliyetlerinin daha da kısıtlanması riskini doğuran çok sayıda değişiklik yapıyor.⁹² Ana muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi'nden ("CHP") bir milletvekili kanuna neden karşı çıktıklarını şu sözlerle açıkladı: "FATF'in onlarca tavsiyesi vardı, ama onlardan sadece 1-2 tanesi burada yer buluyordu. İşin ucu siyasi iktidara giden hesap verebilirlik, yolsuzlukla mücadele, bürokratların şeffaflığı anlamında hiçbir madde yoktu. O nedenle eleştirmiştik. İkincisi ve daha ağırlıklı olarak, ... sivil toplumun yönetimine antidemokratik biçimde İçişleri Bakanının el koyması, kayyum ataması söz konusuydu. ... İşin özü, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi adı altında STK'lar ve yurtdışıyla ilişkisi olan kuruluşların acayip bir baskı altına alınması ve gerektiğinde iktidarın elinde işlevsizleştirilmesine yönelik her tür yetkiyi İçişleri Bakanlığına verdiği için karşı çıktık."⁹³ CHP 7262 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinin iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu; mahkeme bu başvuru ile ilgili henüz karar açıklamadı, CHP'nin tedbir olarak yürürlüğün durdurulması talebi de henüz karara bağlanmış değil.⁹⁴

BM Özel Raportörleri, 11 Şubat 2021 tarihinde bir mektup yazarak "FATF'nin yanlış yorumlandığı ve terör finansmanı ile mücadele kisvesi altında sivil toplumun geniş ölçüde kısıtlanması ve İHS'lerin faaliyetlerinin cezalandırılması için bir zemin oluşturmak amacıyla kullanıldığı" yönündeki endişelerini dile getirdiler.⁹⁵ Venedik Komisyonu da 6 Temmuz 2021'de, 7262 sayılı Kanun hükümlerinin "örgütlenme ve ifade özgürlüğü ile adil yargılanma hakkı başta olmak üzere, temel insan hakları açısından maksadını aşan sonuçlar doğurduğunu" belirten bir görüş kabul etti.⁹⁶

90 9 Mart 2022 tarihinde Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer ile çevrimiçi yapılan 14 numaralı görüşme.

91 Bkz. <https://siviltoplumsusturulamaz.org/>.

92 Bkz. "Box #1 – The Recent Legislative Amendments Threatening Independent Civil Society", yukarıda 8. dipnot; İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) ve diğerleri., Bill for the Prevention of Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction – Assessment (22 Aralık 2020). Erişim için: <https://ihop.org.tr/kitle-imha-silahlarinin-yayilmasinin-finansmanininonlenmesine-iliskin-kanun-teklifine-dair-degerlendirme>; Gözlemevi, Türkiye: New law seriously threatens freedom of association and must be repealed! (15 Ocak 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-new-law-seriously-threatens-freedom-of-association-and-must-be>; TÜSEV, An Analysis of the Application of Financial Action Task Force Recommendations and its Implication on Civil Society in Turkey (Şubat 2021). Erişim için: https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/MaliEylemGorevGucuSivilToplumEN_26022021.pdf; Amnesty International, Turkey: Weaponizing Counterterrorism, Turkey Exploits Terrorism Financing Assessment to Target Civil Society (Haziran 2021). Erişim için: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/4269/2021/en/>.

93 9 Mart 2022 tarihinde Eskişehir Milletvekili Utku Çakırözer ile çevrimiçi yapılan 14 numaralı görüşme.

94 Mayıs 2022 itibarıyla.

95 The Special Rapporteur on the promotion and protection of human rights and fundamental freedoms while countering terrorism, the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, and the Special Rapporteur on the situation of human rights defenders, OL TUR 3/2021 (Şubat 11, 2021). Erişim için: <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=26004>.

96 Venedik Komisyonu, Turkey: Opinion on the Compatibility with International Human Rights Standards of Law No. 7262 on the Prevention of Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction, CDL-AD(2021)023cor (6 Temmuz 2021). Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)023cor-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)023cor-e).

3. Kutu: 7262 Sayılı Kanun'un sorunlu hükümleri⁹⁷

Kanun/ Madde	Önceki hüküm	7262 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik	Yorum
Dernekler Kanunu 3. ve 32. maddeler	Belirli bir suçtan hüküm giymiş olmak, derneklerin yönetim organlarında görev almaya engel teşkil etmez.	Terörün finansmanı, uyuşturucu madde imalatı ve ticareti ile kara para aklama suçlarından hüküm giyenler, derneklerin yönetim ve denetim kurulları gibi yönetim organlarında görev alamazlar; bu kişiler bir yönetim organında görev yaptıkları sırada hüküm giyerlerse, dernek yönetimindeki görevleri sona erer. Eğer dernek yazılı ihtardan itibaren yedi gün içinde bu kişilerin dernek yönetimindeki görevlerine son vermezse, hem bu kişiler hem de dernek yöneticileri 2228 TL para cezasına çarptırılırlar. İdarenin ikinci yazılı ihtarna 30 gün içerisinde uymayan dernekler hakkında kapatma davası açılır.	Terör suçlarıyla ilgili yasalarda yaygın bir şekilde kötüye kullanıldığı ve yargının bağımsız olmadığı dikkate alındığında, bu değişiklik oldukça endişe vericidir.
Dernekler Kanunu Madde 30/A	Yok	Dernek personeli veya derneğin yönetim organlarının üyesi bir kişi hakkında yukarıdaki suçlardan kovuşturma açılması halinde, ⁹⁸ İçişleri Bakanı geçici bir tedbir olarak bu kişileri veya organları görevden alabilir. Bakan ayrıca derneğin faaliyetlerini de askıya alabilir ve böyle vakalarda askıya alma konusunda hüküm vermesi için mahkemeye başvurabilir. Bakan, mahkemeye derneğin feshi talebiyle de başvurabilir. Valilikler, yöneticileri veya yönetim organları Bakan tarafından görevden alınmış derneklere kayyım atanması talebiyle mahkemeye başvururlar.	Maksadı çok aşan bu hüküm orantısız ve örgütlenme özgürlüğünü ihlal eder niteliktedir. Derneklerin faaliyetlerinin askıya alınması ve feshedilmesi ile ilgili ölçütler açık ve net olarak belirlenmemiştir ve düzenleme bu haliyle mahkemeler ve idare tarafından yapılabilecek keyfi uygulamaların önünü açmaktadır.
Dernekler Kanunu 19. ve 32. maddeler	Denetimler İçişleri Bakanı'nın veya mülki idare amirinin (valilerin ve kaymakamların) gerekli gördüğü hallerde yapılır. Denetçilerle iş birliği yapılmaması üç aya kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır.	Denetimler, risk değerlendirmesine bağlı olarak her yıl ve en geç üç yıl içinde yapılır. Denetimler kamu görevlileri tarafından yapılabilir. Denetçilerle iş birliği yapılmaması üç aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bakanlık veya valilik derneklerin veya denetlenen dernekle birlikte çalışan diğer kurumların ilgili diğer bakanlıklar veya devlet kurumları tarafından denetlenmesini talep edebilir.	Kanun, risk değerlendirmesinin neleri kapsadığı veya denetim yapacak kamu görevlilerinin hangi uzmanlığa sahip olması gerektiği konusunda herhangi bir ölçüt belirlemiyor; bu da niteliksiz kamu görevlileri tarafından yapılabilecek keyfi uygulamaların ve zahmetli denetimlerin önünü açıyor.

⁹⁷ Bu tablo bu raporun kapsamı ile ilgili sorunlu hükümleri içermektedir. Yapılan kanun değişikliklerine kapsamlı bir bakış için bkz. TÜSEV, yukarıda 92. dipnot; Venedik Komisyonu, yukarıda 96 dipnot.

⁹⁸ Meclise sunulan ilk kanun teklifinde, bu yetki Bakana dernek personeli veya derneğin yönetim organlarının üyeleri hakkında bu suçlardan soruşturma açılması durumunda veriliyordu. Sivil toplumun yaygın itirazları üzerine, teklif kanunlaşmadan evvel Meclis'te yapılan tek değişiklik, bu koşulun soruşturmadan kovuşturmaya çevrilmesi oldu. Gazete Duvar, Dernek ve vakıflara kayyım yasasında 'kovuşturma' ayarı (December 26, 2020). Erişim için: <https://www.gazeteduvar.com.tr/dernek-ve-vakiflara-kayyim-yasasinda-kovusturma-ayari-haber-1508363>

Dernekler Kanunu 21. ve 32. maddeler	Yurt dışından alınan yardımlar harcama yapmadan önce idareye bildirilir. Alınan yardımların önceden idareye bildirilmesi yükümlülüğüne aykırılık üç aya kadar hapis cezası veya adli para cezası ile cezalandırılır ⁹⁹	Yurtdışından alınan fonlara ek olarak, yurt dışına gönderilen yardımlar da önceden idareye bildirilir. Gönderilen veya alınan dış yardımın zamanında ve doğru bir şekilde bildirilmemesi, önceki düzenlemeden farklı olarak (2022 yılı için 7 bin 429 TL'den 148 bin 607 TL'ye kadar) idari para cezası ile cezalandırılır.	Para cezaları için öngörülen bu büyük aralık, idareye çok geniş bir takdir yetkisi tanır ve öngörülemeyen olduğu gibi, orantısızdır da. Söz konusu değişikliğin yapıldığı bağlam göz önüne alındığında, bu düzenleme yabancı fonlardan kaynak kullanan derneklerin yaftalanmasına katkı yaptığı gibi, mali kaynak arama hakkı üzerindeki caydırıcı etkiyi de artırmaktadır.
Yardım Toplama Kanunu 6. ve 29 maddeler	Yardım toplama faaliyetleri önceden izne tabidir. Yetkisiz yardım toplanması 700 TL idari para cezası ile cezalandırılır, bu miktar her yıl yeniden değerlendirilir. 2020 yılı için belirlenmiş miktar 2226 TL idi. ¹⁰⁰	Çevrimiçi yardım toplama faaliyetleri de Yardım Toplama Kanunu'nun kapsamına girer ve önceden izne tabidir. İçişleri Bakanlığı hizmet sağlayıcılardan izinsiz yardım toplama faaliyetleri ile ilgili içeriklerin kaldırılmasını talep edebileceği gibi, sulh ceza hakimliklerinden söz konusu içeriğe erişimin engellenmesini de talep edebilir. İzinsiz yardım toplamak 5000 ila 100 bin TL arasında idari para cezası ile cezalandırılır. Bu miktarlar her yıl yeniden değerlendirilir. 2022 yılı için bu aralık 7 bin 429 ila 148 bin 607 TL olarak belirlenmiştir. Yardım çevrimiçi toplandıysa para cezasının alt ve üst sınırları ikiyle çarpılır.	Bu genel yasak gereğinden fazla müdahaleci ve mali kaynak arama hakkını ihlal ediyor. Verilebilecek para cezalarının aralığı çok geniş, öngörülemeyen ve orantısız.

99 Bu yaptırımın uygulandığı bir örnek bulunamadı. Ancak öngörülen hapis cezasının süresi düşünüldüğünde, bu yaptırımın bir dernek yöneticisine uygulanmış ama cezanın sonradan ertelenmiş olması da ihtimal dahilindedir. Tüm derece mahkemelerinin kararları yayınlanmadığı için kapsamlı bir emsal karar taraması yapmak mümkün olmamıştır.

100 İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, İdari Para Cezaları ve Parasal Hadleri Gösteren Liste https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/Mevzuat/Genelgeler-Ekler/idari_para_cezaları_202023_sayili_genelgeEk.pdf

Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in 21 Ekim 2021 tarihinde resmi gazetede yayınlanması, İçişleri Bakanlığı'nın 7262 Sayılı Kanun ile getirilen değişiklikleri uygulamak için hazırlanmaya başladığı anlamına geliyordu. Yapılan değişiklikler, risk temelli yaklaşım kriterlerinin İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmesini, bu kriterlerin her yıl gözden geçirilmesini ve derneklerin düşük, orta ve yüksek riskli olarak sınıflandırılarak, orta ve yüksek risk grubundaki derneklerin düzenli olarak denetlenmesini öngörüyordu. Bu sınıflandırma için hangi ölçütlerin kullanılacağı halen belirsiz. İHD, Aralık 2021'de, bu değişikliğin örgütlenme özgürlüğünü hukuksuz bir biçimde kısıtladığını, zira kanunilik ilkesini ihlal ettiğini ve tüm dernekleri güvenlikleştirmenin haksız ve orantısız olması sebebiyle meşru bir amaca hizmet etmediğini gerekçe göstererek, iptal istemiyle Danıştay'da dava açtı. Danıştay ne iptal istemi, ne de İHD'nin söz konusu düzenlemelerin yürütmesinin durdurulması talebi hakkında henüz karar açıklamadı.¹⁰¹

Yönetmeliğin resmi gazetede yayınlandığı gün, FATF Türkiye'yi gri liste olarak da bilinen, izlemenin artırıldığı ülkeler listesine dahil ettiğini duyurdu. FATF başkanı Marcus Pleyer ise yaptığı açıklamada "Türkiye'nin [kar amacı gütmeyen örgütlere] gerçekten risk temelli bir yaklaşım uygulaması ve meşru faaliyetlerin yetkililer tarafından kesintiye uğratılmamasını veya caydırılmamasını temin etmesi gerekir" dedi.¹⁰² FATF'nin bu kararını "siyasi" olmakla eleştiren Bakan Soylu, kararın "LGBT'yi aile yapısını bozmasın diye engelledikleri" ve Kavala ile HDP'nin eski eş başkanı Selahattin Demirtaş'ı serbest bırakmadıkları için alındığını iddia etti.¹⁰³

ii. 7262 sayılı Kanun'un Sonrasında STK'ların Deneyimleri

7262 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden hemen sonra, bir idari denetim dalgası başladı ki Chrest vakfından fon alan STK'lara yönelik denetimler de bunların arasındaydı (Bkz. yukarıda IV.A.a numaralı bölüm). Denetimlere ilişkin istatistiki veriler yayınlanmamış olsa da Bakan Soylu geçtiğimiz günlerde yaptığı bir konuşmada 2021 yılında 17 bin 787 derneğin, 2022 yılında ise (31 Mart tarihi itibarıyla) 5 bin 214 derneğin denetlenmiş olduğunu, yıl sonuna kadar 25 bin denetleme yapılmasının hedeflendiğini açıkladı.¹⁰⁴

Bu araştırma için görüşülen beş dernekten üçü ve üç vakıftan ikisi 7262 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından en az bir idari organ tarafından denetlenmişti.¹⁰⁵ En önemlisi, denetlenen STK'lardan hiçbirine denetimin yeni getirilen düzenlemeler gereğince yapıldığı söylenmemiş, neden denetlendiklerine ilişkin başka bir gerekçe de verilmemişti. Denetçiler İçişleri Bakanlığı'nda, sivil toplumla ilişkiler il müdürlüklerinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde ve Mali Suçları Araştırma Kurulu'nda ("MASAK") çalışan kamu görevlileriydi. Denetimlerin süresi birkaç günden birkaç hafta ve hatta aya kadar değişkenlik gösteriyordu, denetimler önceki bir yıldan on yıla kadar farklı süreleri kapsayabiliyordu ve STK'ların ofislerine yapılan çok sayıda ziyaret ile, defterlere, mali belgelere, banka kayıtlarına, yabancı kaynaklardan alınan fonlara ve faaliyetlere ilişkin bilgi ve belge taleplerini içeriyordu. Denetçiler STK ofislerinde uzun süre buldukları ve "denetçinin orada olması dahi belli bir baskı [yarattığı]" için, bu denetimler STK'ların günlük işleyişlerini ciddi bir biçimde aksatmıştı.¹⁰⁶ Dernekler yıllar öncesine ait bilgi ve belgeleri derlemek konusunda da güçlükler yaşamışlardı. Denetimlerin ardından üç STK'ya idari para cezaları kesildi. Bunlardan birine, yurtdışı yardım bildiriminde yapılmış önemsiz bir rakam hatası nedeniyle, STK'nın orantısız olduğunu düşündüğü bir idari para cezası kesildi, söz konusu STK'nın sulh ceza hakimliğine yaptığı itiraz başvurusu henüz

101 11 Mayıs 2022 itibarıyla.

102 Outcomes FATF Plenary, 19-21 October 2021 (21 Ekim 2021). Erişim için: <https://www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/outcomes-fatf-plenary-october-2021.html>; Bianet, Finance watchdog FATF 'grey lists' Turkey, Turkey denounces the decision (October 22, 2021). Erişim için: <https://m.bianet.org/english/economy/252185-finance-watchdog-fatf-grey-lists-turkey-turkey-denounces-the-decision>.

103 Duvar English, Interior Minister Soylu boasts about Turkey's crackdown on LGBT people, "being Muslim state" (October 22, 2021). Erişim için: <https://www.duvarenglish.com/interior-minister-soylu-boasts-about-turkeys-crackdown-on-lgbt-being-muslim-state-news-59302>.

104 İçişleri Bakanlığı, yukarıda, 88. dipnot.

105 LGBTİ+ hakları alanında faaliyet gösteren bir örgüt Kanun'un geçmesinden kısa bir süre önce, birden fazla idari organ tarafından denetlenmişti. 2016 yılında KHK ile kapatılan başka bir derneğin halefi olan bir örgüt daha yeni tüzel kişilik kazanmıştı. Bir başka örgüt ise on yılı aşkın bir süre hiç denetlenmemişti.

106 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme.

karara bağlanmadı. İki STK'ya, yönetim pratiklerinin iyileştirilmesine yönelik tavsiyeler içeren denetim raporları verildi, bunlardan biri raporu faydalı bulunduğunu belirtti.

Bu çalışma için yapılan görüşmeler tamamlandıktan sonra, 2022 Mart ayı ortalarında, farklı illerdeki çok sayıda derneğe, sivil toplumla ilişkiler il müdürlükleri tarafından birer mektup yollandı. MASAK'ın 17 Ocak 2022 tarihli, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün ise 17 Mart 2022 tarihli yazılarına atıf yapan mektupta (bu yazılara ulaşılamadı), derneklerin onlarla paylaşılmamış "FATF Değerlendirme Sürecinde Uygulanacak Eylem Planı"¹⁰⁷ kapsamındaki yükümlülüklerinden bahisle, İçişleri Bakanlığı'nın "Derneklerin Terörizmin Finansmanı Amacıyla Kullanılmasının Önlenmesine Yönelik İyi Uygulamalar" başlıklı rehberine uyum amacıyla dernek yönetimleri tarafından alınan önlemlerin il müdürlüklerine bildirilmesi isteniyor. Bu mektup bütün derneklere yollanmamış ve bazı il müdürlüklerinin yazdığı mektuplarda bu talebin "yüksek ve orta risk grubundaki" derneklere iletiliği belirtiliyor.

Söz konusu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden evvel, bunun zaten kullanılmakta olan bir sınıflandırma olduğu, İçişleri Bakanlığı yetkilileri tarafından Venedik Komisyonu'na bildirilmişti. Söz konusu sınıflandırmada hangi ölçütlerin kullanıldığını ise, yetkililerden başka kimse bilmiyor.¹⁰⁸ Bunu İçişleri Bakanlığı'nın, FATF'nin terör finansmanın önlenmesinde risk temelli bir yaklaşımın kullanılmasına yönelik tavsiyelerini¹⁰⁹ uygulama çabası olarak görülebilirse de, halihazırdaki uygulamada dernekler, mali yapılarının terör finansmanı karşısında ne kadar kırılgan olduğunu tespit amaçlı bir denetim yapılmadan bu risk gruplarından birine sokuluyorlar. Venedik Komisyonu'na göre "[b]u durum, risk değerlendirmelerinin STK'lar üzerindeki devlet kontrolünü arttırmak amacıyla bir bahane olarak kullanıldığını ve asıl amacın suç teşkil eden usulsüzlükleri tespit etmek olmadığını"¹¹⁰ doğrular nitelikte. Maksadı aşan bu hükümler meşru bir amaca hizmet etmedikleri gibi, kullanılan ölçütlerin tamamıyla idare tarafından belirlenmesinin hiçbir hukuki dayanağı yok ve belirleyici unsurların neler olduğu da sivil toplum tarafından bilinmiyor. Yani İçişleri Bakanlığı dernekleri neden riskli olarak görüldükleri konusunda bilgilendirmeden, onlardan risk seviyelerini düşürmeye yönelik önlemler almasını talep ediyor. Örneğin FATF, hizmet faaliyetlerinde bulunan STK'ların daha yüksek risk taşıdıklarını, buna mukabil savunuculuk grupları ve düşünce kuruluşları gibi "görüş ifade etmeye yönelik faaliyetlerde" bulunan STK'ların böyle olmadığını, hizmet sağlayan STK'ların karşılaştıkları risklerin de "aktif bir terör tehdidinde yakınlık" gibi ek unsurların varlığına bağlı olarak değişebildiğini belirtiyor.¹¹¹ İçişleri Bakanlığı'ndan orta ve yüksek risk grubunda değerlendirildiklerini belirten mektuplar alan çok sayıda STK'nın ise münhasıran izleme, raporlama ve savunuculuk gibi, görüş ifade etmeye yönelik faaliyetlerde bulunanlardan olması dikkate değer bir husus.

iii. 7262 Sayılı Kanun'un Caydırıcı Etkisi

*"Bu değişiklikleri uygulamaya kalksalar Türkiye'de STK kalmaz. ... Bu bir Demokles'in kılıcı. İstedikleri derneği kapatabilirler, faaliyetini durdurabilirler, kayyum atanabilir."*¹¹²

Katılımcılar 7262 sayılı Kanun'u ve ardından gelen idari denetim ve yaptırım dalgasını sivil toplumu kontrol etme ve cezalandırma aracı olarak gördüklerini belirttiler.¹¹³ Denetimlere ilişkin kurallar ve prosedürler, denetim yapan idari organının yetkilerinin sınırları da dahil olmak

107 İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklerin Terörizmin Finansmanı Amacıyla Kullanılmasının Önlenmesine Yönelik İyi Uygulamalar (Nisan 2021). Erişim için: <https://www.siviltoplum.gov.tr/rehberler>.

108 Yukarıda 96. dipnot, para. 60.

109 FATF, Turkey: 1st Enhanced Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating (Kasım 2021). Erişim için: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/fur/Follow-Up-Report-Turkey-2021.pdf>.

110 Yukarıda, 96. dipnot, para. 57.

111 FATF, Best Practices on Combating the Abuse of Non-Profit Organisations (2015). Erişim için: <https://www.fatf-gafi.org/documents/documents/bpp-combating-abuse-npo.html>.

112 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme.

113 Aynı doğrultuda bkz. Amnesty International, Turkey: Terrorism Financing Law Has Immediate 'Chilling Effect' on Civil Society: Impact of Law No. 7262 on Non-Profit Organizations (Ekim 2021). Erişim için: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/4864/2021/en/>.

.....
üzere, belirsiz ve öngörülemez. Bu da farklı idari organlar tarafından birbiriyle çakışan birden fazla denetimin yapılmasına, kapatma davalarına ve yöneticiler hakkında hem STK mevzuatı hem de Ceza Kanunu uyarınca ceza soruşturmalarının açılmasına yol açıyor. Uygulanan kural ve prosedürler hem denetimi yürüten idari organlara, hem de denetim sırasında mevcut olan kamu görevlilerine çok geniş takdir yetkileri tanıyor, bu da kamu otoritesinin kötüye kullanılması riskini beraberinde getiriyor. Denetimler uzun ve zahmetli bir süreç içeriyor. Aslında, STK'lar bu bölümün bir önceki kısmında anlatılan çeşitli beyan yükümlülükleri gereğince zaten ayrıntılı bilgiler sunduklarından, bu denetimlerin çok daha az müdahaleci ve rahatsız edici bir şekilde yapılması mümkün. Çoğu STK'ya işleyişlerini iyileştirmeye yönelik geri bildirimde bulunulmuyor ve STK'lar nihai denetim raporuna erişemiyorlar.¹¹⁴ Bu da onları, sonuçlanan denetiminin, başka idari organlar tarafından yürütülebilecek başka denetimleri ve/veya yaptırımları tetikleyip tetiklemeceği konusunda bir belirsizlik içerisinde bırakıyor. STK'lara genellikle, hatalarını düzeltme fırsatı verilmeden, otomatik olarak para cezası kesiliyor. Sonuçta uygulanan yaptırımlar öngörülemez, haksız ve orantısız oluyor ve derneklerin kendi faaliyetlerini belirleme ve kaynak arama, alma ve kullanma özgürlükleri ihlal ediliyor.¹¹⁵

7262 Sayılı Kanun'un örgütlenme özgürlüğü üzerinde bariz bir caydırıcı etkisi var.¹¹⁶ Yaptırımların çoğu doğrudan yönetim kuruluna ve özellikle başkana uygulandığı için, STK'lar insanların yönetim kurullarında görev almak konusunda daha isteksiz davrandığını söylüyor.¹¹⁷ STK'lar yöneticiler hakkında açılmış bir kovuşturma olup olmadığı veya bir risklerinin bulunup bulunmadığını da değerlendirmek zorunda kalıyorlar.¹¹⁸ İnsanlar ayrıca karalama kampanyalarıyla hedef gösterildikleri veya sık sık denetlendikleri için yüksek riskli oldukları yönünde bir algının oluştuğu derneklere üye olmak konusunda da isteksiz davranıyorlar. "Bu tür denetimlerin, her ne kadar her denetimin sonucunda ciddi bir ceza olmasa bile, insanların dernek faaliyetlerine katılması bakımından ciddi bir engele dönüştüğünü söyleyebiliriz."¹¹⁹

Başka bir STK temsilcisi de bağış ile yardım arasında yapılan muğlak hukuki ayırımın kendileri için "hiç bitmeyen [bir] endişe" kaynağı olduğunu, 7262 Sayılı Kanun'un ardından bunun daha da önem kazandığını ve yaptırım uygulanması riskinden korktukları için, kendilerinden bağımsız olarak STK yararına kaynak yaratma kampanyası düzenleyen bağımsız organizatörlerden dahi kampanyalarını durdurmalarını istediklerini anlattı.¹²⁰ Başka bir katılımcı ise, özellikle OHAL döneminde kamu yarına dernek statüsü taşıyan hayır kurumlarına yapılan bağışların, sonradan yürütülen ceza soruşturmalarında dosyaya girmesi gibi uygulamalar sebebiyle insanların bağış yaparken duydukları endişenin, 7262 Sayılı Kanun ile daha da derinleştiğini belirtti.¹²¹ Bir katılımcıya göre, yıllar içinde etkinliğini yitirmiş veya sürdürülebilirlik sorunlarıyla karşılaşmış bir çok derneğin yöneticilerinin, derneği fesih kararı almasında bu caydırıcı etkinin de katkısı vardı.¹²²

.....
114 Birçok STK denetim raporlarını ilk olarak denetim raporunu takiben açılan dava dosyasındaki belgeler arasında görebiliyor.

115 Çevre konusunda faaliyet gösteren bir STK olan Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği 1 Şubat 2022 tarihinde yaptığı açıklamada, yönetim kurulu başkanı Süheyla Doğan'ın, defter tutma ve beyan yükümlülüklerini yerine getirirken yapılan küçük hatalar sebebiyle 51 bin 730 TL para cezasına çarptırıldığını duyurdu. Başkan ayrıca, Edremit Kaymakamlığı'nın derneğin ihtiyaç sahibi 100 çocuğa bir defaya mahsus olarak kışlık bot dağıtmasının "dernek tüzüğüne aykırı faaliyet" olduğu gerekçesiyle yaptığı suç duyurusu üzerine, ifade vermeye de davet edildi. Bkz. Kazdağı Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Derneği (1 Şubat 2022). Erişim için: <https://twitter.com/kazdagikoruma/status/1488524566527938567>.

116 Aynı doğrultuda bkz. yukarıda 113. dipnot.

117 17 Şubat 2022 tarihinde Özgürlük için Hukukçular Derneği (ÖHD) Van Şubesi ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme; 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme; 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme.

118 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

119 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme.

120 10 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 5 numaralı görüşme. Bu endişe hiç de temelsiz değil. Eğitim alanında faaliyet gösteren tanınmış bir STK olan Nesin Vakfı'nın banka hesapları, "izinsiz yardım toplama faaliyetleri" gerekçe gösterilerek Mayıs 2022'de donduruldu. Nazlan Ertan, Turkish educational foundation says accounts frozen on bogus charges, Al-Monitor (12 Mayıs 2022). Erişim için: <https://www.al-monitor.com/originals/2022/05/turkish-educational-foundation-says-accounts-frozen-bogus-charges>.

121 3 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 1 numaralı görüşme.

122 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

STK'ların algıladıkları tehdit düzeyi, faaliyet gösterdikleri alan, hükümete yönelttikleri eleştiri düzeyi, istihdam ettikleri idari personel sayısı da dahil olmak üzere kapasiteleri, mali hacimleri ve kamuoyu nezdindeki tanınırlıkları ile kamuoyundan gördükleri destek gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterse de, idari denetim ve yaptırımlar hepsi üzerinde baskı oluşturuyor. Bir katılımcı bu iklimin idare ile her türlü etkileşime şüpheyle yaklaşılmasına sebep olduğunu belirtti: "Rutin bir şeyi o gündemin içerisinde taciz olarak algılama ihtimali yüksek. ... [Denetimlerin] bu kadar standartsız olması [STÖ çalışanları için] duygusal şiddet."¹²³ Denetim geçirmiş bir STK ise şöyle dedi: "Denetim bittiği için bu tehdit bitmedi. Daha uzun süreli, yerleşmiş bir etkiden söz edebiliriz."¹²⁴ Geçmişte üst üste denetimler geçirmiş bir STK'nın temsilcisi ise faaliyetlerini "her an denetim olursa" diye sürdürdüklerini belirtti.¹²⁵ Buna mukabil, on yılı aşkın bir süredir hiç denetim geçirmemiş ve buna kendileri de şaşırın bir STK'nın temsilcileri, böyle uzun bir süreyi kapsayan bir denetim geçirme ihtimalinin üzerlerinde yarattığı baskıdan bahsettiler. Başka bir katılımcı da şunu söyledi: "Bu kanunun [7262 sayılı Kanun] bugün itibarıyla gündelik pratiğimiz bakımından somut yansıması yok ama yarın olabilir. Her türlü keyfiyetin önünü açtı."¹²⁶

STK'lar, örgütlerine kayyım atanmasından veya kapatma davası açılmasından endişe duyuyor.¹²⁷ Bu endişe, darbe girişiminden sonra görülen kitlesel dernek kapatmaların hatırası belleklerde hala taze olduğu için daha da derinleşiyor.¹²⁸ "OHAL'i yaşadı Türkiye ve bazı uygulamalar kalıcı oldu. Orada devlet birçok şeyi öğrendi, üniversite nasıl kapatılır, vakfa nasıl el konabilir. Bunun pratiği var artık. [7262 sayılı Kanun ile] bunlar daha hızlı ve vahim şekilde uygulanacak. Sivil toplum üzerinde kılıç olarak duruyor."¹²⁹ Bir kadın hakları örgütünün temsilcisi ise şöyle dedi: "Zaten zamanında kapatıldı dernekler. [Örgütün] varlığı var, bir de [kadın] hareketinin varlığı var ve bunlar birbirinden çok bağımsız değil. [Kadın hareketinin] güvenliği ve iyiliği de bizim için hayati, onun için endişeleniyoruz."¹³⁰

Kürt şehirlerindeki STK'lar, terörizm çerçevesinin İHS'leri sindirmek amacıyla sistematik olarak kötüye kullanılması ve bunun barış sürecinin 2015 yılında çökmesinin ardından giderek yoğunlaşması nedeniyle, daha da fazla risk altındalar.¹³¹ Birçok yöneticisi ve üyesi yargısal tacize maruz kalmış bir STK'nın temsilcisi şöyle dedi: "[Devlet] bize zaten [silahlı] örgüt yöneticisi gözüyle bakıyor. Neyi savunduğumuzun önemi yok, bizi hak savunucusu olarak görmüyor."¹³² Bir kadın hakları örgütünün temsilcisi örgütlerinin kapatılmasından endişe ettiklerini belirtiyor: "Para cezaları tabii gözümüzü korkutuyor, ama yönetim kurulunda yargılanmayan kimse yok. ... Bu kanunu derneğin çalışmalarını tamamen durdurmaya yönelik kullanabilirler, sadece yöneticiye yönelik bir şey değil. Kayyum atayabilirler. Bizim açımızdan esas sorun o olur, çünkü birkaç kişi dışında herkes kovuşturma evresinde."¹³³ Aynı temsilci, kendi STK'larının 7262 sayılı Kanun'dan ilk etkilenecek örgütlerden biri olacağını düşündüklerini de ekliyor: "O yasa orada kaldıkça ve uygulayıcıların vicdanına bırakıldıkça bekleme halindeyiz. ... Tedirgin bir varoluş."¹³⁴ Birçok kadın hakları örgütü de dahil olmak üzere, bölgedeki çok sayıda örgütün daha önce KHK'lar ile kapatılmış olduğu düşünüldüğünde, bunlar haklı endişeler.¹³⁵

Daha da önemlisi Türkiye'deki yargının özellikle de terör suçlarıyla bağlantılı davalardaki sicili ve hukukun üstünlüğü ilkesinde yaşanan aşınma göz önüne alındığında, STK'lar devletin

123 17 Şubat 2022 tarihinde medya temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 7 numaralı görüşme.

124 10 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 5 numaralı görüşme.

125 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

126 3 Şubat 2022 tarihinde TİHV başkanı Mettin Bakkalıcı ile çevrimiçi yapılan 2 numaralı görüşme.

127 25 Şubat 2022 tarihinde İHD ile çevrimiçi yapılan 12 numaralı görüşme.

128 Bkz. "Closure of Associations" yukarıda 7. dipnot.

129 3 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 1 numaralı görüşme.

130 10 Şubat 2022 tarihinde STK temsilcisiyle çevrimiçi yapılan 5 numaralı görüşme.

131 Öztürk Türkdoğan, Human Rights Defenders in An Iron Cage: The Anti-Terrorism Law in Turkey, İHD (Ocak 2022). Erişim için: https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2022/05/OzturkTurkdogan_ATL-Report_OMCT_EN.pdf.

132 17 Şubat 2022 tarihinde ÖHD Van Şubesi ile çevrimiçi yapılan 8 numaralı görüşme.

133 17 Şubat 2022 tarihinde Rosa Kadın Derneği'nden Gözde Engin ile çevrimiçi yapılan 9 numaralı görüşme.

134 Agy.

135 Bkz. "Box #5 – Challenges Faced by the Women's Rights Organisations Shut Down by Emergency Decrees" yukarıda 7. dipnot.

.....

tacizleri ve hak ihlalleri karşısında etkili bir hukuk yolu bulamayacaklarından haklı olarak endişeleniyorlar. Gezi Parkı protestoları sırasında işkence mağdurlarını tedavi ettiği için TİHV'e Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından 2013 yılında kesilen para cezalarına yönelik itirazlarının incelendiği davalardan hala karar çıkmadı: "[Mahkemede] kazanıyoruz ama sekiz yıla yaklaştı. En büyük zorluğu bu. Bu kadar açık bir şeyin hala sürüyor olması."¹³⁶ Yargılamanın süresi, idari yaptırımlara itiraz etmenin maliyeti ve daha da fazla dikkat çekme riski gibi faktörleri göz önüne alan STK'lar, nispeten küçük idari para cezalarına, hukuksuz olarak kesilmiş olsalar da, itiraz etme haklarını kullanmaktan caydırılıyorlar. STK'lara idari konularda danışmanlık yapan bir İHS, idari para cezalarına itiraz edip etmemeyi değerlendirirken Anayasa Mahkemesi'nin kabul edilebilirlik ölçütlerinden yararlandıklarını belirtti:¹³⁷ "Para cezası onları maddi açıdan zor duruma düşürmeyecek bir meblağ ise, ve [Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması bakımından] öneme sahip değilse, ödeyin diyorum. [Bir devlet memuru üstlerine] işini yapıyor gibi görünüyor [para cezası kesildiği için; yani denetçilerin ceza kesmesi bekleniyor]; [eğer ceza önemsizse] bırak öyle görünsün."¹³⁸

4. Kutu — TarlaBaşı Toplum Merkezi'ne ve Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'na Açılan Kapatma Davaları

Biri TarlaBaşı Toplum Merkezi ("TTM"), diğeri de Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu ("KCDP") olmak üzere iki derneğin karşı karşıya kaldığı, 2021 ve 2022 yıllarında, idari denetimleri takiben açılmış mesnetsiz kapatma davaları, hukuki çerçevenin idare ve yargı tarafından kolayca kötüye kullanılabilmesine ilişkin örnek teşkil ediyorlar. Savcılar tarafından hazırlanan iddianamelerde 7262 sayılı Kanun ile değiştirilen hükümlere açık bir atıfta bulunulmasa da, 2000'li yıllarda LGBTİ+ örgütlerine karşı açılan fesih davaları dalgasından bu yana pek yaygın olmayan bu davaların zamanlanması dikkate değer.¹³⁹

İstanbul'un ötekileştirilmiş mahallelerinden olan TarlaBaşı'nda kurulu, yoksulluk, ayrımcılık ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği alanlarında faaliyet gösteren bir toplum merkezi olan TTM, gönüllüleri için düzenlenen ve LGBTİ+ çocukların korunmasına odaklanan bir etkinlik sebebiyle, hükümet yanlısı bir gazeteci tarafından yoğun bir karalama kampanyasıyla hedef gösterilmişti. Haziran 2021 yılında başlayan, sosyal medya paylaşımları ve gazete haberleri ile hala süren ve AKP'li ve MHP'li siyasetçiler ve hükümet yanlısı etkili sözcüler tarafından kızıştırılan bu karalama kampanyasında, TTM çocuklara "LGBTİ sapıklığı ve PKK propagandası yapmakla" suçlanıyor ve TTM'nin kapatılması yönünde savunuculuk yapıyor. Karalama kampanyası başladıktan sonra TTM'nin başkanı müstehcenlik suçlamasıyla sorgulandı, ancak hakkında bir kovuşturma açılmadı. TTM 2021 yılında dört farklı idari organ tarafından denetime maruz bırakıldı. Bunların birinde denetçilere eşlik eden polis memuru, usule aykırı olarak dernek binasına zorla girdi. İçişleri Bakanlığı denetiminin bir sonucu olarak, TTM'ye, ilk olarak, defter tutmada usulsüzlük yapıldığı ve yabancı kaynaklardan alınan fonlar zamanında bildirmediği gerekçesiyle idari para cezası kesildi.

2022 yılında TTM esas olarak derneğin kapatılmasını talep eden iki dava ile karşı karşıya kaldı; bu davaların ikisi de İçişleri Bakanlığı denetçileri tarafından hazırlanan tevdi raporları esas alınarak açılmıştı ki TTM bu raporları ancak davalar açıldıktan sonra, dava dosyalarında görebiliyordu. Bunlardan ilki "derneğin yokluğunun tespiti" davası. Davada, TTM'nin dernek tüzüğüne, Bilgi Üniversitesi tarafından yürütülmüş ve 2007 yılında sona ermiş, TTM'nin öncülü olan bir projeye atıfta bulunduğu gerekçesiyle, derneğin amacını gerçekleştirmesinin imkansız hale geldiği iddia ediliyor. Bunun hukuki dayanaktan yokun bir dava olduğu açık, zira TTM'nin tüzüğünde, TarlaBaşı'nda yoksulluk ve ayrımcılığın durdurulması gibi birçok başka amaç da sıralanıyor ki, zaten TTM de 2006 yılından bu yana bu amaçlarla faaliyet gösteriyor. Dava halen sürüyor.

.....

136 Mayıs 2022 itibarıyla; 3 Şubat 2022 tarihinde TİHV başkanı Metin Bakkalci ile çevrimiçi yapılan 2 numaralı görüşme.

137 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 48(2) maddesi şöyledir: "Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir." Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/en/legislation/law-on-constitutional-court/>

138 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme.

139 Hürriyet Daily News, LGBT organization faces closure in Turkey (11 Şubat 2010). Erişim için: <https://kaosgl.org/en/single-news/lgbt-organization-faces-closure-in-turkey>.

İkinci davada ise, "amacı fiilen kanuna ve ahlaka aykırı hale gelen derneğin pek çok suçun işlendiği merkez haline geldiği" gerekçesiyle derneğin feshi talep ediliyor. Bu "suçların" sözde örnekleri arasında defter tutma ve beyan yükümlülüklerinin yerine getirilmesindeki usulsüzlükler, çocuklara yönelik atölye çalışmalarını ki bunlar izinsiz eğitim faaliyeti olarak sınıflandırılıyor,¹⁴⁰ ve "toplumda kısaca LGBTİ (lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, intersex) olarak bilinen cinsel eğilimleri normalleştirmek sureti ile çocukların cinsel kimliklerini etkilemeye çalışması" anılıyor. TTM'nin faaliyetleri, fesih davasının açıldığı mahkeme tarafından ihtiyaten durduruldu, ancak derneğin faaliyetlerinin durdurulmasına yönelik bu ihtiyati tedbir kararı, TTM'nin yaptığı itiraz üzerine, sonradan kaldırıldı. Dava halen sürüyor. Ayrıca derneğin yöneticileri hakkında da Dernekler Kanunu'na aykırılık suçuna yönelik olarak soruşturma başlatıldı. 99 STK ve 1500'ün üzerinde kişi TTM'ye yönelik kapatma davasına itiraz eden dilekçeye imza attı.¹⁴¹

Türkiye'de kadın cinayetlerinin sona erdirmek için çalışan en etkili kadın hakları örgütlerinden biri olan KCDP, darbe girişiminden bu yana, kadın hakları karşıtı grupların yürüttükleri karalama kampanyaları ile aile yapısını bozdukları ve terör propagandası yaptıkları gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı'nın (daha önce de Başbakanlık'ın) ihbar hattına yaptıkları şikayetler sonrasında başlatılan çok sayıda idari denetime maruz kalmıştı. Derneğe, defter tutma ve beyan yükümlülüklerine uymadığı gerekçesiyle idari para cezaları kesilmişti. 7262 Sayılı Kanun'un çıkmasından evvel, 2018 yılında, valilik, ihbar hattına yapılan şikayetlere, derneğin on yöneticisinin gözaltına alınması ve yargılanmasına ve KCDP'nin üyelerinden birinin OHAL döneminde KHK ile kapatılan başka bir derneğin yöneticisi olmasına dayanarak, savcılıktan KCDP'nin amacının hukuka ve ahlaka aykırı hale geldiği iddiasıyla fesih davası açmasını talep etmişti. Bu son iddia, üyelik bildirimlerinin sivil toplum aktörlerini fişlemek amacıyla kullanılacağı yönündeki endişeleri doğruluyor.¹⁴² 2020 yılında savcılık dava açma talebini reddetti. Valiliğin aynı gerekçelerle kapatma davası açılmasına yönelik ikinci talebi savcılık tarafından 2021 yılında kabul edildi ve Aralık 2021'de derneğin "kanuna ve ahlaka aykırı eylemlerle" tüzüğünde yazan amaçları aşan faaliyetlerde bulunduğu iddiasıyla, dernek hakkında kapatma davası açıldı. Halen süren dava, birçok şehirde protesto edildi.¹⁴³

Dernek kapatmanın yalnızca en uç vakalarda, son çare olarak başvurulması gereken bir önlem olduğu, uluslararası insan hakları hukukunun yerleşik hale gelmiş normlarından biridir.¹⁴⁴ TTM'ye kapatma davası açılmasının tespit edilen birkaç idari ve mali usulsüzlükle orantılı olmadığı kuşkusuzdur, TTM ve KCDP'nin kapatılması için öne sürülen diğer gerekçelerin ise hiçbir kanuni dayanağı yoktur. Bu örnekler, kapatma davalarının politik saiklerle açıldığını ve idarenin dernekleri taciz etmek amacıyla yetkisini kötüye kullandığını açık bir şekilde göstermektedir. Her iki vakada da karalama kampanyalarının ve ihbar hatlarına yapılan şikayetlerin toplumsal cinsiyet karşıtı gruplardan gelmesi ve davanamelerde aile yapısı ile Türk hukukunda LGBTİ+'ların insan haklarını kısıtlamak için kötüye kullanılan muğlak kavramlardan biri olan "ahlaka" atfı yapılması manidardır.¹⁴⁵ Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi ve LGBTİ+ kişi ve örgütlere yönelik artan nefret söylemleriyle birlikte değerlendirildiğinde,¹⁴⁶ TTM ve KCDP'ye yönelik idari ve yargısal taciz uygulamaları, yoğun caydırıcı etkileri nedeniyle, daha geniş sonuçlar da doğurmaktadır. Hükümet yanlısı medyanın hak temelli başka STK'ları da hedef göstererek, TTM ve KCDP'ye ek olarak, onların da kapatılmasını talep etmesi, bu durumu daha da kötüleştirmektedir.¹⁴⁷

140 Antakya Mor Dayanışma Kadın Derneği'ne benzer bir iddia ile 2019 yılında fahiş bir para cezası kesildi ve derneğin ofisi mühürlendi. Bkz. Joint Statement, Turkey: Women's Rights Defenders in the Crosshairs (Aralık, 2019). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-women-s-rights-defenders-in-the-crosshairs>.

141 Bkz. iyikivarsinttm.org; <https://www.change.org/p/iyi-ki-vars%C4%B1n-ttm-tarlaba%C5%9F%C4%B1-toplumunu-destekleme-derne%C4%9Fi-kapat%C4%B1lamaz-iyikivars%C4%B1nttm-tmkapat%C4%B1lamaz>.

142 Bkz. "Dismissals in the Public Sector and the Profiling of Civil Society Actors" yukarıda 7. dipnot.

143 Ekmek ve Gül, KCDP'ye açılan davaya karşı kadınlar sokakta (16 Nisan 2022). Erişim için: <https://ekmekvegul.net/gundem/kcdpye-acilan-davaya-karsi-kadinlar-sokakta>.

144 İHAM, Adana TAYAD/Türkiye Davası, Başvuru No. 59835/10 (21 Temmuz 2020). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-204123%22%7D>; yukarıda 11. dipnot, para. 166; yukarıda 43. dipnot, 10. ilke.

145 Kaos GL, Human Rights of LGBTI+ People in Turkey: 2019 Report (2020 Mayıs). Erişim için: <https://kaosgldernegi.org/images/library/2020human-rights-of-lgbti-people-2019-report-1.pdf>.

146 Bkz. "Box #2 – Stigmatisation of LGBTI+ Rights Defenders" yukarıda 7. dipnot

147 Meral Candan, 'İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmek kapatma davalarını kolaylaştırdı', Gazete Duvar (30 Nisan 2022). Erişim için: <https://www.gazeteduvar.com.tr/istanbul-sozlesmesinden-cekilmek-kapatma-davalarini-kolaylastirdi-haber-1562856>.

İHS'ler Tarlabası Toplum Merkezi'ne açılan kapatma davasının 18 Mayıs 2022'deki duruşması öncesinde İstanbul Çağlayan Adliyesi önünde basın açıklaması yaptı. (Fotoğraf: Yıldız Tar/Kaos GL)

iv. İdari Taciz Uygulamalarına Karşı Savunuculuk Yapmanın Güçlükleri

Karmaşık ve muğlak idari ve hukuki çerçeve, idari denetimlerin, yaptırımların ve kapatma davalarının caydırıcı etkisi ile birleştiğinde, STK'ların bilgi ve deneyimlerini birbirleriyle paylaşma ve kamuoyunda savunuculuk yapma arzularını ve kabiliyetlerini etkiliyor. OHAL'in kaldırılmasından sonraki dönemde STK'lara yönelik idari taciz uygulamalarına odaklanan belgeleme çalışmalarının azlığında söz konusu faktörlerin pay sahibi olduğu, hatta aynı faktörlerden bu raporun da etkilenmiş olduğu söylenebilir.¹⁴⁸ Nitekim bir STK bu rapor kapsamında görüşme yapmak için iletilen çok sayıda talebi yanıtızsız bıraktı, bir katılımcı da STK'larına kesilen idari para cezasının miktarını açıklamayı reddetti. Bazı katılımcılar da denetimin hangi idari organ tarafından yapıldığı gibi, denetimlerle ilgili bazı temel soruları, konu hakkında bilgi sahibi olmadıkları için yanıtlayamadılar.

Bir İHS şunları söyledi: "Örgütler gelen denetçi valilikten mi, bakanlıktan mı, vergi dairesinden mi, SGK'dan mı geldi bilmiyorlar. Artık kamudan başkaları da [denetleyebiliyor]. Ama savunuculuk yapabilmek için bilmemiz lazım. Sivil toplum bu bilgisizlik karşısında güçsüz hissediyor."¹⁴⁹ Son birkaç yılda, STK'ları desteklemek için, sivil toplumda idari ve hukuki çerçeveye odaklanan kapasite geliştirme faaliyetlerinde belirgin bir artış gözlemlendi. STK'ların tek tek denetçilerin keyfi uygulamalarına karşı çıkabilmelerine olanak sağlayacak bilgilerle donatılabilmesi için, denetim geçiren STK'lar için özel olarak tasarlanmış hukuki ve idari danışmanlık hizmetleri başta olmak üzere, bu cephede çok daha fazlasına ihtiyaç var.

STK'lar arasındaki dayanışma ve iletişim ağları, bilgi paylaşmak, denetimlere hazırlanmak ve idareye karşı savunuculuk faaliyetlerini koordine etmek için büyük önem taşıyan platformlar ve 7262 sayılı Kanun'un yürürlüğü girmesinden bu yana oldukça faydalı oldukları da görüldü. Ancak uygulamaların keyfi olması ve yerel uygulamaların değişkenlik göstermesi sebebiyle, bu ağlar üzerinden farkında olmadan yanlış bilgilerin yayılması, bunun da boşu boşuna bazı hazırlıkların yapılmasına ve gereksiz bir strese yol açması riski de var. Dahası STK'lar, "daha fazla görünür olmamak, dikkat çekmemek için" karşılaştıkları idari denetimler ve yaptırımlarla ilgili olarak kamuoyunda, aleni olarak savunuculuk yapmak konusunda tereddüt gösterebiliyorlar. "Örneğin [örgütler] kesilen cezayı kamusal olarak paylaşırsam

148 Örneğin Uluslararası Af Örgütü tarafından 7262 Sayılı Kanun hakkında hazırlanan bir anketi alan 230 STK'dan sadece 23'ü yanıt verdi. Bkz. yukarıda 113. dipnot.

149 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme.

.....

bana kesin yine denetim gelir diyor, özelden [bilgi] gönderiyor. Bu korku ikliminin yarattığı bir şey."¹⁵⁰ Bir STK temsilcisi bu iklimle birlikte yargısal tacizlerin caydırıcı etkisinin de, STK'lar arasındaki işbirliğini etkilediğini belirtiyor: "Otokontrol mekanizmasının genişlemesi hareket alanını kısıtlıyor. ... Atomize ediyor seni sivil alanda. ... Büyükada'nın da bunda büyük etkisi var."¹⁵¹ Son olarak, STK'lar, kurumlarını kötü gösterebileceği ve itibarlarına zarar verebileceği endişesiyle de bu tür bilgileri kamuoyu ile paylaşmak konusunda isteksiz davranabiliyorlar. Bir İHS şunu soruyor: "Muhafif derneklere yönelik hata bulmak için [denetim yaptıklarını] biliyoruz. Bunu neden savunuculuğa dönüştürmüyoruz?"¹⁵² TTM ve KCDP'ye karşı açılan kapatma davaları, taciz uygulamalarını ifşa etmenin, diğer sivil toplum aktörlerinin, ulusal ve uluslararası savunuculuk faaliyetlerini de içerecek şekilde, yaygın bir destek ve dayanışma göstermesine yol açabildiğini gösteren iki iyi örnek.

B. İHS'lere Yönelik İdari Taciz

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğü ile ifade özgürlüğünün kullanımını hukuksuz bir şekilde kısıtlamak amacıyla idari taciz uygulamak, yalnızca STK'lara karşı değil, İHS'lere karşı da kullanılan bir yöntem.¹⁵³ Bu tür idari taciz uygulamaları, İHS'lere idari para cezası vermek, onları kamu görevinden ihraç etmek, mesleklerinin icrası için gerekli lisansların verilmesini reddetmek ve disiplin prosedürleri işletmek gibi farklı biçimler alabiliyor ve genellikle İHS'lerin ekonomik ve sosyal haklarını ihlal ediyor. Bu tür tacizlere karşı etkili bir hukuk yolu ise genellikle bulunmuyor. İHS'lerin OHAL dönemi ve devamında uğramış oldukları hak ihlalleri insan hakları grupları tarafından kapsamlı bir şekilde belgelenmişti.¹⁵⁴ Bu konuda daha önce yapılmış çalışmaları yinelemektense tamamlamayı hedefleyen bu bölümde, İHS'lerin söz konusu idari taciz uygulamalarının etkisine ilişkin kendi ifadelerinden hareketle, sorumlu yasal düzenlemelerin uygulanmasındaki son gelişmelere ve İHS'lere yönelik idari tacizlere ilişkin örnek vakalara odaklanılacaktır.

a. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleriyle İlgili İdari İşlemler ve Yaptırımlar

Protesto gösterilerine katılan İHS'lere, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu uyarınca idari para cezaları verilmiş, İHAM ise bu uygulamayı Sözleşme'nin 11. Maddesinin hukuksuz bir şekilde kısıtlanması olarak görmüş ve bu konuda ihlal kararı vermişti.¹⁵⁵ Bu özellikle, kamu görevinden

.....

150 Agy.

151 18 Şubat 2022 tarihinde Kaos GL Derneği hukuk koordinatörü avukat Kerem Dikmen ile çevrimiçi yapılan 10 numaralı görüşme. Büyükada davası için bkz., Gözlemevi, Türkiye: Four human rights defenders convicted under terrorism charges (6 Temmuz 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-four-human-rights-defenders-convicted-under-terrorism-charges>.

152 2 Mart 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 13 numaralı görüşme.

153 Birçok idari para cezası doğrudan STK başkanına verildiğinden, STK'lara yönelik idari taciz, yönetim kurullarında görev yapan İHS'leri aynı anda bireysel olarak da etkileyebiliyor. Örneğin bkz. yukarıda 115. dipnot.

154 Hüsni Öndül, Emergency Decree Laws and Their Impact on Human Rights in Turkey, İHD (Mayıs 2022). Erişim için: <https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2022/05/EmergencyDecreeLawsReport.pdf>; İHD, 2017 Balance-Sheet of Human Rights Violations in Turkey (Nisan 2018). Erişim için: https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2018/05/IHD_2017_report-2.pdf; TIHV, Academic Purge in Turkey: Human Rights Violations, Losses, and Empowerment (2019). Erişim için: https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/Academic_Purge_in_Turkey_Executive_Summary.pdf; Amnesty International, Weathering The Storm: Defending human rights in Turkey's climate of fear (April 2018). Erişim için: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR4482002018ENGLISH.pdf>; yukarıda 8. dipnot; International Commission of Jurists, Justice Suspended: Access to Justice and the State of Emergency in Turkey (2018). Erişim için: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/12/Turkey-Access-to-justice-Publications-Reports-2018-ENG.pdf>. Başka hususların yanı sıra İHS'lere karşı idari taciz uygulamalarını da belgeleyen yakın tarihli bir rapor için bkz. Banu Tuna ve diğerleri, Sessiz Kalma: Hak Savunucularına Yönelik Yıldırma Politikaları 2015-2021, Hakikat Adalet Hafıza Merkezi (Mayıs 2022). Erişim için: https://www.sessizkalma.org/sites/www.sessizkalma.org/files/belgeler/2022-05/sessizkalma_haksavunucularina-yonelik-yildirma-politikalari.pdf.

155 İHAM, Öğrü/Türkiye Davası, Başvuru No. 19631/12 (17 Ekim 2017). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-177657%22%7D> ve Akarsubaşı/Türkiye Davası, Başvuru No. 70396/11

.....
çıkartılmalarını protesto eden devlet memurlarına, idarenin 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu uyarınca verdiği "emirlerine karşı geldikleri" gerekçesiyle para cezalarının kesildiği OHAL döneminde yaygın bir uygulamaydı.¹⁵⁶ Mart 2020'den bu yana ise, İHS'ler Covid-19 önlemleriyle ilgili mevzuat çerçevesinde, hem Kabahatler Kanunu, hem de 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu uyarınca kesilen para cezalarıyla hedef alınıyorlar. Covid-19 salgınıyla mücadeleye yönelik tedbirlerin kanunilik ve hukuki belirlilik ilkelerine aykırı olarak, çoğunlukla idareye geniş yetkiler tanıyan genelgelerle düzenlendiği ve bunun da temel hak ve özgürlüklerin hukuksuz bir biçimde kısıtlanmasına yol açtığı, söz konusu önlemlere uyulmaması halinde kesilen para cezalarının da benzer bir şekilde, hukuki dayanaktan yoksun olduğu, dolayısıyla iptal edilmelerinin gerektiği, daha önce İHD tarafından raporlanmıştı.¹⁵⁷ Hal böyleyken, Türkiye'de ilk Covid-19 vakasının açıklandığı 11 Mart 2020 ile 28 Şubat 2022 tarihleri arasındaki dönemde 666 kişinin toplam 1 milyon 820 bin 900 TL para cezasına çarptırılmış olduğu TİHV tarafından belgelendi.¹⁵⁸ Bu şekilde para cezasına çarptırılanlar arasında çok sayıda İHS de bulunuyor: Sadece 1 Mart - 31 Ağustos 2021 tarihleri arasında 290 İHS toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katıldıkları için toplam 909 bin 598 TL para cezasına çarptırıldı.¹⁵⁹

2022 yılında söz konusu iki kanun uyarınca İHS'lere en sık verilen idari para cezaları 277 ile 18 bin 28 TL arasında değişiyor.¹⁶⁰ İHAM, idari para cezasının miktarı ilk bakışta önemsiz görünse bile, para cezasına çarptırılan kişinin geliri ışığında yeniden değerlendirilmesi gerektiğini, zira miktarı az olsa bile, para cezasının kişinin mali durumu üzerinde önemli bir etkisi olabileceğini belirtiyor.¹⁶¹ Bu noktayı vurgulamak önemli, zira OHAL'den bu yana para cezasına çarptırılanların çoğu işten çıkartılmış kişiler ve Türkiye'de nüfusun %90'undan fazlası ekonomik kriz nedeniyle halihazırda yoksulluk sınırının altında yaşıyor.¹⁶² Dahası, geçtiğimiz yıllar içinde bir çok protestocuya, alt alta yazılıp toplandığında fahiş yekünlere tekabül eden mükerrer para cezaları verildi; bu cezaların ilgili kişiler üzerinde yıkıcı mali etkileri olduğu gibi, sivil toplum üzerinde de genel olarak caydırıcı bir etkisi oluyor. İHAM, idari para cezasının başvuru üzerindeki mali etkileriyle birlikte, başvurucaunun bir İHS olmasının da dikkate alınması gerektiğini, zira bu durumda ihlalin toplanma özgürlüğünün üzerinde de ciddi etkileri olabileceğini vurguluyor.¹⁶³

Son yıllarda çoğu işçi hakları, çevre, kadın ve LGBTİ+ hakları savunucusu olan çok sayıda İHS'nin idari para cezalarıyla taciz edildiği görüldü. Bu cezalar zaman zaman öylesine fahiş miktarlara tekabül ediyorlar ki orantısız oldukları ve insan hakları savunuculuğu yapmayı cezalandırmak dışında bir amaca hizmet edemeyecekleri açıkça belli oluyor. Mersin Kadın Platformu'nun üyelerine 2019 yılından bu yana kadın cinayetlerini ve Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesini protesto ettikleri için, Kabahatler Kanunu ve Umumi Hıfzısıhha Kanunu uyarınca toplamda 120 bin TL'nin üzerinde idari para cezası kesildi.¹⁶⁴

.....
(21 Temmuz 2015). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22FRE%22%22%7D,%22appno%22:%5B%2270396/11%22%7D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%7D,%22itemid%22:%5B%22001-156266%22%7D%7D>. Ayrıca bkz. İHAM, Yılmaz Yıldız ve Diğerleri/Türkiye, Başvuru No. 4524/06 (14 Ekim 2014). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%224524/06%22%7D,%22itemid%22:%5B%22001-147470%22%7D%7D>.

156 İHD, Report on Increased Pressures on Human Rights Defenders, Human Rights Association and its Executives (May 31, 2019). Erişim için: https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2019/06/20190531_Special-ReportOnHRAHRDs.pdf; Association for Monitoring Equal Rights (Eşit Haklar için İzleme Derneği, "EŞİHD"), Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017 (2018). Erişim için: https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/06/Toplantı_Gosteri_Hakki_2017.pdf; "Restrictive Legal Environment" yukarıda, 4. dipnot.

157 İHD, Enkaz Kaldırma Çalışmaları: Covid-19 ile Mücadele Kapsamında Alınan Tedbirlerin Yasallığı ve İdari Para Cezaları (12 Ağustos 2020). Erişim için: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/20200811_IHD-Kovid19TedbirleriRaporu.pdf.

158 TİHV, 11 Mart 2020 ile 28 Şubat 2022 tarihleri arasında Covid-19 salgını ile ilişkili hak ihlalleri raporu (Mart 2022). Erişim için: https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/TIHV_covid_hak_ihlalleri_rapor_Mart_2022.pdf.

159 TİHV, Fact Sheet (1 Mart-31 Ağustos 2021), yukarıda 2. dipnot.

160 Emniyet Genel Müdürlüğü, 2022 Yılı İdari Para Cezaları. Erişim için: <http://www.asayis.pol.tr/2022-yili-idari-para-cezaları>.

161 Öğrü/Turkey, yukarıda 156. dipnot, para. 17.

162 Duvar English, Amidst economic crisis, 90 percent of Turkey's population live below poverty line, report shows (16 Mart 2022). Erişim için: [https://www.duvarenglish.com/amidst-economic-crisis-90-percent-of-turkeys-population-live-below-poverty-line-report-shows-news-60626#:~:text=More%20than%2076.5%20million%20people,Consumer%20Rights%20Association%20\(THD\)](https://www.duvarenglish.com/amidst-economic-crisis-90-percent-of-turkeys-population-live-below-poverty-line-report-shows-news-60626#:~:text=More%20than%2076.5%20million%20people,Consumer%20Rights%20Association%20(THD)).

163 Öğrü/Turkey, yukarıda 156. dipnot.

164 Sessiz Kalma, Mersin Women's Platform. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/mersin->

.....

Kasım 2020'de, bir cinsel taciz vakasını protesto etmek amacıyla basın açıklaması yapan, tamamı Dersim Kadın Platformu üyesi 15 kadının her birine, Umumi Hıfzısıhha Kanunu uyarınca 3 bin 150'şer TL idari para cezası verildi.¹⁶⁵ 2020 sonunda Kaz Dağları'nda Kanadalı bir firma tarafından yürütülen bir altın madeni projesini protesto eden çevreci aktivistlere, "ormanda piknik yapmak, kamp kurmak ve insansız hava aracı uçurmak" gibi faaliyetlerle Valilik'in koyduğu Covid-19 kısıtlamalarını ihlal etmekten 500 bin TL'nin üzerinde para cezası kesildi.¹⁶⁶ Ocak 2021'de Bursa'daki Cargill fabrikasında sendikalaşma faaliyetleri yürüttükleri için işten çıkartılmalarını protesto eden dokuz işçi, eylemlerinin 1000. gününde, sokağa çıkma yasağını ihlal ettikleri gerekçesiyle 8.100 TL para cezasına çarptırıldı.¹⁶⁷ 2018 yılında, Urfa'da, AKP Milletvekili İbrahim Halil Yıldız'ın korumaları ve akrabaları tarafından düzenlenen silahlı saldırıda babası ve iki erkek kardeşi öldürülen, kendisi ise bu saldırıdan sağ kurtulan Ferit Şenyaşar'a, Ağustos 2021'de Şenyaşar ailesine saldırının hesabının hukuk önünde verilmesinin sağlanması amacıyla tuttuğu adalet nöbetinin 157. gününde astığı pankartlar nedeniyle Kabahatler Kanunu uyarınca idari para cezası kesildi.¹⁶⁸ Boğaziçi Üniversitesi protestolarına katıldığı gerekçesiyle aldığı burs Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından kesilen 22 yaşındaki bir öğrenciye (ki çok sayıda öğrencinin bursu da aynı şekilde kesilmişti¹⁶⁹) 17 bin TL borç çıkartıldı. Aynı öğrenci daha sonra bursunun kesilmesini protesto etmek amacıyla bir pankart astığında, Haziran 2021'de Kabahatler Kanunu uyarınca 13 bin 237 TL idari para cezasına çarptırıldı.¹⁷⁰2017'de KHK ile çıkartıldığı işine iade edilmeyi talep eden Yüksel Caddesi protestocularından Nazan Bozkurt'a, toplanma özgürlüğü hakkını kullandığı için, Kabahatler Kanunu uyarınca 700 adetten fazla idari para cezası kesildi.¹⁷¹ Söz konusu para cezalarını iptal eden mahkeme kararları bulunmasına rağmen, Eylül 2021'de Vergi Dairesi Bozkurt'un banka hesabına sözde 281 bin 330 TL 39 kuruş borcu olduğunu ileri sürerek haciz koydu. Şubat 2022'de tamamı Kürt trans kadın olan beş LGBTİ+ aktivisti, 6 Mart 2021'de İstanbul'da düzenlenen kadın mitingine katıldıkları ve bir basın açıklaması okudukları için Umumi Hıfzısıhha Kanunu kapsamında 3.500 TL para cezasına çarptırıldı.¹⁷² Bir sonraki bölümde daha ayrıntılı tartışılacağı gibi, bu idari taciz vakalarının çoğuna yargısal taciz uygulamaları da eşlik etmektedir.

.....

[womens-platform/](#); Kısa Dalga, Mersin Kadın Platformu Üyesi Serin: "Eylem anayasal hakkımız, para cezalarını ödemeyeceğiz" (8 Mayıs 2021). Erişim için: https://kisadalga.net/haber/detay/mercin-kadin-platformu-uyesi-serin-eylem-anayasal-hakkimiz-para-cezalarini-odemeyecegiz_6251.

165 İHD Diyarbakır, 2020 yılı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi İnsan Hakları İhlalleri Raporu (11 Şubat 2021). Erişim için: <https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2021/02/2020Y%C4%B1%C4%B1-%C4%B0nsan-Haklar%C4%B1-%C4%B0hlalleri-Raporu.pdf>.

166 Bkz. "Environmental Rights Defenders" in yukarıda 4. dipnot; "Box #3 – Judicial Harassment of Civil Society Actors and HRDs During the Covid-19 Pandemic" yukarıda 7. dipnot.

167 EŞİD, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni Ocak-Mayıs 2021 (Haziran 2021). Erişim için: https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2021/06/ESHID_ToplantiGosteriBulten_2021_OcakMayis.pdf.

168 Gazete Duvar, 200 avukat Adalet Nöbeti'nde: Şenyaşar ailesinin talebi talebimizdir (24 Eylül 2021). Erişim için: <https://www.gazeteduvar.com.tr/200-avukat-adalet-nobetinde-senyasar-ailesinin-talebi-talebimizdir-haber-1536189>.

169 Bianet, Boğaziçi University: Stay of execution for termination of scholarships (28 Haziran 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/law/246381-bogazici-university-stay-of-execution-for-cancellation-of-scholarships>.

170 Sendika.org, KYK kredi borcunu protesto eden öğrenciye 13 bin lira para cezası (18 Ocak 2022). Erişim için: <https://sendika.org/2022/01/kyk-kredi-borcunu-protesto-eden-ogrenciye-13-bin-lira-para-cezasi-643877/>.

171 Ayça Söylemez, Tax office levies attachment on protestor's bank account over her press statements, Bianet (27 Eylül 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/law/250903-tax-office-levies-attachment-on-protestor-s-bank-account-over-her-press-statements>.

172 Bianet, Five trans women fined over March 8 demonstration (9 Şubat 2022). Erişim için: <https://m.bianet.org/english/women/257468-five-trans-women-fined-over-march-8-demonstration>. Kabahatler Kanunu uyarınca kesilen idari para cezaları sadece İHS olan trans kadınları değil, genellikle tüm transları, özellikle seks işçisi trans kadınları taciz etmek amacıyla kullanılıyor. Bkz. Nihan Erdoğan, "The Arbitrary Nature of Administrative Fines and Their Impact on Sex Workers", "Restricted Justice": Report on Legal Support to Sex Worker Trans Women Suffering from Rights Violations, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği (Aralık 2014). Erişim için: <http://kirmizisemsiye.org/wp-content/uploads/2021/07/HAK-IHLALLERINDEN-YARARLANAN-SEKS-ISCSISI-TRANS-KADINLARINA-YASAL-DESTEK-RAPORU.pdf>. İHAM, çok eleştirilen bir kararında, "bayan kıyafeti giydikleri" gerekçesiyle idari para cezası verilen üç trans kadın seks işçisinin başvurusunu, ceza miktarının düşük olması sebebiyle kabul edilemez buldu. İHAM, Şimşek, Andıç ve Boğatekin/ Türkiye, Başvuru no. 75845/12, 79989/12 ve 75856/12 (17 Mart 2020). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-202866%22%7D%7D>.

5. Kutu – Van’da toplantı ve gösteri yürüyüşleri beş yıldır yasak

Türkiye hükümetinin Kürt bölgesindeki aşırı güvenlikçi politikalarının ve daimi OHAL uygulamalarının bir örneği olarak,¹⁷³ Van ilinde düzenlenmesi planlanan toplantı ve gösteri yürüyüşleri, valilik tarafından, valiliğin web sitesinde düzenli olarak 15 günde bir art arda yayınlanan kararlarla, 21 Kasım 2016 tarihinden beri, 2911 sayılı Kanun uyarınca yasaklanıyor.¹⁷⁴ Kararların her biri, “ulusal güvenliğin sağlanması,” “kamu düzeninin korunması” ve “suç işlenmesinin önlenmesi” gibi, aynı basmakalıp muğlak gerekçelere dayandırılıyor.¹⁷⁵

Bu yasak kapsamında İHS’lerin açık havada toplantı veya gösteri yapmasına izin verilmiyor. Bir İHS şunları söyledi: “Van’da toplantı ve gösteri yürüyüşleri yasağı ve [yetkililer tarafından] tacizler ciddi bir boyuta ulaştı. ... Polislerle [açıklamayı] dışarıda mı içeride mi yapalım tartışması yapmak istemiyoruz artık. Hak savunuculuğu böyle yapılmaz, çeşitli çalışmalar gerekir ama Van bize bir imkân tanımıyor. ... Yargı da bize çözüm yolu sunmuyor.”¹⁷⁶ Gerçekten de Van Barosu tarafından 2018 yılından bu yana açılan 14 iptal davası ile gerçek şahısların açtığı davalar birinci ve ikinci derece idare mahkemeleri tarafından reddedildi, Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bir bireysel başvuru ise henüz karara bağlanmadı.¹⁷⁷ Bu yasaklardan biri veya birkaçı iptal edilse bile, bu durum uygulamada valinin yeni yasaklar getirmesine bir engel teşkil etmiyor, zira her bir yasaklama kararı ayrı bir “idari işlem” oluşturduğundan, bunların her birine karşı ayrı ayrı iptal davası açmak gerekiyor; öyle ki bu prosedürlerin “etkili bir hukuk yolu” sunabilecek standartları karşıladıklarını söylemek gerçekten de mümkün değil.¹⁷⁸

Yasaklar, özellikle İHS’leri susturmak amacıyla kullanılıyor. “Bu yasakların uygulanma şekli de keyfi ve ayrımcı. Örneğin hak savunucusu olan kurumlar olarak gösteri yapamıyoruz. Ama AKP veya vali yapabiliyor, izin veriliyor. Çok nadir de olsa CHP’nin [toplantı ve gösterilerine] de izin veriliyor, bazen HDP’nin kitlesel eylemlerine de izin veriliyor, 8 Mart, Newroz, 1 Eylül gibi. Bu da ilginç. Onun dışında [insan hakları savunucuları olarak] hep basın açıklamalarını içeride yapmak zorunda kalıyoruz, dışarıda yapamıyoruz. Konunun önemi yok.”¹⁷⁹ Örneğin AKP 25 Kasım 2021’de Van’ın merkezinde hiç kısıtlanmadan, kesintisiz bir miting ve yürüyüş yapabildiğinden, aralarında İHS’lerin, sivil toplum ve muhalefet partilerinin de bulunduğu diğer grup ve örgütlere kısıtlama getirilmişti. İHS’lere, ayrıca, yargısal tacizlerin yanı sıra, “valilik kararlarına uymadıkları” gerekçesiyle, Kabahatler Kanunu

173 Ayrıca Bkz. “Box #3 – Blanket Bans on LGBTI+ Assemblies in Ankara”, yukarıda 4. dipnot.

174 TİHV, 1 Ocak ile 31 Ağustos 2020 tarihleri arasında ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri ihlal raporu (Ekim 2020). Erişim için: <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/10/1%CC%87fadeToplanmaOrgutlenmeRapor.pdf>. Benzer şekilde kesintisiz yasaklar Batman, Bitlis, Elazığ, Hakkari ve Siirt’te de getiriliyor. EŞHİD, Banışıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni Ekim-Aralık 2021 (Şubat 2022). Erişim için: <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2022/02/%F0%9F%93%A2-Baris%CC%A7c%CC%A7il-Toplantı-ve-Go%CC%88steri-Hakki-Bu%CC%88lteni-Ekim-Aralık-2021.pdf>.

175 Bianet, 5-year demonstration ban in Van extended again (3 Mayıs 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/freedom-of-expression/243444-5-year-demonstration-ban-in-van-extended-again>.

176 17 Şubat 2022 tarihinde ÖHD Van Şubesi ile çevrimiçi yapılan 8 numaralı görüşme.

177 EŞHİD, Anayasal bir hak Van’da beş yıldır yasak (June 6, 2021). Erişim için: <https://www.esihaklar.org/2021/06/podcast-yasaksiz-meydan-14-vanda-neler-oluyor-av-mahmut-kacan/>; Felat Bozarslan, Van’da 5 yıldır bitmeyen “OHAL,” DW Türkçe (7 Aralık 2021). Erişim için: <https://www.dw.com/tr/vanda-5-y%C4%B1ld%C4%B1r-bitmeyen-ohal/a-60046678>; Sertaç Kayar, Van’da 5 yılı aşkın süredir kesintisiz süren eylem ve etkinlik yasağı Anayasa Mahkemesi’ne taşındı, Sputnik Türkiye (9 Aralık 2021). Erişim için: <https://tr.sputniknews.com/20211209/vanda-5-yili-askin-suredir-kesintisiz-suren-yasak-anayasa-mahkemesine-tasindi-1051609346.html>.

178 Benzer bir uygulama, İstanbul’da LGBTİ+ Onur Yürüyüşü’ne yönelik yasaklarda da görülüyor. Yasakların idare mahkemeleri tarafından iptal edilmesine rağmen, her yıl yeni bir yasak getiriliyor. Hatice Demir & Özge Nur Kara, “Her Haziran Yasak Var İstanbul’da: 2019’a Bakış” LGBTİ+’ların Hukuk Gündemine (İçeriden) Bir Bakış: 2019-2020 Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD) (Aralık 2020). Erişim için: <https://spod.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/LGBTI%CC%87ların-Hukuk-Gu%CC%88ndemine-1%CC%87c%CC%A7eriden-Bir-Bakış%CC%A7.pdf>.

179 17 Şubat 2022 tarihinde ÖHD Van Şubesi ile çevrimiçi yapılan 8 numaralı görüşme.

kapsamında kesilen idari para cezalarının¹⁸⁰ yanı sıra yargı tacizi de uygulanıyor.¹⁸¹

Aynı İHS, bu yasaklara karşı savunuculuk yapma çabalarını da boğan bu kesintisiz yasakların etkisini şöyle anlatıyor: "Biz yürüyüşü insanlar görsün, farkındalık olsun diye yapıyoruz. Önemli olan kitleyi harekete geçirebilmek, kamuoyunun [eylem konusu meseleyi] duyması. Biz her ne kadar açıklamaları [içeride] yapsak da zaten birkaç medya kuruluşu gösteriyor, onu takip eden de belli [meseleden zaten haberdar olan kişiler]. ... Basın açıklaması yapıyoruz ama kimse duymuyor. Biz de sıkıldık. İnsanlar Van'da yasak var, kimse ses çıkarmıyor diyor ama aslında biz çıkarıyoruz; kimse duymuyor."¹⁸²

27 Ekim 2021'de Van Barosu'nda 10'dan fazla meslek örgütü ve STÖ'yü temsil eden İHS'ler, Van'daki eylem yasağını protesto amacıyla basın açıklaması yaptı. (Fotoğraf: MA)

Toplanma özgürlüğü haklarını kullanan İHS'ler, ilgili diğer idari düzenlemeler çerçevesinde de tacize uğruyorlar. 2021 yılında Boğaziçi Üniversitesi ve Barınmıyoruz Hareketi protestolarına katılan 150'den fazla öğrencinin öğrenci kredileri ve devlet bursları yetkililer tarafından kesildi.¹⁸³ Mahkemeler bir kaç vakada yürütmenin durdurulmasına karar vermiş

180 2019'da Van'da cezaevlerindeki açlık grevlerine dikkat çekmek amacıyla düzenlenen protesto gösterilerine katılan diğer gruplar gibi Barış Anneleri de Kabahatler Kanunu uyarınca idari para cezasına çarptırıldılar. TİHV, 01-10 Haziran 2019 Günlük İnsan Hakları Raporu (Haziran 2019). Erişim için: <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/01-10-haziran-2019-gunluk-insan-haklari-raporu>. Van Çevre, Tarihi Eserleri Koruma Araştırma ve Geliştirme Derneği ("ÇEV-DER") başkanı Ali Kalçık'a, Van'da, çevre konularında basın açıklaması yaptığı gerekçesiyle 2019'dan bu yana dört kez idari para cezası kesildi. Bu cezalardan biri sulh ceza hakimliği tarafından "demokratik bir toplumda gerekli olmadığı ve caydırıcı etki yaptığı" gerekçesiyle iptal edildi. Şenol Balı, Van'da yasaklar devam ediyor: Çev-Der Başkanı Ali Kalçık'a iki yılda dört ayrı idari para cezası verildi. Anayasa Mahkemesi, 2022 yılında Dersim'deki üç protestocuya "valilik kararlarına uymadıkları" gerekçesiyle, 30 günlük bir toplantı ve gösteri yürüyüşü yasağı yüzünden Kabahatler Kanunu uyarınca verilen idari para cezasının, başvuru toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme haklarını ihlal ettiğine karar verdi. Anayasa Mahkemesi, Sezai Bulut ve diğerleri, Başvuru no. 2019/38616 (22 Şubat 2022). Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/38616>.

181 25 Ekim 2021 tarihinde, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Dursun Odabaşı Hastanesi'nin önünde sağlık çalışanlarının ağır çalışma koşullarını protesto etmek amacıyla toplanan insanlar polisler tarafından dağıtıldı. O dönem Van-Hakkari Tabip Odası Başkanı ve TİHV Van Temsilciliği'nde hekim olan Dr. Hüseyin Yaviç ile TİHV Van Temsilcisi Sevim Çiçek gözaltına alındı, daha sonra serbest bırakıldı; halen 2911 sayılı Kanun'a muhalefetten yargılanıyorlar. İHD Diyarbakır, 2021 Yılı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kadınlara Yönelik Hak İhlalleri Raporu (19 Nisan 2022). Erişim için: <https://ihddiyarbakir.org/Content/uploads/ec11c158-5de1-4b86-9039-8551317fcfb2.pdf>; TİHV, Rumeysa Doktoru Andıkları için Yargılanıyorlar (25 Mayıs 2022). Erişim için: <https://tihv.org.tr/duyurular/rumeysa-doktoru-andiklari-icin-yargilaniyorlar/>.

182 17 Şubat 2022 tarihinde ÖHD Van Şubesi ile çevrimiçi yapılan 8 numaralı görüşme.

183 Tuba Torun, 'We cannot find shelter' movement in Turkey, Duvar English (6 Ekim 2021). Erişim için: <https://>

olsalar da, bazı öğrencilere burslarının kesildiği resmi olarak bildirilmedi, ya da bu konuda resmi bir tebligat yollanmadı, dolayısıyla bu öğrenciler söz konusu karara itiraz haklarını kullanamadılar.¹⁸⁴ 19 Boğaziçi Üniversitesi öğrencisine protestolara katıldıkları gerekçesiyle uzaklaştırma cezası verildi, 200'e yakın öğrenci hakkında da disiplin soruşturması başlatıldığı belirtiliyor.¹⁸⁵ Boğaziçi Üniversitesi LGBTİA+ Çalışmaları Kulübü (BÜLGBTİA+) isimli öğrenci kulübü rektörlük tarafından üyelerinin protestolara katıldıkları bahanesiyle fiilen kapatıldı; öğrencilerin bu işleme yönelik itirazları idare mahkemesi tarafından reddedildi, mahkeme kararı ise halen temyiz aşamasında.¹⁸⁶ 5 Nisan 2021 günü üç İranlı mülteci İHS,¹⁸⁷ Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesini protesto etmek amacıyla Denizli'de yapılan bir basın açıklamasına katıldıkları için gözaltına alındılar; bir gün sonra valilik, uluslararası hukukun geri gönderme ilkesini açık bir şekilde ihlal ederek, söz konusu mültecilerin sınır dışı edilmesine karar verdi.¹⁸⁸ Şubat 2022'de idare mahkemesinin sınır dışı etme kararına yapılan itirazı reddetmesiyle birlikte, tek mevcut etkili hukuk yolu olarak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kaldı.¹⁸⁹ Başka bir İranlı mülteci İHS'nin uluslararası koruma statüsü almak için yaptığı başvuru, polisin mülteci kadınları seks işçiliğine zorlayan bir çeteye suç ortaklığı yaptığı iddiasıyla Göç İdaresi'ne şikayette bulunmasının ardından reddedildi; Ocak 2022'de gözaltına alınarak geri gönderme merkezine yollanan söz konusu mülteci, bir sınır dışı edilme kararı ile karşı karşıya.¹⁹⁰ Söz konusu çete ile işbirliği yaptığı belirtilen polis memurlarından birinin, bahsi geçen İHS'yi "İran'a geri göndermekle" tehdit ettiği bildiriliyor.

b. Çalışma Hakkını İhlal Eden İdari İşlem ve Yaptırımlar

İHS'lerin çalışma haklarına yönelik idari taciz uygulamaları halen devam ediyor ve bu uygulamalara maruz kalan İHS'lerin fişlenmesine yol açarak, özellikle kamu görevlileri üzerinde güçlü bir caydırıcı etki yaratıyor.¹⁹¹ OHAL'in sürekli kılındığına ilişkin başka bir örnek de, 375 Sayılı KHK'nın Temmuz 2018'de OHAL'in kaldırılmasından birkaç hafta sonra değiştirilmiş ve geçici 35. maddesiyle terör örgütleriyle "iltisaklı, irtibatlı veya bunların üyesi" olduğu iddia edilen devlet memurlarını kamu görevinden çıkarma yetkisinin, üç

- www.duvarenglish.com/we-cannot-find-shelter-movement-in-turkey-article-59090; Sessiz Kalma, Boğaziçi Solidarity. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/bogazici-solidarity>; Melisa Elçin Özçelikel, Boğaziçi University: 100 students stripped of scholarships, loans for protesting rector, Bianet (23 Haziran 2021). Erişim için: <https://bianet.org/5/97/246179-bogazici-university-100-students-stripped-of-scholarships-loans-for-protesting-rector>; İlayda Gökçer, Barınma talebi 'terör' sayıldı, BirGün (4 Mart 2022). Erişim için: <https://www.birgun.net/haber/barinma-talebi-teror-sayildi-379269>.
- 184 BirGün, Mahkeme, Boğaziçi protestolarına katıldığı için kredisi kesilen öğrenciyi haklı buldu (15 Kasım 2021). Erişim için: <https://www.birgun.net/haber/mahkeme-bogazici-protestolarina-katildigi-icin-kredisi-kesilen-ogrenciyi-hakli-buldu-365905>; İlayda Gökçer, Yaptırımlar keyfi, kararlar hukuksuz, BirGün (April 10, 2022). Erişim için: <https://www.birgun.net/haber/yaptirimlar-keyfi-kararlar-hukuksuz-383585>; BirGün, Boğaziçi eylemlerine katılan öğrencilerle ilgili karar: Sadece polisin bildirmesiyle öğrenim kredisi kesilemez (3 Kasım 2021). Erişim için: <https://www.birgun.net/haber/bogazici-eylemlerine-katilan-ogrencilerle-ilgili-karar-sadece-polisin-bildirmesiyle-ogrenim-kredisi-kesilemez-364377>.
- 185 Gazete Duvar, Naci İnci istemişti: 6 Boğaziçiliye uzaklaştırma cezası verildi (23 Kasım 2021). Erişim için: <https://www.gazeteduvar.com.tr/naci-inci-istemisti-6-bogaziciliye-uzaklastirma-cezasi-verildi-haber-1542893>; Sessiz Kalma, Feyzi Erçin. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/fezyi-ercin>.
- 186 Yıldız Tar, Melih Bulu shut off the Boğaziçi LGBTI+ Studies Club!, Kaos GL (2 Şubat 2021). Erişim için: <https://kaosgl.org/en/single-news/melih-bulu-shut-off-the-bogazici-lgbti-studies-club>.
- 187 Gözaltına alınanlar arasında basın açıklamasına katılmamış dördüncü bir İranlı mülteci daha vardı.
- 188 Ruth Michaelson & Deniz Barış Narlı, Iranian refugees face deportation from Turkey for attending demonstration, The Guardian (9 Şubat 2022). Erişim için: <https://www.theguardian.com/global-development/2022/feb/09/iranian-refugees-face-deportation-from-turkey-for-attending-demonstration>. Mülteci İHS'ler söz konusu olduğunda, geri gönderme ilkesine, koşullar ne olursa olsun, "tam olarak uyulmalıdır." Bkz. OSCE ODIHR, Guidelines on the Protection of Human Rights Defenders (2014), para. 238. Erişim için: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/1/119633.pdf>.
- 189 Dilek Gül, İstanbul Sözleşmesi eylemine katılan İranlı mültecilerin sınır dışı kararına itirazı reddedildi, EuroNews (3 Şubat 2022). Erişim için: <https://tr.euronews.com/2022/02/03/istanbul-sozlesmesi-eylemine-katlan-iranli-multecilerin-s-n-r-d-s-karar-na-itiraz-reddedi>.
- 190 Pınar Gayıp, İdam tehdidi altındaki Khajavi, sınır dışı edilecek, ETHA (27 Nisan 2022). Erişim için: <https://etha39.com/haberdetay/idam-tehdidi-altindaki-khajavi-sinir-disi-edilecek-160095>.
- 191 Bkz. "Dismissals in the Public Sector and the Profiling of Civil Society Actors", yukarıda 7. dipnot. Ayrıca bkz. Yukarıda 6. dipnot, para. 87-88.

.....
yıllık bir süre için idareye verilmiş olmasıdır. Daha sonra bu süre dört yıla çıkartılmıştır ve 28 Temmuz 2022 tarihinde sona erecektir. Hükümet muhalifleri ve İHS'leri hedef almak amacıyla hala bu düzenlemeyi kullanıyor. 2016'dan günümüze 1.600'den fazla üyesi kamu görevinden çıkartılmış Eğitim-Sen'in üyesi olan 21 öğretmen daha, aynı düzenleme uyarınca, Kasım 2021'de kamu görevinden ihraç edildiler.¹⁹² Bu düzenleme, aralarında İHS'lerin de bulunduğu hekimlere karşı da yaygın olarak kullanılıyor.¹⁹³

6. Kutu – Hekim ve İHS Benan Koyuncu'ya yönelik idari taciz

Hekim, Ankara Tabip Odası ve Sağlık ve Sosyal Hizmetler Emekçileri Sendikası ("SES") üyesi, TİHV gönüllüsü Benan Koyuncu, bir İHS olarak yürüttüğü faaliyetler nedeniyle defalarca idari tacize maruz kaldı.¹⁹⁴ Dr. Koyuncu'nun 2019 yılında Çankırı Devlet Hastanesi'ne Acil Servis doktoru olarak yapılan ataması, onu "terör örgütleri tarafından düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmak" ve Twitter'dan "terör propagandası yapmak" ile itham eden bir "güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması" gerekçe gösterilerek, Sağlık Bakanlığı tarafından engellendi. Şubat 2020'de Ankara 12. İdare Mahkemesi söz konusu idari soruşturmanın yasal dayanaktan yoksun olduğunu tespit ederek, Dr. Koyuncu'nun Çankırı Devlet Hastanesi'ne atamasının yapılmaması kararını iptal etti. Karar Aralık 2020'de Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından da onandı. Gelgelelim 29 Eylül 2021'de Sağlık Bakanlığı İdari Hizmetler Genel Müdürlüğü Dr. Benan Koyuncu'yu, 17834 sayılı idari işlemle kamu görevinden ihraç ederek, Koyuncu'nun mesleğini Çankırı Devlet Hastanesinde icra etmesini bir kez daha engelledi. Karar Dr. Koyuncu'nun "terör örgütlerine üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı" (375 Sayılı KHK'nın geçici 35. maddesi) olduğu gibi basmakalıp, muğlak bir gerekçeye dayandırıldı, ancak bunun ötesinde bir neden gösterilmedi.

Dr. Koyuncu maruz kaldığı idari taciz ile ilgili olarak şunları söylüyor: "[Deneyimlediğim idari taciz, insan hakları] çalışmalarım bakımından daha çok empati yapmamı sağlamıştır. Bu [idari taciz] birçok kişinin yaşadığı bir şey. Ankara'da iş bulamadım; Ankara'daki kurumlar bakanlığın daha gözü önünde olduğu için benimle çalışmaya korktular. Ankara Tabip Odası'nda aktivist olduğum için Ankara'da kalmak istiyordum, dört ay burada işsiz kaldım. Hele de bu dönemde sıkıntı oldu. Tabip Odası'nın desteği ve dayanışmasıyla daha hafif atlattım. Birçok kişi için... daha travmatik oldu, çünkü yalnızlar. Ama ben artık üçüncü kez yaşadığım için daha çok destek buldum. Güzel dayanışma örnekleri gördüm bu dönemde."¹⁹⁵

Dr. Koyuncu'nun kamu görevinden çıkartılmasına karşı açtığı davada, idare mahkemesi idari işlemin yürütmesinin durdurulmasına karar verdi. "En büyük ceza hekimlikten uzaklaştırılmak"¹⁹⁶ diyen Dr. Koyuncu, Nisan 2022'de Çankırı Devlet Hastanesi'ndeki görevine iade edildi.¹⁹⁷

İnsan hakları alanındaki faaliyetleri nedeniyle akademisyenler de sık sık idari tacize maruz kalıyorlar. Yakın zaman önce Boğaziçi Üniversitesi'nden iki akademisyen ve İHS'nin dersleri, üniversitedeki protesto eylemlerine destek verdikleri için iptal edildi; idare mahkemesi tarafından rektörlük kararının yürütmesinin durdurulmasının ardından, bu akademisyenlerden biri derslerine geri döndü.¹⁹⁸ Akademisyenler'e yönelik idari ve yargısal tacizin belki de en sembolik örneği ise, hak ihlallerinin hala sürdürdüğü Barış için Akademisyenler vakası.¹⁹⁹

.....
192 Bianet, Twenty-one teachers dismissed over 'terror ties' despite being acquitted (1 Aralık 2021). Erişim için: <https://bianet.org/english/law/254161-twenty-one-teachers-dismissed-over-terror-ties-despite-being-acquitted>.

193 Türk Tabipleri Birliği, Sağlık Bakanlığı'nın Açtığı Kamu Görevinden Çıkarma Soruşturmaları Hakkında (2 Temmuz 2021). Erişim için: https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=8a84a634-dcd8-11eb-9ad3-df7bc671e423.

194 Gözlemevi, Türkiye: Administrative harassment against physician and rights defender Benan Koyuncu (18 Kasım 2021). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-administrative-harassment-against-physician-and-rights>.

195 18 Şubat 2022 tarihinde Dr. Benan Koyuncu ile çevrimiçi yapılan 11 numaralı görüşme.

196 Agy.

197 Serkan Alan, 3 kez görevinden çıkarılan Koyuncu, yargı kararıyla 3'üncü kez işine döndü, Gazete Duvar (8 Nisan 2022). Erişim için: <https://www.gazeteduvar.com.tr/3-kez-gorevinden-cikarilan-koyuncu-yargi-karariyla-3uncu-kez-isine-dondu-haber-1559680>.

198 Sessiz Kalma, Can Candan. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/can-candan>; Feyzi Erçin, yukarıda, 185. dipnot.

199 Barış için Akademisyenler ilgili arka plan için bkz. "Box #8 – Harassment of Academics for Peace" in yukarıda

7. Kutu – Barış İçin Akademisyenler'e etkili bir hukuk yolu görünmüyor

OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu'nun ("OHAL Komisyonu") Ocak 2017'de kurulmasının ardından, üyeleri kamu görevinden çıkartılmış diğer gruplar gibi Barış için Akademisyenler de, kamu görevinden çıkartılmalarına itiraz etmek için OHAL Komisyonu'na başvurmak zorunda bırakıldılar.²⁰⁰ Özel görevle kurulmuş ve kararları yargı denetimine tabi idari bir komisyon olarak oluşturulan OHAL Komisyonu, bağımsız ve tarafsız olmadığı ve adil yargılanma hakkını ihlal ettiği gerekçesiyle eleştiriliyor.²⁰¹ OHAL Komisyonu'nun son raporuna göre, 31 Aralık 2021 itibarıyla, komisyona 126.783 başvuru yapılmış, bunlardan 120.703'ü (başvuruların yaklaşık %95,2'si) karara bağlanmış.²⁰² Kamu görevinden çıkarma ile ilgili 15.999 başvuru kabul edilmiş ki bu OHAL döneminde kamu görevinden çıkartılanların sadece %12,7'sinin OHAL Komisyonu kararı ile görevlerine iade edilecekleri anlamına geliyor.

Başvuruları reddedilenler arasında 375 Barış Akademisyeni de bulunuyor ki bu kararlar kendilerine Kasım 2021 itibarıyla, kamu görevinden çıkarma uygulamasının başlamasından beş yıl sonra tebliğ edilmiş.²⁰³ Bu akademisyenlerden aynı zamanda İHS de olan biri, Komisyon'un verdiği ret kararının kendisi için şaşırtıcı olduğunu, zira terör propagandası yapmak suçundan Barış için Akademisyenler'e verilen mahkumiyet kararının onların ifade özgürlüğünü ihlali ettiğine ilişkin verilmiş bir Anayasa Mahkemesi Kararı bulunduğunu belirtti.²⁰⁴ "Anayasa Mahkemesi 9/8 oyla ihlal kararı verdi. Üzerine bazı [ceza] davaları düştü. Biz de herhalde OHAL Komisyonu bizi iade eder diyorduk. Hatta eyleme yetişir diye ders programı hazırlayalım diyen arkadaşlarımız oldu. ... [OHAL Komisyonu incelemesinde] en sona kaldı dosyalar. ... Hepimizin ret alacağı senaryo en düşük ihtimal verdiğimizdi, ama herkes hakkında ret verildi."²⁰⁵ Söz konusu İHS'nin başvurusunun reddedildiği kararda, onu kamu görevinden çıkartan üniversitenin yürüttüğü idari soruşturmanın sonuçlarına atıf yapıyor. Ancak üniversite bu soruşturmanın sonuçlarını paylaşmayı reddediyor. İHS, hem komisyonun hem de üniversitenin söz konusu kararlarının iptali talebiyle idare mahkemesinde dava açtı.

Komisyonun etkili bir hukuk yolu sunmadığı ve Barış için Akademisyenler'in hukuk mücadelelerine daha uzun yıllar devam etmek zorunda kalacakları açık. Söz konusu akademisyenler, fiilen "belirsizliğe mahkûm edilmiş" durumdalar ve maruz kaldıkları tacizin etkilerinden muzdarip olmaya devam ediyorlar.²⁰⁶ Yukarıda anılan akademisyen kamu görevinden ihraç edilmenin üzerinde nasıl bir mali etkisi olduğunu şöyle anlattı: "İhraç edilmeye ekonomik olarak tüm kaynaklarımızı kaybettik. Eşler aynı anda ihraç edildi. Devlet memurusun, iş güvencen var, hayatını ona göre kurguluyorsun. Kredi çekiyorsun. İş güvencesi ortadan kaldırılınca ... bir borç yığınıyla ortada kaldım. Ekonomik olarak herkes için çok zordu."²⁰⁷ Aynı akademisyen ihraç edilmenin psikolojik ve duygusal etkilerini de şöyle anlattı: "İhraç edildiğim kurumda öğrenci olarak devam etmem gerekti. Bazısı öğrenci olarak da giremedi. Çok yıpratıcı oldu.

7. dipnot; TİHV, Academics for Peace: A Brief History (Mart 2019). Erişim için: <https://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/AcademicsforPeace-ABriefHistory.pdf>.

200 İHAM 2016 yılında KHK ile kamu görevinden çıkartılan bir öğretmenin başvurusunun, idare mahkemeleri ve Anayasa Mahkemesi gibi iç hukuk yolları tüketilmemiş olduğu için kabul edilemez olduğuna karar verdi. Avrupa Konseyi'nin eleştirileri karşısında, inceleme komisyonunu hükümet tarafından ara çözüm sunan bir mekanizma olarak oluşturdu. Bkz. "Closure of Associations", yukarıda 7. dipnot; İHAM, Zihni/Türkiye, Başvuru No. 59061/16 (29 Kasım 2016). Erişim için: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%7B%22Zihni%22%22itemid%22:%7B%22001-169704%22%7D%7D>.

201 International Commission of Jurists, Justice Suspended: Access to Justice and the State of Emergency in Turkey (2018). Erişim için: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2018/12/Turkey-Access-to-justice-Publications-Reports-2018-ENG.pdf>; Turkey Human Rights Litigation Support Project, Access to Justice in Turkey? A Review of the State of Emergency Inquiry Commission (Ekim 2019). Erişim için: <https://www.turkeylitigationssupport.com/blog/2019/10/15/access-to-justice-in-turkey-a-review-of-the-state-of-emergency-inquiry-commissionnbsp>; "Closure of Associations" yukarıda 7. dipnot.

202 The Inquiry Commission on the State of Emergency Measures Activity Report (31 Aralık 2021). Erişim için: <https://soe.tccb.gov.tr>.

203 22 Mayıs 2022 itibarıyla. Academics for Peace, Rights Violations Against Academics for Peace. Erişim için: <https://barisicinakademisyenler.net/node/314>.

204 Anayasa Mahkemesi, Zübeyde Fusun Üstel ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2018/17635 26 Temmuz 2019). Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/17635>.

205 15 Şubat 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 6 numaralı görüşme.

206 TİHV, Academics for Peace: Current Situation (19 Kasım, 2021), s. 3. Erişim için: https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/11/AfP_Current_Situation_November_2021.pdf.

207 15 Şubat 2022 tarihinde İHS ile çevrimiçi yapılan 6 numaralı görüşme.

Hepimiz destek aldık, ben psikolojik tedavi gördüm. ... Bir işe yaramazlık hissim vardı, 'başka ne yapabilirim?' hissi."²⁰⁸ KHK ile ihraç edilmiş olmaktan dolayı damgalanma ve fişlenme de bu zorlukları derinleştiren şeyler: [İhraç edildikten sonra çalıştığım] şirket ben KHK'li olduğum için bana ödeme yapmak istemedi. Bize destek verenler kendilerini risk altında hissetti. KHK süreçleri devam ettiği için arkadaşları telefonlarını açmayanlar oldu. 'Sivil ölüm' dediğimiz. Banka hesapları bloke olanlar vardı. Hayatın her alanından dışlanmaya başlıyorsun. ... İşveren adını Google'a yazdığında çıkıyor zaten KHK'li diye. ... Bu, idari sürecin doğrudan sonucu.²⁰⁹

İHS Avukatlar, mesleklerini icra ettikleri için, sık sık tehditlere ve keyfi olarak gözaltına alınma ve tutuklanma, kovuşturulma ve terörle mücadele kapsamındaki suçlardan hüküm giydirilme gibi adli taciz uygulamalarına maruz bırakılıyorlar.²¹⁰ 2020 yılında getirilen ve bir ilde birden fazla baronun kurulmasına olanak tanıyan yeni bir yasal düzenleme, avukatların ve baroların insan haklarının savunulmasında oynadıkları önemli role karşı bir tepki olarak algılandı ve avukatların kendi kendini yöneten bağımsız mesleki örgütler kurma ve bunlara katılma hakkı da dahil olmak üzere uluslararası standartla uymadığı için eleştirildi.²¹¹ Baroların ve Türkiye Barolar Birliği'nin ("TBB") yapısına yasama yoluyla müdahale etmenin yanı sıra, idare zaman zaman (bazen TBB'nin de katılımıyla) avukatlık ruhsatı vermeyi reddederek de avukatlık mesleğini hedef alabiliyor.

208 Agy.

209 Agy.

210 European Association of Lawyers for Democracy and World Human Rights (ELDH) ve diğerleri., Press release issued by the legal Fact Finding Mission, taking place in Istanbul from September 15 to 20, 2021 to monitor and observe current mass trials against lawyers in Turkey (20 Eylül 2021). Erişim için: <https://eldh.eu/en/2021/09/an-entire-profession-on-trial/>. İnsan hakları avukatı ve Çağdaş Hukukçular Derneği üyesi Ebru Timtik, Halkın Hukuk Bürosu'ndan diğer avukatlarla birlikte, Eylül 2017'de tutuklandı ve terörle mücadele kapsamındaki suçlardan 13 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı. Timtik 27 Ağustos 2020'de, adil yargılanma hakkı talebiyle yürüttüğü açlık grevinin 238. gününde hayatını kaybetti. Gözlemevi, Türkiye: Authorities are responsible for Ebru Timtik's death in custody (28 Ağustos 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-authorities-are-responsible-for-eburu-timtik-s-death-in-custody>.

211 "Closing Space for Dialogue", yukarıda 7. dipnot; Venice Commission & the Directorate General of Human Rights and Rule of Law of the Council of Europe on the July 2020 Amendments to the Attorneyship Law of 1969, CDL-AD(2020)029 (9 Ekim 2020). Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)029-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)029-e). For international standards, bkz. Basic Principles on the Role of Lawyers (7 Eylül 1990), para. 25. Erişim için: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers>.

8. Kutu – Ruhsatsız Avukatlar

OHAL'in sona ermesinden bu yana yüzlerce kişi, KHK ile ihraç edilmelerine ve/veya haklarında açılmış soruşturma ve kovuşturmalara istinaden TBB veya Adalet Bakanlığı kararları ile zorunlu yasal stajlarına başlatılmadı veya barodan ihraç edildi.²¹² Bu sayı OHAL döneminden bu yana orantısız bir şekilde artmaya devam ediyor. Bu durum OHAL uygulamalarının halen sürmekte olan bir başka kalıntısına işaret ettiği gibi, idari yetkilerin kötüye kullanılmasına ilişkin çok sayıda İHS'yi etkileyen endişe verici bir eğilimin daha varlığını gösteriyor.

Toplumsal davaları takip eden bilinen bir hukuk bürosu olan Halkın Hukuk Bürosu'nda çalışan bir İHS olan Naim Eminoğlu, avukatlık stajına başladıktan 20 gün sonra, polislin hukuk bürosuna düzenlediği bir operasyonun ardından, birçok başka avukatla birlikte tutuklandı. Eminoğlu Aralık 2019'da serbest bırakıldı ve stajını tamamladı. Daha sonra tek bir gizli tanığın ifadesine dayanılarak altı yıl üç ay hapis cezasına mahkûm edildi. Dava halen Yargıtay'da, temyiz aşamasında.²¹³

Adalet Bakanlığı süren ceza davası nedeniyle Eminoğlu'na avukatlık ruhsatı verilmesine itiraz etti. TBB Adalet Bakanlığı'nın bu kararına dirense de, Adalet Bakanlığı TBB kararına karşı dava açtığı gibi, ruhsata ilişkin yürütmenin de durdurulmasını da talep etti. İHS'nin bu süreçten, Adalet Bakanlığı'nın açtığı davanın kendisine tebliğ edilmesiyle haberi oldu. İHS duruşma talep etmiş olsa da, idare mahkemesi duruşma olmaksızın yürütmeyi durdurma kararı verdi. TBB kanunen uymakla yükümlü olduğu bu karara uymak zorunda kaldı. İHS'nin bölge idare mahkemesine yaptığı itiraz da yeterli gerekçe gösterilmeden reddedildi. Dava halen Danıştay'da, 21 Ağustos 2021 tarihinden bu yana İHS'nin avukatlık mesleğini icra etmesi engelleniyor.

İHS uğradığı tacizin etkilerini şöyle anlatıyor: "Pek çok etkisi oldu, psikolojik olarak da, iş hayatı bakımından da. [Tutuklanmadan önce] 3-4 ay avukatlık yapabildim, 100'ün üzerinde müvekkilim vardı. Soma²¹⁴ gibi toplumsal dosyalar da var. ... Tabii [insan hakları] çalışmalarımıza devam ediyoruz. Hak savunuculuğu ruhsatnameyle olacak iş değil. ... Ama hapishanelere gitmem ve duruşmalarda savunmanlık yapmam engelleniyor. ... Adliyeye girişte sorun yaşıyorsun, vatandaş yerinden giriyorsun, üstünü aramaya başlıyor. ... Vatandaşların avukatlarını seçme hakkı ve adil yargılanma hakkını da etkiliyor. İnsanlar size güveniyor ve avukatınız olmasını istiyor. 40'ın üzerinde insan bana vekalet çıkardı. Ama elektrik keser gibi sicilden sildi baro. ... Ruhsatı gasp edilen başka bir avukata yürütmeyi durdurma talebi bile tebliğ etmemiş idare mahkemesi. ... [Sicilden silindiğinden] haberin olmadan avukatlığa devam etsen bir de TCK'da kamu görevinin usulsüz üstlenilmesi suçundan yargılanacaksın."²¹⁵

Eminoğlu bu taciz biçiminin sosyal ve ekonomik haklarını da ihlal ettiğini ekliyor: "Para kazanma zorunluluğu olan, tanımadığı insanlarla çalışması gereken [ruhsatsız avukatlar] için büyük sorun. Avukatlığın staj zamanı sömürü zaten, sonra işçi avukatlık da sömürü. [Ruhsatın gasp edilince] ya işten çıkarılıyorsun ya da stajyer gibi çalışmaya zorlanıyorsun. Hukuk fakültesi mezunu bir insanın yapabileceği başka iş yok. Savcı yapmıyorsun, akademisyen yapmıyorsun, avukat yapmıyorsun. Seni açlığa mahkûm ediyor, aile ve özel hayat kuramıyorsun."²¹⁶

212 Bu tür idari tacizin nasıl gerçekleştiğine genel bir bakış için bkz. Benan Molu & İdil Özcan, Lawyers Without Licences: Pressures against the Profession of Lawyer after the State of Emergency and Individuals Not Admitted to the Profession, Tahir Elçi Vakfı (Ağustos 2020). Erişim için: [https://www.tahirelcivakfi.org/storage/files/ae36e3a1-90bd-44bf-8817-08321ade8533/Ruhsatsız-Avukatlar---INGILIZCE-\(1\).pdf?utm_source=pocket_mylist](https://www.tahirelcivakfi.org/storage/files/ae36e3a1-90bd-44bf-8817-08321ade8533/Ruhsatsız-Avukatlar---INGILIZCE-(1).pdf?utm_source=pocket_mylist); Joint statement on concerns about access to the legal profession and increasing disbarments of lawyers in Turkey (July 19, 2021). Erişim için: <https://lawyersforlawyers.org/en/concerns-about-access-to-the-legal-profession-and-increasing-disbarments-of-lawyers-in-turkey/>.

213 Ayça Söylemez, Reason for Trainee Solicitor's Arrest: Visiting North Korea, Bianet (18 Ocak 2019). Erişim için: <https://bianet.org/english/law/204610-reason-for-trainee-solicitor-s-detention-visiting-north-korea>; Ayça Söylemez, Arrested Lawyer Behic Aşçı: What Changed in 6 Hours?, Bianet (1 Kasım, 2018). Erişim için: <https://bianet.org/english/law/202240-arrested-lawyer-behic-asci-what-changed-in-6-hours>.

214 13 Mayıs 2014 yılında Manisa, Soma'da gerçekleşen maden patlamasında 301 maden işçisi hayatını kaybetti. Bkz. Bianet, Soma mine explosion: Company owner will serve eight days in prison for every killed miner (8 Nisan 2022). Erişim için: <https://m.bianet.org/english/law/260240-soma-mine-explosion-company-owner-will-serve-eight-days-in-prison-for-every-killed-miner>.

215 6 Şubat 2022 tarihinde İHS ve ruhsatı gasp edilmiş avukat Naim Eminoğlu ile çevrimiçi yapılan 3 numaralı görüşme.

216 Agy.

C. İdari ve Yargısal Tacizin Birbiriyle Bağlantılı Olması

İHS'lere yönelik idari taciz başka her şeyden kopuk bir boşlukta gerçekleşmiyor, yargısal tacizle yakın ilişki içinde ilerliyor. İdari organlar tarafından yapılan işlemler ve uygulanan yaptırımlar, sıklıkla savcılık soruşturmalarına, kovuşturmalara ve mahkûmiyet kararlarına dayanıyor ki KCDP'ye²¹⁷ karşı açılan kapatma davasında dernek yöneticilerinin gözaltına alınmasına atıf yapılması bunun bir örneği. Ancak bunun tam tersi de söz konusu olabiliyor; örneğin TTM²¹⁸ vakasında dernek yöneticilerine yönelik savcılık soruşturması, idari süreçlerden sonra başlatıldı. Barış için Akademisyenler,²¹⁹ Boğaziçi Protestocuları,²²⁰ İHD ile onun yönetici ve üyeleri²²¹ ve eylemlerde gözaltına alındıktan sonra idari para cezası kesilen yüzlerce İHS'nin maruz kaldığı taciz vakalarında görüldüğü gibi, bu iki taciz biçimi sıklıkla iç içe geçiyor. Ruhsatsız Avukatlar örneğinde görüldüğü gibi, hak ihlallerine karşı etkili bir hukuk yolu arayışı içindeki İHS'lerin idare tarafından taciz edilmesine yargı da suç ortaklığı yapıyor.²²² Karalama kampanyaları ve İHS'lerin yaftalanması da idari ve yargısal tacizle yakından ilişkili ve sıklıkla bu iki taciz biçiminin zeminini oluşturuyor. Taciz uygulamaları, bir yandan da, yaftalamanın daha da derinleşmesine yol açıyor. Devlet görevlileri tarafından, "terörizm," "ihamet" ve "casusluk" gibi asılsız ithamlarla yürütülen yoğun karalama kampanyalarının yargıyı etkilediği ve İHS'ların yargılandıkları ceza davalarında aşırı ağır hapis cezalarına çarptırılmasına yol açan iki örnek, Gezi ve Büyükkada davaları. Bu davalar, insan hakları savunuculuğunun etrafına örülen güvenlikleştirici söylemde, karalama kampanyalarının nasıl bir rol oynadığını ortaya koyuyor.²²³

Polis, 26 Nisan 2022'de Gezi Parkı davasındaki mahkeme kararına karşı düzenlenen protesto sırasında İstanbul Çağlayan Adliyesi önünde bekliyor. Mahkeme bir gün önce sekiz hak savunucusunu mahkum etmişti. (Fotoğraf: Ozan Kose/AFP)

217 Bkz. yukarıda "4.Kutu — Tarlabası Toplum Merkezi ve Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu'na açılan kapatma davaları."

218 Agy.

219 Bkz. yukarıda "7. Kutu – Barış için Akademisyenler'e etkili hukuk yolu görünmüyor."

220 Bkz. yukarıda "Toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili idari işlemler ve yaptırımlar."

221 Bkz. yukarıda "Milli Hassasiyetlerimize Bağlı STK'lar' 'Yurtdışındaki Çevrelerle İlişki İçindeki Gruplara' Karşı: Bağımsız STK'ların ve Yabancı Fonların Yaftalanması".

222 Bkz. yukarıda "8. Kutu – Ruhsatsız Avukatlar".

223 TİHV, Türkiye'de Güvenlikleştirme Söylem ve Pratikleri: Bileşenler, İşleyiş ve Sonuçlar (Kasım 2021). Erişim için: https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2021/12/Guvenliklestirme_Soylem_ve_Pratikleri.pdf.

Önceki bölümler idari taciz yöntemlerinin, dolayısıyla bunların etkilerinin, her bir vakanın ve İHS'nin özgül koşullarına göre farklılık gösterebildiğini ortaya koymaktadır. İdari taciz uygulamaları çoğu vakada idari para cezaları veya İHS'lerin çalışma haklarının kısıtlanması yoluyla İHS'leri sindirmeyi veya susturmayı amaçlar; bu durum onların fişlenmesine ve yaftalanmasına yol açabildiği gibi, genel olarak sivil toplum üzerindeki caydırıcı etkiyi de artırabilir. Türkiye'deki çoğu İHS'nin KHK'lar ile kamu görevinden çıkartıldığı, çoğunun giderek daha da kötüleşen ekonomik kriz içinde maddi güçlükler çektiği ve birçok İHS'nin insan hakları alanındaki faaliyetlerini yürütürken, bir yandan da yaşamlarını sürdürmek için birden fazla işte çalıştığı düşünülecek olursa, bu hiç de azımsanacak bir etki değildir. Sivil toplumun ciddi ölçüde kaynak yetersizliğinden muzdarip olması ve sivil toplum alanında çalışan kişilerin proje bazlı hibeler kapsamında iş güvencesinden yoksun olması da idari taciz uygulamalarının ekonomik etkilerini artırır niteliktedir. İdari taciz uygulamaları yargı tacizi ile birleştiğinde ise, hem buna maruz kalan İHS veya STK, hem de genel olarak sivil toplum üzerindeki etkisi katlanarak artar.

Kürt bölgesindeki İHS'lerin ve STK'lar'ın, idari taciz uygulamalarını, batıdakilere kıyasla daha düşük bir tehdit olarak algıladıkları anlaşılıyor. Bunun sebebi yetkililerin Kürt İHS'lere karşı daha çok yargısal taciz uygulamalarını kullanmaları, idari taciz uygulamalarının, kitlesel soruşturmalar ve kovuşturmalara kıyasla, bu bölgede daha tamamlayıcı bir rol oynamaları. Uğradığı taciz halihazırda sürmekte olan Rosa Kadın Derneği'nden bir İHS'ye göre bunun sebebi devletin farklı gruplara baskı uygulamak için farklı taciz biçimleri kullanması ve onların faaliyetlerini, örneğin Kürt bölgelerindeki güvenlik politikaları gibi kendi politikaları doğrultusunda caydırması: "Farklı kişileri sindirmenin yöntemi farklı. Devlet [bölgede idari tacizin] reklamını yapamayacak. ... İdari tacizden şov yapamayacak ki. ... Herkese başka bir sopa. [Batıdaki hak savunucularını] da idari yaptırımla 'terbiye etmeye' çalışıyor."²²⁴ Yargısal tacizin, yıllarca özgürlükten mahrum bırakılma gibi aşırı sonuçları göz önüne alındığında, Kürt İHS'ler idari tacizin etkisini daha az hissediyorlar. Aynı İHS yabancı fonlarla ilgili söylemden etkilenip etkilenmedikleri yolundaki soruya alaycı bir şekilde şu yanıtı verdi: "Hiç aklımıza gelmedi. Biz zaten teröristiz!"²²⁵ Başka bir İHS ise şunu söyledi: "Direkt yargı tacizi var Van'da. ... [Yetkililer] ardından idari tacizle tamamlama ihtiyacı duymuyor."²²⁶

224 17 Şubat 2022 tarihinde Rosa Kadın Derneği'nden Gözde Engin ile çevrimiçi yapılan 9 numaralı görüşme.

225 Agy.

226 17 Şubat 2022 tarihinde ÖHD Van Şubesi ile çevrimiçi yapılan 8 numaralı görüşme.

9. Kutu – JinNews'a erişimin engellenmesi yoluyla yargısal ve idari taciz

Hem idare hem de yargı tarafından bağımsız medya organlarına karşı uygulanan özel bir taciz ve sansür biçimi de, web sitelerine erişimin engellenmesi.²²⁷ Türk hukukundaki çeşitli yasa ve yönetmelikler uyarınca, mahkemeler, sulh ceza hakimlikleri, savcılıklar ve 15'in üzerinde idari organ, web sitelerine ve alan adlarına erişimi engellemeye veya bunlara erişimin engellenmesini talep etmeye ilişkin geniş yetkilere sahip, ve Mart 2022 itibarıyla Türkiye'de 500.000'den fazla web sitesi engellenmiş durumda.²²⁸ Türkiye'de erişimi engellenen son haber örnekleri arasında polis şiddetine, yolsuzluğa, insan kayırmacılığa ve cinsel tacize ilişkin haberler bulunuyor.²²⁹ Dahası, web sitelerinin alan adlarına erişim engellenerek, web sitelerinin tamamına erişim engellenebiliyor ki bu uygulamayla özellikle bağımsız medya kuruluşları hedef alınıyor.²³⁰

2017 yılında, KHK ile kapatılan daha önceki medya kuruluşlarının devamı olarak kurulmuş bir Kürt kadın haber ajansı olan JinNews Nisan 2022'de 43. kez erişim engellenmesine maruz kaldı. JinNews'un Anayasa Mahkemesi'ne yaptığı başvuru hakkında ise henüz karar açıklanmadı.²³¹ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu da haber ajansı hakkında suç duyurusunda bulundu. Ajansın muhabirleri ve editörleri hakkında 50'ye yakın ceza davası açıldı: "Para cezası vermek ve cezalarla sindirmekten ziyade [Kürt basınına yönelik taciz] tamamen kriminalize etmeye yönelik. [Devlet] gazeteci olarak görmüyor seni, her anlamıyla kriminalize ediyor. Sitemizi kapatıyor, gözaltılar ve tutuklamalar çok fazla yaşıyoruz. Gazetecilik yapıyoruz, hak odaklı habercilik yapıyoruz. Ama yargılanmayan arkadaşımız yok neredeyse. ... Toplumda çok ciddi bir sindirme var, bu politikanın en ağır uygulandığı alanlardan biri medya. Kürt ve kadın olarak bunu daha da ağır deneyimliyoruz."²³² Yaşadıkları tacizin etkileri ile ilgili olarak bir JinNews muhabiri şunları söylüyor: "Erişim engelleri kendimizi duyurmamızı engellemesinin yanı sıra her seferinde yeni bir site açtığımız için ciddi bir maliyeti var. ... Motivasyonu etkilese de [bu tacizleri] uzun zamandır yaşıyoruz, mücadele pratiği ve geleneğini göz önünde bulundurunca bunlara yabancı değiliz. Ama sistematik hale geldi."²³³ Muhabir, Kürt gazetecilerle dayanışmanın hem yerel hem de uluslararası düzeyde, özellikle de basın özgürlüğünü izleyen kurumlar tarafından güçlendirilmesi gerektiğini de vurguluyor: "Örneğin başka bir gazeteci gözaltına alındığında daha fazla haber yapıldığını, dayanışma gösterildiğini görüyoruz. Davalarının takip edildiğini, gazeteci kuruluşlarının tepki gösterdiğini görüyoruz. Ama bize gelince sanki bizim yaşadığımız durum normalmiş gibi bir algı geliyor. [Bu nedenle] hem yargı hem devlet baskıyı artırıyor."²³⁴

227 Venedik Komisyonu, Opinion on Law No. 5651 on Regulation of Publications on the Internet and Combating Crimes Committed by Means of Such Publication ("The Internet Law"). CDL-AD(2016)011 (15 Haziran 2016). Erişim için: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)011-e).

228 Yaman Akdeniz & Ozan Güven, Fahrenheit 5651: The Scorching Effect of Censorship, Engelliweb (2020). Erişim için: https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2020_Eng.pdf; Sendika.org, Reklam Kurulu'na "tüketiciyi koruma" bahanesiyle sansür yetkisi (25 Mart 2022). Erişim için: <https://sendika.org/2022/03/reklam-kuruluna-tuketiciyi-koruma-bahanesiyle-sansur-yetkisi-650877/>.

229 Sinem Aydınli & Erol Önderoğlu, B1A Medya Gözlem Raporu Ekim-Kasım-Aralık 2021, Bianet (10 Ocak 2022). Erişim için: <https://bianet.org/1/10/255838-gun-gun-uc-aylik-medya-ifade-ozgurlugu-ihlalleri>; Bianet, Highest number of content removal orders in Turkey target news on corruption, irregularities (27 Ocak 2022). Erişim için: <https://bianet.org/english/media/256872-highest-number-of-access-blocks-in-turkey-target-news-on-corruption-irregularities>.

230 Medya organlarına ait engellenmiş alan adlarına ilişkin bkz. Akdeniz & Güven, yukarıda 228. dipnot.

231 Şerife Ceren Uysal, Jin News Agency: "On the path to truth with a woman's pen" in Turkey Indictment Project, PEN Norway (25 Kasım 2021). Erişim için: https://norskpen.no/wp-content/uploads/2022/03/PEN-Norway-Turkey-Indictment-Project-Report-2021_Eng.pdf; Sibel Yükler, BTK kısıncındaki JinNews, AYM'ye başvurdu, Free Web Turkey (6 Nisan 2022). Erişim için: <https://www.freewebturkey.com/btk-kiscincindeki-jinnews-aym-ye-basvurdu/>. Anayasa Mahkemesi, başka bir web sitesi olan Sendika.org'a erişimin engellenmesinin basın özgürlüğü ihlali olduğuna ilişkin bir karar açıkladı; karar sitenin engellenmesinden beş yıl sonra açıklandı. Ali Ergin Demirhan Başvurusu, Başvuru no. 2015/16368 (11 Mart 2020). Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/16368>.

232 8 Şubat 2022 tarihinde JinNews ile çevrimiçi yapılan 4 numaralı görüşme.

233 Agy.

234 Agy.

Özellikle terörizm ile ilgili yasal düzenlemelere atıf yapan 7262 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından Kürt İHS'ler STK'lara kayyım atanması veya bunların kendi arzuları hilafına feshedilmesi ihtimalinden özel bir endişe duyuyorlar. Darbe girişiminin ardından bölgedeki birçok STK KHK ile kapatıldı. İdari tacizi yargısal tacizin takip ettiği başka bir örnek vakada, İHS'lerin KHK ile kapatılan Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği'ne üyelikleri, daha sonra yapılan ceza yargılamalarına sözde suç teşkil eden davranış delili olarak dahil edildi.²³⁵

7262 sayılı Kanun, yöneticileri terör suçlarından yargılanan derneklerin yargı tacizinin ardından kayyım atanarak veya faaliyetleri durdurularak idari tacize de uğramalarının zeminini hazırladığı için, özellikle endişe verici. Yargının bir kurumun yasa dışı olduğuna karar verdikten sonra bölgedeki diğer kurum ve İHS'leri de sistematik olarak kriminalize etme konusundaki sicili göz önüne alındığında, bu endişe daha da artıyor. Kürt hakları gruplarının çatı örgütü olan Demokratik Toplum Kongresi'nin kriminalize edilmesinin ardından gelen yargısal taciz dalgası bunun önemli bir örneği.²³⁶ Bölgeden bir İHS şöyle dedi: "Yönetimdeki herkes [yasadışı örgüte] üyelikten yargılanıyorsa, nasıl ki DTK'yi şu an terör örgütü olarak görüyorsa, bize de aynısını yapabilir."²³⁷

10. Kutu – Rosa Kadın Derneği'ne yönelik halen sürmekte olan yargısal ve idari taciz²³⁸

Kürt bölgesindeki kadın örgütlerinin KHK ile kapatılmasının ardından Diyarbakır'da kurulan Rosa Kadın Derneği, Mayıs 2020'den bu yana sürekli yargısal ve idari taciz altında.²³⁹ Rosa'nın yönetici ve üyelerinin keyfi olarak gözaltına alınması ve tutuklanmasına ek olarak, dernek ofisi polis tarafından iki defa arandı ve 2020 yılında dernek kayıtlarına el konuldu. Derneğin banka hesapları da MASAK tarafından iki ay boyunca donduruldu.

Rosa ayrıca 2021'de idari denetim geçirdi. Bir Rosa üyesi, denetime giden süreci tarif ediyor: "İdari denetim geleceği haberiyle biz teyakkuza geçtik. Her gün eksiğimiz var mı diye [Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü'nden] bilgi alıyoruz, eksik olmasın diye, ki bazı yerleri de toparlayamıyorsun. [Para cezası] ödeyeceğiz mecbur diye düşünüyorduk. Bir de astronomik cezaları duydukça... Zaten Rosa'yla bir derterli var belli, bunu da yaparlar."²⁴⁰ Denetim, Rosa'ya yönelik sürmekte olan yargı tacizi nedeniyle daha da karmaşık bir hal almış: "Bizde süreç ters gelişti. [2020'de gerçekleşen polis operasyonu sırasında el konulan dernek kayıtlarının] içinde dernek defterleri ve hatta proje evrakları da vardı. Önce savcılık tarafından el konuldu, savcılıktan örnek alıp iade etmelerini istedik çünkü [Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü'ne] sunmamız gerekiyor, ama vermediler. Mahkeme de vermedi. Dolayısıyla evrak tamamlama şansımız olmadı. ... Ta ki denetçiler Ankara'dan geldiğinde onlara bildirdik, onlar mahkemeden istedi, o zaman görebildik nerede kaldığımızı [kayıtlarda]."

235 Bkz. "Closure of Associations" yukarıda 7. dipnot. Anayasa Mahkemesi'nin yasal bir örgüte üyeliğin veya bunun faaliyetlerine katılmanın başvuruçunun terör örgütü üyesi olmak suçundan aldığı mahkûmiyet kararında delil olarak kullanılmasının örgütlenme özgürlüğünü ihlal ettiğine ilişkin bir kararı var. Anayasa Mahkemesi, Ahmet Urhan Başvurusu, Başvuru No. 2014/13961 (9 Ekim 2019). Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/13961>; Tüncay Yıldız ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru No. 2014/12717 (8 Ocak 2020). Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/12717>; Hakan Yılmazöz Başvurusu, Başvuru No. 2017/37725 (3 Ocak 2020). Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/37725>. Buna rağmen, Dr. Selim Ölçer Ekim 2021'de Sarmaşık Derneği'nde yöneticilik yaptığı için "terör örgütüne bilerek ve isteyerek yardım etmek" suçundan 2 yıl 1 ay hapis cezasına çarptırıldı. Sessiz Kalma, Selim Ölçer. Erişim için: <https://www.sessizkalma.org/en/defender/selim-olcer>.

236 Ayrıntılar için bkz. yukarıda 7. dipnotta, 78. dipnot.

237 17 Şubat 2022 tarihinde Rosa Kadın Derneği'nden Gözde Engin ile çevrimiçi yapılan 9 numaralı görüşme.

238 "Box #4 – Judicial Harassment of Rosa Women's Association", yukarıda 4. dipnot.

239 Agy., Gözlemevi, Türkiye: Arbitrary detention of WHRDs and judicial harassment of Rosa Women's Association (27 Mayıs 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-arbitrary-detention-and-judicial-harassment-of-rosa-women-s>; Gözlemevi, Türkiye: Multiple arbitrary detentions in Diyarbakır (30 Haziran 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-multiple-arbitrary-detentions-in-diyarbakir>; Gözlemevi, Türkiye: Arbitrary detention and judicial harassment of several women's rights defenders in Diyarbakır (24 Temmuz 2020). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-arbitrary-detention-and-judicial-harassment-of-several-women-s>; Gözlemevi, İHD ve TİHV, Türkiye: Arbitrary arrest of women's rights defenders in Diyarbakır (30 Mart 2022). Erişim için: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-arbitrary-arrest-of-women-s-rights-defenders-in-diyarbakir>.

240 17 Şubat 2022 tarihinde Rosa Kadın Derneği'nden Gözde Engin ile çevrimiçi yapılan 9 numaralı görüşme.

... Gelen denetçiler ince eleyip sık dokumuşlar. Rutin denetim dediler ama hakkımızda yürütülen süreçlerden tamamen haberdarlardı." ²⁴¹ Üyelik durumu bildiriminin zamanında yapılmaması nedeniyle küçük bir idari para cezası uygulanmış ki bu gecikmenin sebebi de o sırada, aralarında Rosa'nın olduğu kurumlara karşı sürmekte olan polis operasyonlarıymış, zira söz konusu bildirim yapmaktan sorumlu kişi bu operasyonlarda hedef alınan şüphelilerden biriymiş. İHS şunları ekliyor: "Bize gerekli şeyleri [yargı taciziyle] yaptıkları için idari süreçlerle bizi yormadılar. [Dernekte] herkes KHK'lı, herkes işsiz. Zaten idari tacize maruz kalmış kişiler. Bir de şimdi kişinin adına ceza kesilecek, bunu [örgüt olarak] biz ödemeliyiz. Bayağı bir strese girdik. Herkes o denetimi bekledi bir süre. ... Böyle bir [fahiş] para cezası olursa felç oluruz zaten, bu kaynağı yaratmamız gerekirdi ve o da bir gün iddianame olarak gelebilirdi. Bu parayı insan hakları örgütleriyle [maddi olarak] dayanışan örgütlere başvurarak alırdık. O zaman onlarla bizim bağımızı kurabilir, belki onları kriminalize edecek. Bu terörün finansmanı diye muğlak bıraktığı kanun maddesi böyle bir sarmal yaratıyor."²⁴² Bu alıntılar devletin Kürt bölgesindeki güvenlikçi politikalarından etkilenen çeşitli taciz biçimlerinin İHS'lere çeşitli yönlerden baskı uygulayarak onları susturmak için nasıl kullanıldığına ilişkin net bir tablo ortaya koyuyor.

241 Agy.

242 Agy.

V. Sonuçlar ve Tavsiyeler

A. Sonuçlar

Bu raporda Türkiye'deki İHS'leri ve STK'ları sindirmek ve susturmak amacıyla kullanılan idari taciz uygulamalarının, diğer taciz biçimleri kadar görünür olmasa da, ilgili STK ve İHS'ler üzerindeki etkileri ve genel olarak sivil toplum üzerindeki caydırıcı etkisi sebebiyle, dikkate alınmaya değer olduğu tezi ileri sürülmüştür. İHS'leri ve STK'ları taciz etmek amacıyla idare tarafından kurulan ve (kötüye) kullanılan mevzuat çerçevesi, devletin, OHAL yetkilerini, hukuki bir dayanak veya belirlilik olmamasına karşın OHAL'den çok sonra bile kullanmaya devam ettiğini ortaya koyuyor. Yetkililerin bu mevzuat çerçevesini keyfi olarak ve genellikle siyasi saiklerle uygulaması, STK'ların ve İHS'lerin toplanma ve örgütlenme özgürlükleri ile ifade özgürlüklerini haksız yere kısıtlıyor. Türkiye'de hukukun üstünlüğü alanında görülen dramatik gerileme bağlamında, idarenin yetkilerini kötüye kullanması karşısında İHS'ler ve STK'lar başvurabilecekleri etkili bir hukuk yolu da genellikle bulamıyorlar.

Taciz uygulamaları, sivil toplum alanının geçtiğimiz birkaç yıl içinde giderek artan ölçüde daraldığı bir bağlamda gerçekleşiyor. Bu daralmayı mümkün kılmak için kullanılan araçlar arasında doğrudan kısıtlamalar, STK üyelerinin hedef gösterilmesi, kamusal alana giderek artan ölçüde kutuplaştırıcı ve taciz uygulamalarını doğrudan teşvik etmese bile meşru göstermeye çalışan bir söylemin hâkim kılınması ve diğer devlet ve devlet-dışı aktörlerin saldırıları sayılabilir.

İHS'leri ve STK'ları hukuka uygun faaliyetleri nedeniyle hedef alan ve hem devlet görevlileri hem de hükümet yanlısı ve sağcı medya organları tarafından yürütülen karalama kampanyaları, sivil toplumun kamuoyu nezdinde yaftalanmasına yol açtığı gibi, idarenin elindeki hukuki, idari ve mali mevzuat çerçevesini kullanarak, sivil topluma baskı uygulaması için gerekli koşulları da oluşturuyor. Uluslararası fonlardan kaynak kullanan İHS'lere, STK'lara ve medya kuruluşlarına karşı giderek artan ölçüde saldırganlaşan söylemler, bu kuruluşların halihazırda zaten sınırlı olan kaynakları göz önüne alındığında, hem sivil toplumun önemli faaliyetlerini yürütebilmesi konusunda başka bazı güçlükler doğuruyor, hem de yabancı fonlardan kaynak arayabilecek diğer kuruluşlar üzerinde caydırıcı bir etki yaratıyor ve böylece onların kaynak arama ve kullanma özgürlüğünü ihlal ediyor ki, örgütlenme özgürlüğünün temel bileşenlerinden biri de bu özgürlük. Bu iklim, yabancı fonlardan kaynak kullananlara kayıt yaptırma, raporlama ve kamuoyunu aydınlatma yükümlülükleri getiren, bunların yerine getirilmemesi durumunda hapis cezası öngören ve yasalaşması halinde medya organları ile birlikte muhtemelen STK'lar için de bir tehdit oluşturacak bir yasa teklifinin sunulmasıyla birlikte daha da ağırlaştı.

İdari taciz uygulamalarını, İHS'ler ve STK'lar için geçerli, değişik kanun ve yönetmeliklere dağılmış, karmaşık bir mevzuat çerçevesi mümkün kılıyor. Bu çerçeve bir yandan idareye değişik yetkiler tanıırken, bir yandan da sivil toplum aktörlerini öngörülmesi son derece güç idari ve genellikle cezai yaptırım riskleriyle karşı karşıya bırakıyor. Türkiye'deki dernek ve vakıfları düzenleyen ve çeşitli kayıt tutma ve beyan yükümlülükleri içeren yasal düzenlemeler, hukuki belirlilik ilkesini olumsuz etkilediği gibi, sivil toplumu cesaretlendiren bir iklimin yaratılması veya insan haklarının savunulması için hiç de elverişli olmayan bir külfet doğuruyor. Kapasite, kaynak ve teknik uzmanlık eksikliği göz önüne alındığında, bu yükümlülükler birçok STK'nın mevzuata tam olarak uymasını neredeyse imkansız hale getiriyor. Sivil toplum tarafından özellikle 7262 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra ciddi bir tehdit olarak algılanan idari denetimler, orantısız para cezaları ve hatta kapatma davası açmak gibi yaptırım tehditleriyle, idarenin STK'lara baskı yapmasının yolunu açıyor. 7262 sayılı Kanun'un, derneklere kayyım atanması ve bunların feshedilmesiyle ilgili olarak terörle mücadele mevzuatına atıf yapması, özellikle Kürt bölgesindeki çok sayıda İHS'nin, aynı mevzuat çerçevesinde zaten taciz edilmekte olduğu düşünüldüğünde, önemli bir caydırıcı etkiye sahip ve sivil toplum faaliyetlerini terörizm ile ilişkilendirerek, bu tür faaliyetlerin daha da fazla yaftalanmasına katkı yapıyor.

Toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü kullanan İHS'ler, OHAL uygulamalarının devamı niteliğindeki (genellikle fahiş miktarlara tekabül eden) para cezalarıyla, kamu görevinden ihraçla, mesleğin icrası için gerekli ruhsatın verilmemesiyle, disiplin soruşturmalarıyla ve ilgili mevzuat kapsamındaki diğer yaptırımlarla hedef alınıyorlar. Bu yaptırımlar İHS'lerin fişlenmesine yol açabildiği gibi, hem ilgili bireyler, hem de onların aileleri üzerinde ciddi psikolojik ve maddi etkiler de yaratabiliyor. Bu tür tacizler, başka insanları da toplanma ve örgütlenme özgürlüklerini kullanmaktan, sivil toplum faaliyetlerine katılmaktan, özellikle de insan hakları alanında çalışmaktan caydırabiliyor.

İdari taciz genellikle tek başına bir saldırı biçimi olarak değil, yargı taciziyle yakın ilişki içinde kullanılıyor. İdare bir ceza mahkemesi kararı veya hatta açılmış bir soruşturma, kovuşturma veya gözaltı üzerine işlem yapabilirken, idari işlemlere ve yaptırımlara itiraz etmek için mevcut bulunan hukuk yolları etkin sayılabilmeleri için gerekli uluslararası standartları çoğu zaman karşılamıyorlar. İdari taciz yoluyla uygulanan ağır mali baskılar da, güvencesiz çalışma koşullarında ve Türkiye'deki ekonomik krizin ağırlaştığı bir ortamda zaten maddi güçlüklerle karşı karşıya olan İHS'leri, korkutarak sindirmeyi amaçlıyor.

Terör mevzuatı çerçevesinde kitlesel ceza davalarıyla karşı karşıya kalan, dolayısıyla bunlarla kıyaslandığında idari tacizi çok da büyük bir tehdit olarak algılamayan Kürt İHS'ler bakımından idari taciz genellikle yargısal tacizin tamamlayıcısı niteliğinde. Yine de, bu idari tacizin azımsanmasına yol açmamalı. Bölgede, OHAL döneminde onlarca STK'nın kapatılmış olması, adli prosedürlere ek olarak idari taciz uygulamalarının da büyük bir yıkım getirebileceğini açık bir şekilde hatırlatıyor. Kürt bölgesinde belli örgütlerin kriminalize edilmesinin ardından terör suçlarından dava açmanın ne kadar kolay olduğu ve 7262 sayılı Kanun'un kayıym atanması ve kapatma davaları için gerekli zemini hazırlamış olduğu düşünüldüğünde, bu husus özellikle önem taşıyor.

Türkiye'deki sivil toplum aktörleri, olağan zamanlamada Haziran 2023'te yapılacak meclis ve cumhurbaşkanlığı seçimleri yaklaştıkça İHS'lere ve muhaliflere yönelik baskıların artacağını düşünüyorlar. Bu kaygılar, İHS'lerin geçtiğimiz günlerde Gezi davasında aldığı mahkûmiyet kararları nedeniyle daha da arttı. STK'ları daha sık denetime tabi olacak risk gruplarına sokan, şeffaf olmayan idari süreçler; dernekler hakkında açılan son kapatma davaları; fahiş idari para cezaları; ve idarenin diğer suistimalleri göz önüne alındığında, seçime giden süreçte İHS'leri sindirmek için idari taciz uygulamalarının, diğer baskı yöntemlerinin yanı sıra, giderek daha fazla kullanılacağı anlaşılıyor. Kürtler, kadınlar, LGBTİ+'lar veya mülteciler gibi zaten ötekileştirilmiş gruplara ait İHS'ler ile çevre ve işçi hakları alanında çalışan İHS'ler özellikle risk altında bulunuyor.

Bu dizideki önceki raporlarda gözlemlendiği ve bu çalışmadaki katılımcılar tarafından da teyit edildiği gibi, Türkiye'deki sivil toplum kendini, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve insan haklarının Türkiye'de geldiği hale kıyasla, kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarına daha yüksek bir öncelik veren uluslararası toplum tarafından terk edilmiş hissediyor. AB ile Türkiye arasında yapılan göç anlaşması yalnızca mültecilere yönelik ciddi insan hakları ihlallerine yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda AB'yi ve üye devletleri Türkiye ile ilişkilerinde insan hakları sorunlarını gündeme getirmekten de alıkoymuyor ve bu yönüyle Türkiye'deki sivil toplum tarafından ele alınması gereken en acil sorun olarak görülüyor.²⁴³ AB ve üye devletlerin, ticaret veya gümrük gibi alanlardaki işbirliğini, insan haklarına saygı ve İHS'lerin korunması koşuluna bağlayarak, Türkiye hükümetini etkileme ve bu gidişi tersine çevirmeye yardımcı olma konusunda hala bir şansları var. Bununla birlikte, diğer şantaj araçlarıyla birlikte göç anlaşması da ortadan kaldırılmadığı sürece AB'nin ve üye devletlerin Türkiye'deki insan hakları konusundaki etkileri muhtemelen sınırlı kalacaktır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının ardından oluşan jeopolitik bağlam ve Türkiye'nin NATO içindeki rolü, durumun daha da kötüleşmesi riskini beraberinde getiriyor zira Batılı güçler bölgede istikrarı sağlamak için Türkiye hükümetine giderek daha fazla bağımlı hale gelebilir ve bu da onları Türkiye'nin baskıları karşısında daha savunmasız bırakabilir.

243 Üyelik müzakereleri, ülkede bozulan durum ve demokrasi alanında yaşanan ciddi gerileme nedeniyle altı yıl aşkın bir süredir dondurulmuş olsa da, Türkiye hala AB üyeliğine aday bir ülkedir.

Dahası, uluslararası fonlardan ve özellikle de AB fonlarından yararlanan her İHS, AB çıkarlarının sözcülüğünü yapmak ve AB-Türkiye anlaşmasını desteklemekle damgalanıyor, bu da yabancı fonlar etrafına örülen caydırıcı söylemi ve yaftalamayı körüklüyor. Başka bir deyişle, AB ile Türkiye arasında yapılan göç anlaşması gibi uluslararası anlaşmalar yüzünden, Türkiye'de sivil toplum hedef gösteriliyor ve diğer uluslararası fonlarla birlikte, Türkiye'ye göç anlaşması kapsamında ayrılan fonlardan da yararlanmaktan caydırılıyor, zira yabancı fonlar etrafına örülen saldırgan söylem fon kaynakları arasında bir ayırım yapmıyor. Bu, devlet tarafından kamu kaynaklarından yararlandırılmayan ve genellikle yardım toplamalarına da izin verilmeyen bağımsız STÖ'ler için ciddi bir sorun, zira söz konusu STÖ'lerin önemli bir kısmı ciddi anlamda yetersiz kaynaklara sahip ve çoğu zaman AB fonları dışındaki kaynaklara da erişemiyorlar.

Göç anlaşmasının yalnızca varlığı bile mülteci hakkı savunucularının anlaşmanın kendisine karşı aldıkları tavırdan bağımsız olarak, taciz uygulamalarıyla hedef alınmalarını etkiliyor. Mültecilerin, uluslararası hukuku açıkça ihlal edecek şekilde, "kitlesel olarak geri gönderilmesini" vaat eden neredeyse tüm muhalefet partileri ve sağcı politikacılar tarafından körüklenen yabancı düşmanlığı ve ırkçılık, buna itiraz eden her İHS'yi bir tehdit ve taciz hedefine dönüştürmüş durumda. Bu durum, uluslararası toplumun Türkiye hükümeti ile makro düzeydeki etkileşiminin, Türkiye'deki İHS'lerin ve sivil toplumun yaftalanması üzerinde nasıl doğrudan bir etkisi olduğuna işaret ettiği gibi, fon tahsisinin artırılmasının tek başına bir çözüm teşkil etmediğini de gösteriyor. Türkiye'deki sivil toplumun insan hakları faaliyetlerini desteklemek için AB tarafından sağlanan fonlara çok ihtiyaç duyulsa da, bu fonlar halihazırda STK'ların ve İHS'lerin hedef gösterilmesine zemin hazırlıyor ve AB ve üye devletler, uluslararası insan hakları yükümlülüklerine kıyasla, güvenliğe ve sınır kontrolüne daha yüksek öncelik veren bir göç politikası ve dış politika izlemeye devam ettiği sürece de, bu durum değişmeyecek.

Daha geniş bir bağlamdaki bu meseleleri akılda tutan ve bu çalışmanın bulguları ile katılımcılar tarafından dile getirilen taleplere dayanan, Türkiye Hükümeti ile BM, Avrupa Konseyi, AB, AGİT, uluslararası bağışçılar ve uluslararası STK'lar dahil olmak üzere uluslararası aktörlere yönelik aşağıdaki tavsiyeler, dizinin daha önceki iki bölümünde incelenmiş taciz biçimlerine ek olarak, idari taciz sorununu ve bu sorunun söz konusu kişiler ve örgütler, daha geniş anlamda sivil toplum ve genel olarak Türkiye'deki insan hakları durumu üzerindeki etkilerini ele almayı amaçlıyor. Daha önceki iki raporda²⁴⁴ dile getirilen tavsiyeleri kısmen tekrarlayan ve onlarla birlikte okunması gereken bu tavsiyelerde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkının güvence altına alınması, insan haklarının savunulması ve demokrasi ile hukukun üstünlüğünün geliştirilmesi için elverişli bir ortamın yaratılması amaçlarına yönelik bir dizi öneri sıralanıyor.

B. Tavsiyeler

a. Türkiye Hükümeti'ne

- Sivil toplumun ve İHS'lerin, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve temel hakların korunmasında oynadıkları temel rolü kabul eden ve onların korunmasını sağlayan, elverişli bir hukuki, kurumsal ve idari ortam sağlanmalıdır;
- Sivil toplum aktörlerini ve İHS'leri alenen yaftalamaktan, gayrimeşrulaştırmaktan veya itibarsızlaştırmaktan her ne olursa olsun kaçınılmalı ve toplumsal cinsiyetleri, etnik kökenleri, dinleri, cinsel yönelimleri, cinsiyet kimlikleri ve diğer faktörler nedeniyle ötekileştirilenler başta olmak üzere sivil toplum aktörleri ve İHS'lere karşı devlet görevlileri veya devlet dışı aktörler tarafında yürütülen tüm yaftalama girişimlerinin üzerine eğilmelidir;

244 Yukarıda 4. ve 7. dipnotlar.

- Sivil toplum aktörlerinin ve İHS'lerin toplanma ve örgütlenme ile ifade özgürlüğü haklarını meşru ve barışçıl bir şekilde kullandıkları için her ne şekilde olursa olsun taciz edilmesine, idari düzeyde dahil olmak üzere derhal son verilmeli ve bunların sivil toplum ve insan hakları faaliyetlerini engellenmeden ve keyfi idari prosedürler, denetimler ve yaptırımlarla hedef alınmaktan korkmadan sürdürebilmeleri her koşul altında sağlanmalıdır;
- FATF tavsiyeleri kapsamında getirilenler ve diğer önlemler de dahil olmak üzere dernek ve vakıflara yönelik idari denetim ve para cezalarını kötüye kullanmaktan kaçınılmalı; STK'ları taciz etmek amacıyla kapatma davalarının kullanılmasına son verilmeli; ve STÖ'lerin uğradıkları tacize itiraz edebilecekleri, bu tacizden kaynaklanan maddi zararları, itibar kayıpları ve diğer zararları için onarım alabilecekleri etkili iç hukuk yollarına erişimleri sağlanmalıdır;
- Muhalefet yapmanın ve sivil toplum faaliyetlerine katılmanın kriminalize edilmesine veya yaptırıma tabi tutulmasına izin veren ve sivil toplum aktörleri ile İHS'lerin idari tacize uğramasına yol açan, başta Terörle Mücadele Kanunu olmak üzere yerel mevzuattaki tüm hükümler yürürlükten kaldırılmalı; başka kurumlarla birlikte Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ve Birleşmiş Milletler Özel Prosedürleri tarafından da tavsiye edildiği üzere, Terörle Mücadele kanunu değiştirilmeli ve terör suçları ilgili mevzuatın yanlış yorumlanmasına ve kötüye kullanılmasına izin vermeyecek açıklıkta tanımlanmalıdır;
- 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun ile 2021 yılına ait Dernekler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'tekiler başta olmak üzere, yetkililerin, derneklerin yönetim organları katılmaya dair kısıtlamalar, faaliyetlerin durdurulması, derneklere kayyım atanması, hukuki dayanağı olmayan ölçütler temelinde idari denetimlerin sıklığının artırılması ve fahiş idari para cezaları gibi yöntemlerle, sivil toplum faaliyetlerini ve örgütlenme özgürlüğünü keyfi olarak kısıtlamasına izin veren iç hukuktaki tüm hükümler yürürlükten kaldırılmalıdır; 2020 yılında bir torba yasa ile Dernekler Kanunu'na eklenen ve derneklere üyeliklerin bildirilmesini öngören hüküm ile, Yardım Toplama Kanunu'nun tüm kaynak geliştirme faaliyetlerini izne tabi kılan hükümleri değiştirilmeli ve örgütlenme özgürlüğünün asli bir unsuru olan kaynak arama ve alma özgürlüğünü haksız yere kısıtlamayan, daha az müdahaleci kurallar getirilmelidir;
- Yabancı Kaynaklardan Fonlanan Bazı Faaliyetler Hakkında Kanun Teklifi reddedilmelidir; ve yurt dışından kaynak kullanan sivil toplum örgütlerinin, İHS'lerin ve medya kuruluşlarının yaftalanmasını artıran, bunların faaliyetlerini haksız yere kısıtlayan, yabancı fonlarla ilgili başka kanun tekliflerinin sunulmasından kaçınılmalıdır;
- Şeffaf ve açık prosedürler izlenerek dağıtılan kamu kaynakları ve bireysel ve özel bağışçılar tarafından sağlanan kaynaklar da dahil olmak üzere, sivil toplum kuruluşlarının ve İHS'lerin ulusal ve uluslararası düzeyde kaynaklara erişimi sağlanmalıdır; Türkiye'deki yasal düzenlemelere uygun olarak yabancı kaynaklardan fon kullanan sivil toplum örgütleri ve medya kuruluşlarının yaftalanması ve hedef gösterilmesi durdurulmalı ve bunların yurt dışından engellenmeden ve misillemeye uğrama korkusu yaşamadan fon kullanabilmesi sağlanmalıdır;
- Dernekler Kanunu, Vakıflar Kanunu, Yardım Toplama Kanunu, vergi mevzuatı ve STK'lar için geçerli diğer mevzuatta değişiklik yapılarak, dernek ve vakıfların kayıt tutma ve beyan yükümlülükleri, bunların sivil toplum örgütleri üzerindeki kümülatif etkileri de göz önüne alınarak basitleştirilmeli, ve hak temelli STK'lara kamu yaranı statüsü verilmesi gibi lehte düzenlemeler ayırım gözetmeksizin uygulanmalıdır;
- İHS'leri, barışçıl protesto gösterilerine uygulanan idari para cezaları ile kamu görevinden ihraç etme, mesleğin icrası için gerekli ruhsatı vermeme ve disiplin prosedürleri de dahil olmak üzere İHS'lerin çalışma haklarını kısıtlayan misilleme niteliğindeki idari işlemlerle hedef almak amacıyla kanuni düzenlemelerin kötüye

-
- kullanılmasına son verilmeli; barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğüne her zaman saygı gösterilmesi sağlanmalı; İHS'lerin hukuka aykırı idari işlemler ve kendilerine karşı alınan idari önlemlerden kaynaklanan maddi ve diğer kayıp ve zararları tazmin ve telafi edilmeli; kamu görevinden ihraç edilenler derhal görevlerine iade edilmeli; İHS'lerin mesleklerinin icrası için gerekli ruhsatları geri verilmeli ve hukuka aykırı disiplin prosedürleri işletilerek yöneltilen suçlamalardan aklanmaları sağlanmalıdır;
- OHAL döneminde yayınlanan KHK'ların olağan hukuka dahil edilmiş tüm hükümleri, özellikle de sivil toplum örgütlerinin kapatılması ile ilgili olanlar ile kamu görevlilerinin "terör örgütleriyle iltisaklı ve irtibatlı oldukları" iddiasıyla ihraç edilmelerini düzenleyen hükümler yürürlükten kaldırılmalı; bu hükümler uyarınca kamu görevinden çıkartılan kişiler, kamu görevinden çıkartılmadan evvelki görevlerine iade edilmelidir;
 - Türkiye'den süresiz bir davet almış olan BM Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü'nün bir ülke ziyareti yapması sağlanmalı; ve Türkiye'deki sivil toplumunun durumunun kapsamlı bir şekilde incelenmesi için raportörle etkin bir işbirliğine girilmelidir; bu incelemede başka hususlarla birlikte, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına saygı ile, 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun'un ve idari tacizin sivil toplum örgütlerinin ve İHS'lerin üzerindeki etkileri özellikle ele alınmalıdır;
 - İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü de dahil olmak üzere ilgili BM Özel Prosedürlerine süresiz bir davet gönderilmeli ve İHS'lerin ve sivil toplum aktörlerinin faaliyetlerine ve haklarına yönelik, kanunlardan veya uygulamalardan kaynaklanan ve BM Özel Prosedürlerinin görev alanlarına giren kısıtlamaların kaldırılması için, BM özel raportörleriyle etkin bir şekilde iş birliği yapılmalıdır.

b. Uluslararası Aktörlere

Birleşmiş Milletler'e Tavsiyeler:

İnsan hakları savunucularının durumu; barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakları; görüş ve ifade özgürlüğü hakkının korunması ve geliştirilmesi ve; terörle mücadelede insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi özel raportörleri de başta olmak üzere, BM Özel Prosedürleri'ne:

- Türkiye'deki sivil toplumun ve İHS'lerin durumu, özellikle de bunların örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü ile insan haklarını savunma haklarını kullanırken yaşadıkları idari tacizler gibi güçlükler hakkında sivil toplum örgütleri tarafından yazılan raporlar dahil olmak üzere bağımsız kaynaklar dikkate alınmalı; dikkatlerine gelen her türlü kötüleşmeye veya taciz vakasına, resmi açıklamalar vasıtasıyla ve/veya Türkiye Hükümeti'ne hem özgül vakalar, hem de ihlal ve taciz iddialarına ilişkin daha geniş kaygılar hakkında yazarak ve dile getirilen tavsiyelerin yerine getirilip getirilmediğini takip ederek, tepki verilmelidir;
- 7262 Sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun ile ilgili olarak daha önce kamuoyuna yapılmış açıklamanın takibi yapılmalı; söz konusu kanunun uygulanmasına ilişkin bilgi ve veriler sorulmalı; ve kamuoyuna yapılan açıklamada ana hatlarıyla belirtildiği üzere, sivil toplum faaliyetlerinin özgürce yürütülmesini teminat altına alacak önlemler alması yönündeki yükümlülüğü, Türkiye hükümetine, bu kanunun uygulanması bağlamında, bir kez daha hatırlatılmalıdır;
- 7262 Sayılı Kanun gibi, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadeleyi amaçlayan

herhangi bir kanun teklifi veya politikanın, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü hakları ile insan haklarını savunma hakkı başta olmak üzere, temel insan hak ve özgürlüklerine ilişkin uluslararası standartlara uyması ve bu hakların kullanımını zedelememesi gerektiği, Türkiye Hükümeti'ne hatırlatılmalıdır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'ne:

- Türkiye'de örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü haklarına ve insan haklarını savunma hakkına saygı durumu ile idari taciz uygulamaları da dahil olmak üzere bu haklara yönelik ihlal ve kısıtlamaların sivil toplum ve İHS'ler üzerindeki etkileri izlenmelidir.

Avrupa Konseyi'ne Tavsiyeler:

Parlamentar Meclisi'ne:

- Türkiye'de daralan sivil alan gündemde tutulmalı ve mevcut yasaların, politikaların ve uygulamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve İHS'lerin faaliyetleri, özellikle de bunların örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla, durum izlenmeye devam edilmeli, bu kapsamda sivil alana ilişkin, özellikle sivil toplum aktörlerine ve İHS'lere yönelik idari tacizlerle ilgili yeni kararlar alınmalı, bu konularda özgül tavsiyelerde bulunulmalı ve daha önce alınmış kararların takibini yapılmalıdır; ve Türkiye de dahil olmak üzere Avrupa Konseyi üyesi tüm ülkelerdeki İHS'lerin durumu üzerine bir takip notu yayınlanmalıdır.²⁴⁵

Bakanlar Komitesi'ne:

- Türkiye'de daralan sivil alan gündemde tutulmalı ve idari taciz uygulamaları da dahil olmak üzere, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve İHS'lerin işleyişi üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla, durum izlenmeye devam edilmelidir; ve Avrupa Konseyi'nin diğer organları ve diğer uluslararası örgütlerle birlikte, sivil toplum aktörlerine ve İHS'lere yönelik idari tacizlere odaklanan kararlar alınmalıdır;
- Örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü hakları ile, diğer temel hakların idari veya diğer tür taciz uygulamalarıyla ihlal edildiğini tespit edenler de dahil olmak üzere, İHS'lerin davaları ile ilgili İHAM kararlarına uyulup uyulmadığının izlenmesine devam edilmelidir.

İnsan Hakları Komiseri'ne:

- İdari taciz uygulamaları ile 7262 Sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun'un etkilerine odaklanılarak, toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlüğü de dahil olmak üzere sivil toplumla ilgili durumun

245 Parliamentary Assembly Committee on Legal Affairs and Human Rights, Situation of human rights defenders in Council of Europe member states, AS/Jur (2022) 01 Rev (28 Şubat 2022). Erişim için: <https://assembly.coe.int/LifeRay/JUR/Pdf/DocsAndDecs/2022/AS-JUR-2022-01-EN.pdf>.

düzenli olarak izlemesine devam edilmeli, ve sivil toplumun ve İHS'lerin idari veya başka şekillerde taciz edildiği özgül vakalarla ilgili olanlar da dahil olmak üzere, bu konuyla ilgili özgül tavsiyeler içeren kamuoyu açıklamaları yayınlanmalıdır;

- Türkiye'de sivil toplumun ve İHS'lerin içinde faaliyet gösterdikleri durumu ve örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlükleriyle ilgili olarak, idari taciz uygulamaları da dahil olmak üzere yaşadıkları güçlükleri belgelemek amacıyla Türkiye'ye 2019 yılında yapılan ülke ziyaretinin ve bu ziyaretin ardından yayınlanan raporda yer verilen tavsiyelerin takibi yapılmalıdır.

Tüm Avrupa Konseyi organlarına:

- Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerin Avrupa standartlarına uygunluğu konusunda STK Hukuku Uzmanlar Konseyi²⁴⁶ tarafından yapılan değerlendirmeler izlenmeli ve Türkiye Hükümeti'nin bu değerlendirmelere uyup uymadığının takibi yapılmalıdır.

Avrupa Birliği'ne Tavsiyeler:

Avrupa Parlamentosu'na, özellikle de Dış İşleri Komisyonu'na, İnsan Hakları Alt Komisyonu'na ve AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Delegasyonu'na:

- Türkiye'de daralan sivil alan gündemde tutulmalı ve mevcut yasaların, politikaların ve uygulamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve İHS'lerin faaliyetleri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla, durum izlenmeye devam edilmeli; sivil toplum aktörlerine ve İHS'lere yönelik idari tacizlere, 7262 sayılı Kanun'un uygulanması bağlamında özellikle odaklanan, tekil vakalara atıf yapan ve bu konuda Türkiye'deki yetkililere özgül tavsiyelerde bulunan bir karar alınmalı; sivil alan konusu, özellikle de STK'lara ve İHS'lere yönelik idari taciz uygulamaları, Türkiye'deki insan haklarının durumuna ilişkin yayınlanan yıllık rapor bağlamında ele alınmalı; Avrupa Parlamentosu'nda Türkiye'deki STÖ'lerin ve İHS'lerin durumu hakkında, idari taciz uygulamalarına sivil toplumu dizginlenmenin ve faaliyetlerini kısıtlamanın bir yolu olarak odaklanan, kamuoyuna açık bir tartışma düzenlenmelidir.

Avrupa Komisyonu'na ve Avrupa Dış Eylem Servisi'ne:

- İdari taciz ve bunun Türkiye'deki sivil toplum ve İHS'ler üzerindeki etkisi de dahil olmak üzere örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü haklarına saygı durumu, Türkiye'nin AB'ye aday ülkelerden istenen kriterleri karşılamaya yönelik kaydettiği ilerleme kapsamında, özellikle hukukun üstünlüğü ve temel haklar alanlarında düzenli olarak izlenmeli ve bu sorunlar 2022'de yayımlanacak ülke raporunda, Türkiye Hükümeti'ne tavsiyelerle birlikte ele alınmalıdır;
- Türkiye'de sivil alanın daralması ile ilgili endişeler, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar da dahil olmak üzere, idari taciz uygulamalarına ve uluslararası fonlardan kaynak kullanan STÖ'lerin taciz edilmesi ve yaftalanmasına, yabancı fon yasa teklifi de dahil olacak şekilde özellikle odaklanarak, hem kamuoyu nezdinde, hem de Türkiye Hükümeti ile kurulan diplomatik ilişkiler çerçevesinde, Üst Düzey Siyasi Diyaloglar da dahil olmak üzere hem ikili, hem de çok taraflı

246 Yukarıda 75. dipnot.

forumlarda ve sivil toplum aktörleri tarafından sağlanan bilgiler esas alınarak, dile getirilmelidir;

- Türkiye'de sivil toplum ve hedef gösterilen İHS ve STÖ'lerin yanında durulmalı ve desteklenmelidir, bu destek sivil toplum çalışmalarının, hızla bozulan dış ortam ve giderek daralan sivil alan bağlamında uzun vadede sürdürülebilir olmasını temin amacıyla, çekirdek fonlama ve esnek sınırsız fonlama da dahil olmak üzere demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularında faaliyet gösteren STÖ'ler ile İHS'lere kaynak sağlanmasını da içermelidir; artan idari tacizler karşısında sivil toplumun direncini desteklemek için, diğerlerinin yanı sıra, idari para cezalarının ödenmesine yönelik fon sağlanmalıdır; özel risk altındaki bireysel İHS'ler için acil durum fonu sağlanmalıdır; STÖ'ler ve İHS'ler için, idari işlemler ve mali denetimler yoluyla taciz edildikleri vakalar da dahil olmak kaydıyla, başka hızlı müdahale ve koruma mekanizmaları da temin edilmelidir; ve İHS'lerin AB vizesine erişebilmeleri için elverişli bir düzenlemenin geliştirilmesi amacıyla her düzeyde gerekli tüm önlemler acilen uygulanmalıdır;
- Uluslararası fonlardan kaynak arayan, alan ve kullanan STÖ'lerin yaftalanması sorununa eğilinmelidir; STÖ'ler tarafından alınan fonların, onları yetkililer tarafından taciz edilme riskiyle karşı karşıya bırakmaması sağlanmalıdır; AB'den fon aldıkları için tacize uğrayan İHS'lere ve STÖ'lere özel koruma sunulmalıdır;
- Sivil toplumu ve İHS'leri desteklemenin önemi, mali olarak ve terörle mücadele bağlamı da dahil olacak şekilde, kamuoyu önünde yeniden teyit edilmelidir; devletlerin terörle mücadele mevzuatı ve politikalarını, sivil toplumu ve İHS'leri hedef göstermek ve taciz etmek amacıyla kötüye kullanması yönündeki halen süren küresel eğilime ilişkin kaygılar, kamuoyu önünde alenen dile getirilmelidir; ve FATF düzenlemesinin ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin korunmasına yönelik güvenceler getirecek şekilde iyileştirilmesi teşvik edilmelidir;
- AB-Türkiye Göç Anlaşması'nın Türkiye'deki İHS'ler ve STK'lar üzerindeki etkisi değerlendirilmelidir; ve mülteciler üzerindeki doğrudan etkisinin yanı sıra, Türkiye'deki İHS'ler ve STÖ'ler üzerindeki, AB-Türkiye ilişkilerinde insan hakları meselelerinin önceliksizleştirilmesi, yabancı fonları çevreleyen yaftalayıcı ve caydırıcı söylem ve mülteci hakları savunucularının hedef gösterilerek taciz edilmesi gibi dolaylı etkileri göz önüne alınarak, AB – Türkiye Göç Anlaşması iptal edilmelidir.

Ankara'daki AB Delegasyonu'na:

- Türkiye'deki İHS'lerin desteklenmesi ve korunması için AB yerel stratejisi, Türkiye Hükümeti tarafından hedef gösterilen İHS'lerin ve STK'ların davalarına düzenli katılım ve her düzeydeki yetkililerle bu davalar konusunda düzenli olarak iletişim kurmak da dahil olacak şekilde, tam olarak uygulanmalıdır.

AB Üye Devletler'e:

- AB'nin Türkiye'de sivil alanın daralması meselesi ile ilgili incelemesi, özellikle de OHAL önlemlerinin, 7262 Sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun'un ve son yapılan diğer kanun değişikliklerinin sivil toplumun ve İHS'lerin örgütlenme, toplantı yapma ve ifade özgürlüğü hakları üzerindeki etkilerini kapsayacak şekilde, ilgili tartışmalarda ve genel olarak AB-Türkiye ilişkileri hakkında Konsey içinde konuyu gündeme getirerek genişletilmeli ve Türkiye'de sivil alanın daralması AB üyesi devletler tarafından, hem bu sıfatlarıyla toplu olarak, hem de Türkiye ile ikili diplomatik ilişkilerinde, kamuoyu önünde ve hep birlikte kınanmalıdır;

-
- Avrupa Birliği adına Avrupa Konseyi tarafından müzakere edilip, AB ile Türkiye arasında imzalanmış olmakla birlikte, göçmenlerin, sığınmacıların, mültecilerin ve Türkiye'deki sivil toplum örgütleri ile İHS'lerin üzerindeki etkileri sebebiyle AB'nin ve AB üyesi devletlerin göçmenlerin insan hakları ile ilgili uluslararası yükümlülükleriyle bağdaşmayan göç anlaşması iptal edilmelidir; Türkiye ile gelecekte yapılacak, göç veya diğer konulardaki anlaşmaların insan haklarına ilişkin, sivil toplum aktörlerinin toplanma, örgütlenme ve ifade özgürlükleri ile insan haklarını savunma haklarını da içerecek teminatlar içermesi ve bu anlaşmaların Avrupa ve uluslararası insan ve mülteci hakları standartları ile uyumlu olması sağlanmalıdır; ülkedeki insan hakları durumunun insan ve mülteci haklarının korunması için gerekli standartları karşılamadığı göz önüne alınarak, işleyen bir iltica sistemi olmayan ve insan haklarının korunması için gerekli standartları yeterli ölçüde karşılamayan Türkiye'nin göçmenlerin geri gönderilebileceği "güvenli ülke" olarak sınıflandırılmasından vazgeçilmelidir; anlaşmanın Türkiye'deki STÖ'ler ve İHS'ler üzerindeki etkisi, bunları azaltacak ve bu konularda çalışan STÖ ve İHS'leri hem mali açıdan, hem de onları yaftalayıcı söylemlerle mücadele edebilecek diğer uygun koruyucu mekanizmalarla destekleyecek stratejilerin benimsenmesini içerecek şekilde ele alınmalıdır;

AGİT'e Tavsiyeler:

AGİT Parlamenter Meclisi'ne:

- İdari taciz uygulamaları da dahil olacak şekilde, toplantı yapma ve ifade özgürlüğü haklarına yönelik kısıtlamaların sivil toplumun işleyişi ve İHS'lerin faaliyetleri üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla Türkiye'de sivil toplumun daralması gündemde tutulmaya ve izlenmeye devam edilmeli, ve özellikle sivil toplum aktörlerine ve İHS'lere yönelik idari tacizlere odaklanan ve bu bağlamda Türkiye hükümetine özgül tavsiyeler içeren açıklama veya kararlar yayınlanmalıdır.

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'ne ("ODIHR"):

- Örgütlenme özgürlüğü ile ilgili AGİT ODIHR ortak kılavuz ilkelerinin Türkiye tarafından nasıl uygulandığı izlenmeli, söz konusu imzacı devletin bu ilkelere uyup uymadığına ilişkin, muhtemel uyumsuzlukların nasıl ele alınabileceğine dair özgül tavsiyeler de içeren bir rapor kabul edilerek Türkiye Hükümeti'ne sunulmalıdır. Söz konusu rapor, özellikle 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun ile Dernekler Kanunu ve Dernekler Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerin ardından, STK'lara yönelik idari tacizlere odaklanan bir bölüm de içermelidir;
- Toplantı Yapma ve Örgütlenme Özgürlüğü Uzmanlar Paneli'nden, Türkiye'nin kılavuz ilkelere uyup uymadığını izlemesi ve bu konuda Türkiye hükümetine tavsiyelerde bulunması istenmelidir;
- İHS'lere karşı yapılan saldırılara ve bunların haklarının ihlal edilmesine, bunlara yönelik idari taciz uygulamalarını da içerecek şekilde, kamuoyu nezdinde ve derhal tepki gösterilmelidir;
- Türkiye'de yaklaşan, normal zamanlamada Haziran 2023'te yapılacak meclis ve cumhurbaşkanlığı seçimleri, tam bir seçim gözlem heyeti konuşlandırılarak izlenmeli, bu bağlamda seçim öncesinde muhaliflerin ve muhalefetin idari taciz uygulamalarıyla hedef alınmasına ve muhalefet partilerinin seçim kampanyası düzenleme haklarının kısıtlanmasına özellikle odaklanılmalıdır.

c. Uluslararası Bağışçılara

- Türkiye'deki yalnız kalmış, uluslararası toplumla bağlantıları zayıflamış ve bu nedenle ötekileştirildiği için daha az destek alan sivil toplum aktörleri ve İHS'ler ile yeni ilişki ağları geliştirilmeli veya var olan ilişki ağları sağlamlaştırılmalıdır; ve Türkiye'deki sivil toplum aktörlerinin ihtiyaçlarını doğrudan ve düzenli olarak değerlendirmek ve sunulan desteği onlara uyarlayabilmek için, daha verimli iletişim ve danışma kanalları oluşturulmalıdır;
- İdari taciz riski altında olan veya idari tacize uğrayan İHS'lere ve STK'lara özel idari, mali, hukuki ve psikolojik destek sağlanması da dahil olmak üzere, sivil toplum aktörlerinin ve İHS'lerin ihtiyaç ve çıkarlarına yanıt verebilecek kapasite geliştirme faaliyetleri düzenlenmelidir;
- Türkiye'deki sivil topluma ve İHS'lere sunulan acil durum hibeleri, yer değiştirme programları ve zorlu koşullar altındaki faaliyetlerden bir süre uzaklaşarak dinlenmelerini amaçlayan *rest & respite* etkinlikleri gibi yardım ve desteklerin sivil toplumun farklı kesimleri (örneğin en çok risk altında olanlar ve/veya uluslararası bağlantılarının, dil bilgilerinin, profesyonel insan kaynaklarının sınırlı olması gibi nedenlerle bu kaynaklara erişimde güçlük yaşayan sivil toplum aktörleri ve İHS'ler) için de erişilebilir olmasına olanak sağlanmalıdır; ve Türkiye'deki İHS ve STK'lara yönelik tüm destek programlarına esenlik de asli bir bileşen olarak dahil edilmelidir;
- Hibeler ve diğer destek programları ile bağlantılı olarak talep edilen yükümlülüklerin sahadaki gerçeklerle uyumlu olması, sivil toplumun daraldığı bir bağlamda, STK'ların karşı karşıya kaldığı insan kaynağı yetersizliği gibi kısıtların dikkate alınması ve bu yükümlülüklerin sivil toplum aktörlerine ve İHS'lere gereksiz idari ve mali külfetler getirmemesi sağlanmalıdır; hibelerden yararlananların mali ve idari yükümlülüklerini zor koşullarda yerine getirmeleri karşısında esneklik gösterilmeli ve onlara bu amaçla yardımcı olunmalı ve destek sunulmalıdır; sivil toplum aktörlerinin hızlı ihtiyaçlara yanıt verebilmesi için, basitleştirilmiş prosedürler yoluyla, belli miktarlara kadar sınırsız fon desteği sağlanmalıdır; sivil toplum çalışmalarının uzun vadeli sürdürülebilirliğinin sağlanması için proje fonlarının yanı sıra çekirdek fonlama da sağlanarak, sivil alanın daralması ile başa çıkmaya çalışan ve bu nedenle kesintisiz bir mali ve insan kaynağı akışına ihtiyaç duyan İHS ve STÖ'ler desteklenmelidir;
- Yabancı ortaklardan maddi yardım alan, başka çeşit kaynaklar kullanan veya onlar tarafından desteklenen sivil toplum örgütlerinin bu nedenle yaftalanmalarının ve idari taciz de dahil olmak üzere, her şekilde taciz edilmelerinin son bulması amacıyla, Türkiye'deki yetkililerle diyalog kurulmalıdır;
- Türkiye'de sivil toplumun fonlanması için, kısıtlayıcı ortamdan ve STK ile İHS'lerin yaftalanmasından kaynaklanan engellerin etrafından dolaşabilecek alternatif yöntemler, Türkiye'de çalışan İHS'ler ve STÖ'lerin katılımıyla araştırılmalıdır.

İnsan Hakları Derneği (İHD) aralarında avukatlar, gazeteciler, aydınlar ve siyasi mahpusların yakınları olan 98 kişi tarafından 17 Temmuz 1986'da kuruldu. İHD'nin tek ve belirgin amacı «insan hak ve özgürlükleri» konusunda çalışmalar yapmaktır.

1992'de, İHD tüzüğü Cenevre Sözleşmeleri'nde yer alan insan boyutları ele alacak biçimde değiştirildi. O tarihten itibaren, İHD silahlı grupların yol açtığı insan hakları ihlallerini de kınamaktadır. 27 şubesi ve 7 temsilciliği bulunan İHD Türkiye'nin en büyük hükümet dışı insan hakları örgütüdür ve 1996'dan bu yana Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH), 1997'den bu yana da Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı'nın (EuroMed Rights) ve 2019'dan bu yana Dünya İşkence Karşıtı Örgütü SOS İşkence Ağı'nın (OMCT SOS-Torture Network) üyesidir. İHD ayrıca 2005 yılında kurulan İnsan Hakları Ortak Platformu'nun (İHOP) da kurucu üyesidir.

Necatibey Caddesi, No: 82 / 11-12 (6. Kat), Demirtepe-Ankara
Tel: +90 312 230 35 67-68-69 / posta@ihd.org.tr

Olguları ortaya çıkarma**Araştırma ve dava izleme misyonları**

Dava izleme heyetleri göndermekten araştırma amaçlı saha ziyaretleri düzenlemeye kadar gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetlerle FIDH olguları ve sorumluları belirleme konusunda titiz ve tarafsız prosedürler geliştirmiştir.

Sahaya gönderilen uzmanlar FIDH'e zamanlarını gönüllü olarak ayırmaktadır.

FIDH son 25 yılda 100'den fazla ülkede 1500'den fazla saha ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler FIDH'in acil durum çağrısı ve savunuculuk kampanyalarını güçlendirmektedir.

Sivil toplumu destekleme**Eğitim ve bilgi&deneyim paylaşımı**

FIDH üye örgütlerinin yer aldığı ülkelerde üyeleriyle birlikte çok sayıda faaliyet düzenlemiştir. Bu faaliyetlerdeki temel amaç yerelde değişimi körüklemek için insan hakları savunucularının etki ve kapasitesini güçlendirmektir.

Uluslararası toplumu harekete geçirme**Hükümetler arası organlar nezdinde sürekli lobi çalışması yürütme**

FIDH üyelerini ve yerel partnerlerini hükümetler arası organlar nezdinde yürüttükleri çalışmalarda desteklemektedir. FIDH insan hakları ihlalleri konusunda uluslararası organlara haber verip bireysel vakaları bu organlara yönlendirmektedir.

FIDH ayrıca uluslararası hukuk enstrümanlarının geliştirilmesinde de yer almaktadır.

Bilgi verme ve raporlama**Kamuoyunu harekete geçirme**

FIDH kamuoyunu bilgilendirip ve harekete geçirmektedir. Bu kapsamda, FIDH insan hakları ihlalleri ile ilgili farkındalık artırmak için basın açıklaması, basın toplantısı, yetkilere gönderilen açık mektuplar, saha ziyareti raporları, acil eylem çağrıları, dilekçeler, kampanyalar ve internet sitesi de dahil olmak üzere mümkün olan tüm iletişim araçlarını kullanmaktadır.

17 passage de la Main-d'Or - 75011 Paris - France

Tél. : + 33 1 43 55 25 18 / Fax : + 33 1 43 55 18 80 / www.fidh.org

OMCT Avrupa, Dünya İşkence Karşısı Örgütü'nün (OMCT) Avrupa, Türkiye ile Orta Asya'daki ve Avrupa kuruluşları önündeki hedef ve amaçlarını gerçekleştirmesini destekleyen OMCT'ye bağlı bir kuruluştur. OMCT, 200 civarı üye kuruluşun yer aldığı İşkence SOS Ağı ile birlikte, işkenceyi sona erdirmek, cezasızlığa karşı savaşmak ve dünya genelindeki insan hakları savunucularını korumak amacıyla çalışır. OMCT, bu ağ ile birlikte, aktif olarak işkenceye karşı duran en geniş küresel grubu oluşturur. Bir yandan yerel seslerin duyulmasını sağlarken diğer yandan da sahadaki yaşamsal öneme sahip partnerleri destekler ve mağdurlara doğrudan destek sunar. OMCT'nin uluslararası sekreterliği Cenevre'de bulunur ve Brüksel ile Tunus'ta de ofisleri vardır.

Mağdurlara yardım ve mağdurları destekleme

OMCT işkence karşıtı uluslararası standartların sahada daha etkili bir biçimde uygulanması için yereldeki partneri ile birlikte savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. OMCT uluslararası mekanizmaların en optimal biçimde kullanılması için de çalışmaktadır. Özellikle de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi'nin daha etkili hale gelmesi için çalışmaktadır.

İşkencenin önlenmesi ve cezasızlığa karşı mücadele

OMCT işkence karşıtı uluslararası standartların sahada daha etkili bir biçimde uygulanması için yereldeki partneri ile birlikte savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. OMCT uluslararası mekanizmaların en optimal biçimde kullanılması için de çalışmaktadır. Özellikle de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi'nin daha etkili hale gelmesi için çalışmaktadır.

İnsan hakları savunucularının korunması

İnsan haklarını savunanlar ve işkenceye karşı mücadele edenler sıklıkla tehdit edilmektedir. Bu nedenle, OMCT misyonunun temelini bu kişilerin korunmasını koymaktadır ve bu çerçevede acil eylem çağrıları, ihlallerin önlenmesi için faaliyetler, savunuculuk, farkındalık yaratma ve aynı zamanda doğrudan destek çalışmaları yürütmektedir.

Sahadaki örgütlere eşlik etme ve bu örgütlerin güçlendirilmesi

OMCT, üyelerine faaliyetlerini yürütme, işkence karşıtı mücadelede kapasite ve etkinliklerini güçlendirme imkanı sunacak çeşitli araçlar ve hizmetler sunmaktadır.

8 rue du Vieux-Billard - PO Box 21 - CH-1211 Cenevre 8 - İsviçre

Tel: +41 22 809 49 39 / Fax: +41 22 809 49 29 / www.omct.org

Gözlemevi'nin Faaliyetleri

Gözlemevi insan hakları savunucuları ve bu alandaki örgütler arasındaki güçlendirilmiş işbirliği ve dayanışmanın karşı karşıya kaldıkları izole edilme durumunu kırmaya katkı sunacağı inancına dayanan bir eylem programıdır. Gözlemevi programı insan hakları savunucularının mağduru olduğu baskılar karşısında STK'ların ve uluslararası toplumun sistematik bir tepki vermesine yönelik mutlak ihtiyaca da dayanmaktadır.

Bu amaçla, Gözlemevi şunları başarmaya çalışmaktadır:

- İnsan hakları savunucuları ve temel özgürlüklere dair taciz ve baskı vakalarına, özellikle de acil müdahale gerektiren durumlarda, yönelik uluslararası toplum nezdinde sistematik bir uyarı mekanizması kurulması;
- Yargılama süreçlerinin izlenmesi ve gerekli durumlarda doğrudan hukuki yardım;
- Uluslararası inceleme ve dayanışma amaçlı saha ziyaretleri;
- Ciddi ihlallere maruz kalan insan hakları savunucularının güvenliğini sağlamak amacıyla maddi destek dahil mümkün olan en somut haliyle kişiselleştirilmiş yardım sağlanması;
- Dünyanın farklı yerlerinde faaliyet yürüten insan hakları savunucuları ve örgütlerine yönelik ihlallerle ilgili raporların hazırlanması ve bu raporların dünya çapında yaygınlaştırılması;
- Birleşmiş Milletler bilhassa da İnsan Hakları Özel Raportörü ve gerekli durumlarda diğer coğrafi ve tematik Özel Raportörler ve Çalışma Grupları nezdinde sürekli faaliyet yürütülmesi;
- Çeşitli bölgesel ve uluslararası hükümetler arası kurumlar, bilhassa da Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Afrika Birliği (AU), Avrupa Birliği (EU), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE), Avrupa Konseyi, Uluslararası Frankofoni Örgütü (OIF), İngiliz Milletler Topluluğu (*the Commonwealth*), Arap Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) nezdinde sürekli faaliyet yürütülmesi.

Gözlemevi'nin faaliyetleri ulusal, bölgesel ve uluslararası sivil toplum örgütleri ile istişare ve işbirliğine dayanmaktadır.

İlk amacı etkililik olduğu için, Gözlemevi çalışılacak vakaların kabul edilebilirliğinin incelenmesi bakımından FIDH ve OMCT'nin kabul ettiği insan hakları savunucularının "operasyonel tanımına" dayanarak esnek bir kriter benimsemiştir: "İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si tarafından tanınan ve diğer uluslararası belgeler tarafından güvence altına alınan hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası mekanizmalar uyarınca, bireysel veya başkalarıyla birlikte, bu haklara olan bağlılığı nedeniyle mağdur olan veya baskı, taciz veya ihlal riski ile karşı karşıya olan herkes."

Gözlemevi uyarı mekanizması ve harekete geçirme faaliyetlerini gerçekleştirmek için tehlikedeki insan hakları savunucularına adanmış bir iletişim sistemi kurmuştur. Acil Hat olarak adlandırılan bu sisteme aşağıdaki bilgiler kullanılarak ulaşılabilir:

E-posta: Appeals@fidh-omct.org

FIDH Tel: + 33 1 43 55 25 18 Faks: + 33 1 43 55 18 80

OMCT Tel: + 41 22 809 49 39 Faks: + 41 22 809 49 29